

**Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»**

**Міжнародна науково-практична
конференція**

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ»**

14–15 серпня 2020 р.

**Одеса
2020**

УДК 80«312»(063)
А43

А43   **Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури** : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 14–15 серпня 2020 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. – 140 с.

Подані на конференцію матеріали видаються в авторській редакції.

Рекомендовано до друку рішенням Правління ГО «Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень» від 17 серпня 2020 р. (протокол № 147).

УДК 80«312»(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Новікова О. О.

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ
В РЕЧЕННЯХ, УСКЛАДНЕНИХ ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ 8

Петрова Т. О.

РЕЦЕНЗІЯ НА ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК
ЯК «ЖИВА» ФОРМА НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ 11

Пономаренко К. В.

КАТЕГОРІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО ДІЄПРИСЛІВНИКА 15

Романюк І. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТИКЕТНИХ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ
У ДІАЛОГІЧНИХ ТЕКСТАХ І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО 18

Труба Г. М.

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ. СУГЕСТИВНИЙ ПІДХІД 22

НАПРЯМ 2. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Аністратенко Л. С.

ТИПИ ДЕФІНІЦІЙ ТЕРМІНІВ У ПРОЕКТОВАНОМУ СЛОВНИКУ
ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ 25

Пітерська О. В.

ОБРАЗ ДИТИНИ В РОМАНІ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР «МЕРІ МАРІ» 28

Семенова А. О.

«ДОН КІХОТ» МІГЕЛЯ ДЕ СЕРВАНТЕСА:
ФІЛОСОФСЬКИЙ СЕНС ТА ЖАНРОВА
РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОМАНУ 31

Тарчанин М. С.

КОМІКСИ ПРО ГОЛОКОСТ. ІСТОРІЯ В МАЛЮНКАХ 34

НАПРЯМ 3. РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Григорян Н. Р., Дёмина Н. Е.

РОЛЬ ПАУЗАЦІИ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ

АРГУМЕНТАТИВНЫХ ДИАЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНСТВАХ 38

Дун Ці

ЛІНГВІСТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРС»

ЯК МОВЛЕННСВОГО ФОРМОУТВОРЕННЯ 42

Завадська О. С.

ПОРУШЕННЯ ПИТАЛЬНО-ВІДПОВІДНОЇ ЄДНОСТІ

ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ 44

Кость Г. М., Філоненко Л.

ФЕНОМЕН НАРАТИВНИХ ФРЕЙМІВ

У ЛІТЕРАТУРНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ

РОМАНУ АНДРЕ ЖІДА «LA PORTE ÉTROITE») 48

Кушнір О. П.

ОБРАЗ СОБАКИ В ІСПАНСЬКИХ

ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ 51

Луньова Т. В.

РЕФЛЕКСИВНІ СХЕМИ ЕКФРАЗИСУ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА

ОСНОВА РОЗГОРТАННЯ ЕКФРАСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЕСЕ ПРО ОБРАЗОТВОРЧЕ

МИСТЕЦТВО (НА МАТЕРІАЛІ ЕСЕ ДЖОНА БЕРГЕРА

І РОБЕРТА Х'ЮЗА ПРО ТВОРЧІСТЬ ЛЕОНА КОСОФФА) 54

Лю Сюена

КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ НОВОУТВОРЕНЬ

В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ 57

Лю Юй

СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ

ЯК СТАНДАРТИЗОВАНОГО ТИПУ МОВЛЕННЯ 59

Рорік І. Р., Tkhor N. M.

STYLISTIC PECULIARITIES OF MARTIN LUTHER KING'S

PUBLIC SPEECH «I HAVE A DREAM»..... 62

Степанюк Н. В., Терехова Л. В., Красницька К. В. ПОЛКОДОВИЙ ФЕНОМЕН У ДЕТЕКТИВАХ А. К. ДОЙЛЯ.....	64
Хоміченко В. В. КОМУНКАТИВНА ПАРАДИГМА ПОЛФОНІЧНОЇ ОПОВІДІ.....	68
Шавловська Е. О. ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО АУДІЮВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ.....	71
Шумська І. А. ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	73
НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО	
Ніколова О. О. ЛЮДИНА І СВІТ МЕШАПУ ТА ФЕНТЕЗІ: ДО ПИТАННЯ ЖАНРОВОЇ СПЕЦИФІКИ.....	77
Лемешук Л. В. ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО РОМАНУ ДЖОРДЖА СОНДЕРСА «ЛІНКОЛЬН У БАРДО»: ТРАДИЦІЯ ТА НОВАТОРСТВО	79
НАПРЯМ 5. ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Чеберяк А. М. МОВНИЙ ПОРТРЕТ Д. ТРАМПА	83
Шевцова Т. М. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДИНИ В ІДЮСТИЛІ ГР. ТЮТЮННИКА.....	87

НАПРЯМ 6. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Рахно К. Ю.

ГЛИНА І ГЛИНЯНІ ВИРОБИ

У ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІЙ СПАДЩИНІ

АНТОНА МАРЦІНКОВСЬКОГО (НОВОСЕЛЬСЬКОГО)..... 91

Свередюк У. Д., Болеста І. М.

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНІ МІРИ СУПЕРСИМЕТРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ

ФОНЕТИКИ І ФОНОГРАМИ (ДО 28-РІЧЧЯ ПЕРШОГО

ЕТЕРУ РАДІО «ЛЬВІВСЬКА ХВИЛЯ»)..... 95

НАПРЯМ 7. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Климович С. М., Бондаренко Т. С.

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ

ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛЬНОГО Й АУДІАЛЬНОГО ВПЛИВУ 100

НАПРЯМ 8. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Балаклеєць О. В.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ВІДТВОРЕННІ

АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ЗМІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

(НА МАТЕРІАЛІ РОЗДІЛУ «КОРОНАВІРУС» BBC NEWS)..... 103

Воробйова В. Є.

ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ:

ВЕРБАЛЬНА ТА НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ 107

Лубчинська І. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГРИ СЛІВ АБО КАЛАМБУРУ 110

Мельникова К. С., Жадан К. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ..... 112

Мосієвич Л. В.

ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ НОВИН

ПРО COVID-19 УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 114

Сусіденко Є. М.
ЗОВНІШНЬОМОВНИЙ ПЕРЕКЛАД
ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 117

Ходаковська О. О.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АТРИБУТИВНИХ ГРУП
У ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ 120

НАПРЯМ 9. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Danylchuk A. L.
MULTILINGUALISM AND INTERCULTURAL
COMMUNICATION IN THE EUROPEAN UNION 123

Кобиляцька Г. С.
ОСНОВИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.
СТЕРЕОТИПИ ТА КОНФЛІКТИ 125

Колісниченко А. В.
ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ВАГОМА СКЛАДОВА
ПІДГОТОВКИ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 130

Панченко І. Г.
РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 132

НАПРЯМ 10. РИТОРИКА

Харицька С. В.
ЕМФАТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ
У СМИСЛОВОМУ ПЛАСТІ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ 135

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Новікова О. О.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
*Донецький юридичний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ В РЕЧЕННЯХ, УСКЛАДНЕНИХ ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ

Вивчення однієї з основних синтаксичних одиниць – речення – має багатовікову традицію. Однак, незважаючи на це, проблема речення залишається однією з актуальних і на сьогодні, оскільки одні питання синтаксису досить суперечливі, інші – не вирішені остаточно. Двоскладні прості речення мають як непоширену, так і поширену структуру. Речення з однорідними членами посідають особливе місце серед речень розширеної структури. Однорідність як один із традиційно виділованих видів синтаксичного ускладнення структури простого речення небезпідставно переміщена з периферії описової граматики в центр актуалізованих операційних положень. Тому в сучасних умовах усе зримишою постає необхідність розробки й застосування нових підходів до аналізу функціонування подібних одиниць у межах простого речення.

У лінгвістичних студіях існує велика кількість праць, пов'язаних з розглядом цього питання. Так, формально неелементарні прості речення з однорідними компонентами розглядали С. Алексєєва, Л. Булаховський, І. Вихованець, А. Загнітко, О. Кульбабська, О. Мельничук, Т. Радіонова, І. Слинько та ін. у вітчизняному мовознавстві, а в російській лінгвістиці це питання знайшло висвітлення в роботах Ф. Буслаєва, В. Бабайцевої, Н. Валгіної, Д. Овсяннико-Куликовського, О. Пешковського, А. Прияткіної, О. Руднева, О. Сиротиніної, та ін. Сучасна українська літературно-нормативна практика засвідчує значний розвиток і динаміку сурядних компонентів, що часто постають різнофункційними й утворюють ряд у структурі речення. Усе це актуалізує проблему співвідношення / неспіввідношення понять ряду, однорідності й сурядності та окреслення функційної специфіки їх складників.

Конструкції з однорідними членами – утворення, семантично й синтаксично однофункційні щодо головного компонента [9]. Структура цих утворень фактично вже розглянута: головний компонент, однофункційні щодо нього компоненти, пов'язані кожен з головним компонентом підрядним або координаційним зв'язком і один з одним – сурядним або відповідним безсполучниковим зв'язком. Проілюструємо вищесказане прикладом О. Пешковського: «Якщо, наприклад, у висловленні *Я їду до*

рідних або в село приєднанніково-відмінкові конструкції можуть бути поєднані подумки як два географічні пункти, то тільки тому що обидва належать до такої словоформи, як *їду*»; «сполучник виконує в реченні подвійну функцію: 1) він пов'язує два уявлення між собою і 2) він пов'язує обидва ці уявлення з одним і тим самим третім. І те і інше нероздільне, це не дві функції, а саме одна подвійна» [6, с. 443].

А. Прияткіна також наголошує на двох або більше лініях зв'язку паралельних членів з об'єднувальним ці члени в якомусь загальному відношенні третім членом. Проте авторка зараховує такі зв'язки до зовнішніх [7, с. 43–44]. У конструкції встановлені два види відношень – між кожним однорідним членом із узагальнюваній словом і між однорідними членами, точніше між лініями зв'язку як складниками конструкцій.

С. Алексеева постулює, що ряди з однорідними членами речення беруть участь у вираженні первинної, основної предикації й ускладнюють просте речення через збільшення її обсягу. Синтаксична функція компонентів ряду впливає на ступінь ускладнення речення, наближаючи його або до простого, або до складного [1, с. 72–73].

Найбільш продуктивним, на нашу думку, видається підхід Т. Ломтева: «Однорідна позиція за своєю природою – це позиція речення (з цією частиною висловлення перегукувана концепція Ю. Левицького про наявність в реченнях з однорідними членами «другої граматичної предикативності» і якоюсь мірою про те, що друга предикативність пов'язана із згортанням зазвичай другого складника складносурядного речення [4, с. 304]). У висловленні *Він читав і писав* сполучення *Він читав* є повним реченням, сполучення *і писав* також є реченням, але неповним», «словесні форми *читав і писав* у реченні *Він читав і писав* припускають дві позиції підмета, які фактично зайняті однією словоформою *Він*. Це доведено тим, що одне злите речення *Він читав і писав* співвідносне з двома незлитими: *Він читав і Він писав*. Словоформи *Іван і Петро* в реченні *Іван і Петро писали* припускають дві позиції присудка, які проте зайняті однією словоформою *писали* ... [5, с. 136], «...словоформа, яка займає однорідну позицію з іншою словоформою, завжди передбачає позиційну модель свого особливого речення і, отже, структурно є неповною» [5, с. 137–138].

Автор акцентує, що не пов'язує розгляд речень з однорідними членами з питанням щодо їх походження, що ці речення не є складними, а лише співвідносні з ними. Акцентуватимемо увагу далі на тому, що йдеться не про тривіальну неповноту частини злитого речення, представленій другим однорідним членом, а про, скажімо так, моделювання неповноту, тобто мовну «неповноту». У зв'язку з цим звернемо увагу ще на одну деталь у висловлюваннях автора. Аналізуючи другу частину речення *Він читає ввечері в бібліотеці, а я – вранці в кафе за кавою*, автор зауважує: «У нас немає підстав ані стверджувати, ані заперечувати, що в такій моделі спершу було присутнє дієслово *читаю*, яке потім було опущене» [5, с. 138]. Тобто йдеться про модель, яка крім словоформи *читаю* допускає в принципі близькі за лексичним значенням аналогічні словоформи (*переглядаю, штудіюю* тощо).

Уточнимо наведену вище характеристику конструкцій з паралельними членами. Синтаксично тричленні конструкції в семантичному відношенні (на глибинному рівні) є чотиричленними. Однорідні члени передбачають не одну, а дві (або більше) лексеми, стосовно яких однорідні члени є паралельними. Неексплікована лексема є семантично близькою до експлікованої й утворює з нею семантичну константу. Експлікована лексема повинна бути кваліфікована як домінанта константи, з якою синтаксично пов'язаний і другий однорідний член, наприклад: *Семен та Наумиха здивувалися, взрівши Романа...* (М. Коцюбинський) – *Семен здивувався і Наумиха здивувалася*, експлікованою лексемою є присудок *здивувалися*.

При такому підході предикативність власне ускладнювальної частини не можна розглядати з позиції вираження модально-часового значення як тотожну предикативності основної частини. Водночас в іншому випадку неминуче доходимо до двох протилежних наслідків – уважати речення з однорідними членами складними або нижчими за рангом, ніж неускладнені речення, з погляду вираження предикативності внаслідок її «розщеплення» на дві неповні. Ані з тим, ані з іншим погодитися не можна.

Предикативність неповної ускладнювальної частини, що приєднується до основної, відповідно (на відміну від предикативності останньої) є несамостійною – унаслідок відсутності в її складі повного або так званого «свого» предикативного ядра. Ця несамостійність (неповнота) предикативності ускладнювальної частини конструкції і речення з нею виявляється різною залежно від субординації однорідного члена цієї частини. У випадках з однорідними головними членами неповнота предикативності полягає в неповноті «власного» предикативного ядра: меншою мірою при однорідності присудків, більшою при однорідності підметів: *Студенти слухали й записували; Студенти й курсанти слухали лекцію*. При однорідності другорядних членів вона більше, оскільки пов'язана вже з відсутністю «свого» «повного» предикативного ядра: *Вона любила читати романи та повісті; Вона любила читати сучасні романи та історичні повісті* тощо. У своїй роботі неповну (несамостійну) предикативність, притаманну однорідним членам речення, продефінуємо як *сполучену неповну предикативність* – тобто таку, яка зв'язана з предикативністю головної частини. Такий різновид предикативності відрізняється від напівпредикативності, оскільки модально-часове відношення ускладнювальної частини здійснюване в інший спосіб.

Отже, як бачимо, у реченнях з однорідними членами наявний інший різновид предикативності, а саме *сполучена неповна предикативність*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С. Г. Сурядний компонент як засіб семантико-синтаксичного ускладнення простого речення. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*. 2011. Кн. 2. С. 72–76.
2. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Горлівка 2004. Частина 2. 253 с.

3. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні. Чернівці: Чернівецький національний університет 2011, 672 с.

4. Левицкий Ю. А. Основы теории синтаксиса. Москва : UPSS, 2005. 367 с.

5. Ломтев Т. П. Основы синтаксиса современного русского языка. Москва : Учпедгиз, 1958. 166 с.

6. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва : Учпедгиз, 1956. 511 с.

7. Прияткина А. Ф. Русский язык. Синтаксис осложненного предложения. Москва : Высшая школа, 1990. 176 с.

8. Радіонова Т. М. Синтаксичний статус і структурні різновиди речень з узагальнювальним словом при однорідних членах. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. Черкаси 2003. Випуск 466. С. 80–90.

9. Чуглов В. И. О равноправии и неравноправии однородных членов. *Русский язык в школе*. 2002. № 2. С. 75–78.

Петрова Т. О.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовних дисциплін

Харківський національний аграрний університет

імені В. В. Докучаєва

м. Харків, Україна

РЕЦЕНЗІЯ НА ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ЯК «ЖИВА» ФОРМА НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ

Наукова дискусія – це дивовижне й непередбачуване явище, стимул до пошуку необхідних відомостей та аргументів. Однією з «живих» (реальних і з внутрішньою силою) її форм вважають рецензію на термінологічний словник. У спільному обговоренні й зіткненні поглядів народжується істина. Наукові дискусії в сучасній українській термінографічній критиці не стали традицією, але вони поодинокі існують. Дискусія в текстах статей-відповідей на рецензію на словники мають ознаки не конфлікту чи суперечки, а радше *дискусії-діалогу*, у якій поєднуються риси наукової дискусії і професійного діалогу. Цю дискусію розуміємо як публічне обговорення якості спеціального словника з висловленням зауважень і рекомендацій експерта щодо пошуку інваріантних способів його побудови. Вивчення рецензії на термінологічний словник як «живої» форми наукової дискусії до цього часу не здійснено, що і визначає актуальність цього дослідження.

Сьогодні зростає інтерес до аналізу специфіки ведення наукових дискусій, тому, як видається, слід приділяти більше уваги критичному дискурсу і рецензії – його жанровій формі. Рецензія на термінологічний словник – базовий жанр термінографічної критики, вторинний текст, у

якому виклад інформації ґрунтується на результатах оброблення та експертування первинного тексту термінографічного видання. У науковій літературі дослідники виділяють типи рецензій на спеціальні словники й пропонують їхню багатоаспектну типологію за такими ознаками: 1) кількість авторів рецензії; 2) тип журналу, у якому вміщено рецензію; 3) обсяг інформації, репрезентованої в рецензії; 4) кількість аналізованих словників у рецензії; 5) тип розглядуваних спеціальних словників; 6) стиль викладу тексту в рецензії; 7) час реагування на вихід у світ словника; 8) наявність / відсутність наукової дискусії, тобто наявність / відсутність відповіді на рецензію [6].

За ознакою *‘наявність / відсутність наукової дискусії, тобто наявність / відсутність відповіді автора (авторів) словника на рецензію’* виокремлюємо такі жанрові типи рецензій: 1) *рецензії, що отримали відповідь автора (авторів) словника*; 2) *рецензії, що не отримали відповіді автора (авторів) словника*.

Найпоширенішим типом рецензій за названою вище ознакою є *рецензії, що не отримали відповіді автора (авторів) словника*. Якщо укладач термінографічної праці не відповідає на критику, то це, вочевидь, підтверджує факт, що він визнає допущені помилки й неточності та погоджується із зауваженнями експерта.

Рецензії, що отримали відповідь автора (авторів) словника, є нечисленними й потребують вивчення. Специфіка організації рецензії допускає ведення наукової комунікації між рецензентом та автором аналізованого видання. Як реакція на появу критики словника професійне «живе» спілкування може набувати ознак дискусії, у ході якої словникарі формулюють відповіді на зауваження, спростовуючи їх і відстоюючи правильність вибору способу репрезентації того чи того лексикографічного параметра та ін. Вступити в науковий діалог укладача словника заохочує відповідна реакція на неприйняття критики, емоційне тло зауважень експерта в тексті рецензії і його побажань щодо параметрів спеціального видання. Так між автором і критиком зароджується фахове спілкування щодо якості словника, спричинене незгодою укладача з негативним коментарем, що сприймається як особиста образа, а то і його «дискваліфікація» як словникаря. Виникає дискусія, об’єктом якої почасти є вже не стільки первинний текст, скільки рецензія експерта.

Сьогодні термінографічна критична полеміка не актуалізована, здебільшого публічне наукове обговорення чи то суперечки виникають стосовно якості лексикографічних, наукових, науково-навчальних видань. Наприклад, на викладені положення й судження в розгорнутій статті д-ра філол. наук В. Німчука «Про сучасну українську тлумачну лексикографію» (2012) реагує д-р філол. наук В. Широков публікацією «Репліка на статтю В. В. Німчука «Про сучасну українську тлумачну лексикографію»» (2013), на яку В. Німчук друкує «Репліка на репліку В. А. Широкова» (2013). Відповідь автора рецензентові, як бачимо, «провокує» відповідну реакцію на його відповідь і так далі. Кількість відповідей у ланцюжку професійного діалогу може бути не більше трьох, найчастіше одна. Крім того, якщо на сьогодні публікація відповіді на критику словника є рідкісним явищем, то в XIX ст. і

на поч. ХХ ст. це було очікуваним фактом, але, звісно, виключно на негативну його оцінку. Зокрема, на рецензію М. Цертелева на «Граматику малоросійського наріччя» О. Павловський публікує 1822 р. відповідь, у якій із сумом визнає, що «втрачає бажання видавати надалі що-небудь важливе» [4].

Прикладом «запеклої живої» дискусії є відповідь В. Модестова (1890) на рецензію його книги «Лекції з історії римської літератури» (1888) Ф. Зелінським (1889). Зокрема предметом дискусії стала відмова рецензента визнати нову працю як наукове дослідження: «Звертаючись до мене й висловлюючи своє внутрішнє невдоволення до мене в настільки образливих висловлюваннях, п. Зелінський бере на себе [...] занадто багато. Він ніби не підозрює, що за це хвилиenne відчуття задоволення йому доведеться недешево поплатитися. [...] якщо я в своїй науці дилетант, то хто ж він, [...] який не репрезентував із цієї науки жодної праці й [...] до неї абсолютно недотичний? [...] п. Зелінський мені приписує «сумне становище людини, своїми ж не визнаного»? За яким правом він дозволяє собі робити таку заяву?» [3]. Таку полеміку складно назвати науковою чи віднайти в ній конструктивність поглядів, оскільки більшою мірою це вияв образи. Необхідно дотримуватися доброчесних правил і певних вимог до ведення наукової дискусії та не перетворювати її на принизливу й безмістовну сварку.

Загалом українські термінографічні праці поч. ХХ ст. знаходять широкий відгомін у критичних публікаціях, наприклад: Г. Холодний «Які мають бути словники Інституту української наукової мови» (1928) та ін. Рецензії містили глибокий аналіз, об'єктивну оцінку й пропозиції щодо поліпшення якості словників. Разом з тим інколи рецензії друкували без зазначення авторства – анонімні, наприклад: у «Віснику природознавства» (Кн. 4) за 1927 р. – «Словник зоологічної номенклатури та термінології» та ін. [1, с. 15]. Ці публікації не спричинили дискусій, утім вони підтверджують неабияке зацікавлення наукового суспільства та фахівців кодифікуванням спеціальної мови й підвищенням якості термінографічних праць.

Приклад рецензії, що отримала відповідь співавторів термінологічного словника, віднаходимо на сторінках «Вісника Національного університету «Львівська політехніка», серії «Проблеми української термінології» (вип. 765, 2013), зокрема одноосібну рецензію В. Моргунока («Рецензія на «Словник-довідник термінології музейництва» /Миккульчик Р. та ін., Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 128 с./) на створений колективом авторів словник термінології музейництва, а також відповідь усіх його співавторів на цю критичну статтю [2]. Факт наявності в одному випуску журналу і рецензії, і відповіді укладачів словника на його критику засвідчує, що і рецензент, і укладачі ще до опублікування їхніх статей, обговорили аналізоване видання, висловили свої міркування й позицію щодо способів і принципів репрезентування терміноматеріалу в ньому, про що потім виклали інформацію у своїх публікаціях. Так, усна «жива» наукова дискусія «перемістилася» на сторінки друкованого наукового журналу, набувши жанрових форм термінографічної критики. Зокрема, упорядники видання в тексті статті-відповіді зазначають: «укладачі Словника дякують п. Виталію Моргуноку за зауваги до цієї праці. Думки, висловлені в цій рецензії, є важливими, і їх буде враховано під час роботи

над наступною редакцією словника» [2]. Автори праці демонструють повагу й шанобливе ставлення до експерта, використовуючи словосполучення «шановний рецензент», а також приймають окреме зауваження: «Погоджуючись із рецензентом щодо вживання іменників, які позначають дію, подію й наслідок, укладачі не впроваджували цих термінів з огляду на вищенаведені аргументи». Однак більшою мірою колектив спростовує коментар критика, трактуючи їх як «помилки в рецензії», пов'язуючи це, наприклад, з підміною понять «через те, що рецензент не володіє поняттєвим апаратом музейництва. Прикладом підміни понять є пропозиція замінити *стан збереження музейного предмета* на *стан збереженого музейного предмета* (між іншим, рецензент висловлює свої пропозиції в категоричній формі *має бути*). Ці словосполучення не є ідентичними» [2]. Загалом автори видання врівноважено відстоюють свій вибір принципів репрезентування термінів.

Отже, проаналізований тип рецензій є цінним, оскільки він створює комунікативні можливості публічно й відкрито обговорювати якість словника. Розвитку форм наукової дискусії та жанру рецензії можуть перешкоджати такі чинники: 1) професійна етика; 2) зазначення авторства рецензії, тобто неанонімність, що викликає небажання вступати в гострий конфлікт авторитетних науковців; 3) недостатність «критичної маси» напрацьовань метатермінографією щодо теоретико-методологічних принципів, засад відображення спеціальної лексики в термінологічних словниках, зокрема відсутність уніфікованих способів репрезентування структурних параметрів термінографічних праць.

Отже, рецензія на термінологічний словник – це динамічна, «жива» форма наукової дискусії, через яку відбувається професійний діалог стосовно цінності й якості видання. Потенційна важливість теоретико-практичного застосування результатів публічного наукового обговорення термінологічного словника полягає в можливості систематизувати виявлені критиками недоліки репрезентування його структурних елементів задля вдосконалення засадничих теоретико-методологічних основ метатермінографії й розроблення інваріантної моделі словника нового типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочан І. Українське термінознавство в іменах. Львів: Літопис, 2012.
2. Микульчик Р., Слободян П., Діденко Є., Рак Т. Декілька думок у відповідь... *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 2013, вип. 5, с. 147–148.
3. Модестов В. Ответ на рецензию г. Зелинского. *ЖМНП*, 1890, 1. 2, с. 212–230.
4. Павловский А. П. Прибавление к грамматике малороссийского наречия, или ответ на рецензию, сделанную на оную грамматику. СПб.: тип. И. Байкова, 1822.
5. Петрова Т. Жанрові типи рецензій на термінологічні словники. *Лінгвостилістичні студії*, вип. 11, 2019, с. 124–35. doi:10.29038/2413-0923-2019-11-124-135.

Пономаренко К. В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

КАТЕГОРІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄПРИСЛІВНИКА

Сучасна лінгвістика характеризується посиленням уваги до елементів неоднозначної мовної природи, дослідження яких є проблемним, але перспективним, адже на тлі суперечностей у поглядах лінгвістів може сформуватися нове теоретико-методологічне підґрунтя для їх вивчення й трактування.

Одним із подібних елементів мови є дієприслівник, гібридною мовною природою й неузгодженістю в оцінці морфологічної сутності якого зумовлені неоднозначні погляди на притаманні йому граматичні категорії: від визнання категорій виду, часу, перехідності/неперехідності [10; 13], зазначених категорій і стану [4; 5; 8; 12] до визнання його безкатегорійності [3].

Не наголошуючи на частини мовній віднесеності цього морфологічного класу слів, що не знайшла єдиного трактування в сучасній україністиці, в основному підтримуємо погляд на дієприслівник як на «незмінне похідне від дієслівних часових форм граматичне утворення (вербоїд), якому притаманні ознаки дієслова і прислівника» [14].

Найменше суперечностей серед дослідників викликає категорія виду дієприслівника. Її утворює опозиція за двома розрядами – доконаного й недоконаного виду, що формально виявляється в суфіксах: **стрибаючи, сидячи, зрозумівши, вдягнувши(ся)** й фактично зумовлена відповідною морфологічною категорією дієслова.

Неоднозначно вирішується в науці питання про стан дієприслівника: мовознавці вважають, що стан дієприслівника дублює стан вихідного дієслова, або ж що він має одну форму стану. О.М. Пешковський визнає у всіх дієприслівників, утворених від зворотних дієслів, категорію зворотного стану, а також вбачає особливу складену станову форму з дієприслівниками **будучи, бувши** [9, с. 122].

Незважаючи на те, що дієприслівники дериваційно можуть бути співвіднесені з дієсловами як активного, так і пасивного стану, ці утворення не є корелятивною парою, оскільки на рівні речення це призводить до порушення суб'єктно-об'єктних відношень. З огляду на те, що українській мові не властиві конструкції типу *Колихаючись мамою, спить у колиці дитя*, більшість сучасних лінгвістів визнає в дієприслівника один стан – активний. Але мовна категорія реалізується в системі форм, а закон існування системи – наявність у ній не менш ніж двох одиниць. Варто відзначити й відсутність у дієприслівника формальних показників стану. Наявність або відсутність постфікса **–ся** не є достатнім показником, як і перенесення значення стану дієслова на утворений від нього дієприслівник.

На наш погляд, необхідно розрізнити поняття стану й зворотності дієслова та похідного дієприслівника. Відповідно, вважати категорію стану властивою дієприслівнику не видається доцільним.

Тривалий час традиційною була думка про те, що дієприслівнику властива категорія часу, утворена кореляцією форм теперішнього і минулого часу, формально виражена в суфіксах відповідно -учи (-ючи), -ачи (-ячи) і -ши. Проте з розвитком мовознавчої науки вона була уточнена: дієприслівник не передає часових значень [1; 2; 9], лише таксисні відношення [12].

Дієприслівнику властиве загальне відображене темпоральне значення, яке залежить від часу дієслова-присудка, порівн.: *Іде весела, розмітаючи кришталеві бризки снігу* (Р. Андріяшик); *Ішла весела, розмітаючи кришталеві бризки снігу*; *Йтиме весела, розмітаючи кришталеві бризки снігу*. Проте дієприслівник має й часткове темпоральне значення співвідношення дій – таксису. Зокрема, дієприслівник недоконаного виду передає значення одночасності другорядної дії з головною, яке не залежить від часового плану головної дії. Дієприслівник доконаного виду може виражати також часові відтинки передування, наступності, напр.: *Добрівши до вікна, він постукав туди й попростав, щоб йому винесли кухню* (Микола Хвильовий); *Я зітхнула і, пройшовши до свого ліжка, почала сушити волосся* (М. Соколян). Отже, здатність виражати часові відтинки пов'язана з видом дієприслівника.

Дієприслівник успадковує від дієслова й реалізує категорію перехідності/неперехідності. Перехідними є дієприслівники, що означають дію, яка переходить на інший предмет: *читаючи (що?) журнал, зустрівши (кого?) брата; не вивчивши (чого?) вірша; випивши (чого?) води*. Неперехідні дієприслівники означають дію, яка не переходить на інший предмет: *гуляючи (біля чого?) біля річки, умиваюсь (чим?) водою*.

Варто розглянути й властиву дієприслівнику як напівпредикативному члену речення «супутню» або «відносну» модальність. Модальне значення дієприслівник отримує внаслідок вживання, з орієнтацією на модальний план речення [7, с. 37]. Розуміючи модальність як позицію мовця щодо співвіднесення ним змісту речення з дійсністю (бажання, волю або констатувальну об'єктивність позиції мовця), можна стверджувати, що значення модальності дієприслівника базується на модальності предиката та спільних знаннях учасників комунікації про реалізацію події, позначеної дієприслівником.

Морфологічна категорія особи не властива дієприслівнику, оскільки він не має відповідних значень і форм їх вираження. Проте йому властиві двоспрямовані синтаксичні зв'язки з дієсловом-присудком і суб'єктом-підметом (або додатком у безособовому й інфінітивному реченні), які зберігаються за поєднання дієприслівника з компонентами речення, що перебувають за межами граматичного центру.

Оскільки будь-який суб'єкт має значення особи, спрямованість дієприслівника на суб'єкт має облігаторний характер, варто визнати у цієї одиниці імпліцитне значення недиференційованої особи. Звідси й «правило єдності суб'єктної осі» або кореферентності суб'єктів дій,

названих дієприслівником і дієсловом предикатом [6, с. 199]. Тобто дієприслівник – не особова форма, але суб'єктна, і ця характеристика є не морфологічною, а синтаксичною.

Однією з визначальних особливостей дієприслівника є реалізація граматичної категорії валентності. Лівобічна його валентність лексично не виражена, проте дієприслівник вказує на суб'єкт дії (підмет основного речення). Правобічна ж валентність цього вторинного предиката відкриває позиції об'єкта дії, адресата, інструмента, локатива або їх комбінації.

Категорії ж числа і роду не властиві дієприслівнику навіть у відображеній формі (Порівн.: *Одного разу, прокинувшись, ти бачиш за вікном вогонь* (С. Жадан) і *Одного разу, прокинувшись, ви бачите* (я бачу; він бачив; вони побачили; ми побачили б) за вікном вогонь).

Отже, дієприслівник успадковує від дієслова певні морфологічні категорії, які, проте, мають специфічну реалізацію, зумовлену впливом мовної природи прислівника й певні граматичні категорії реалізує внаслідок функціонування в реченні. Дієприслівнику властиві категорії виду, перехідності/неперехідності, валентності. Категорії ж стану, часу, модальності як такі не властиві дієприслівнику, хоча можна простежити наявність певної їх редукованої або відображеної семантики. Категорія особи не властива дієприслівнику, проте він не є безособовою формою, йому властива синтаксична характеристика суб'єктності. На відміну від дієслів, дієприслівник не реалізує категорій способу, числа, роду. Граматичні категорії дієприслівника зумовлюють його предикативний потенціал на рівні речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва, 1972. 601 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ : 2004. 398 с.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. 335 с.
5. Дорошенко С. І. До питання про граматичний статус дієприслівника. *Лінгвістичні дослідження*. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 1992. С. 12–23.
6. Золотова Г. А., Онипенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. Москва, 1998. 528 с.
7. Камынина А. А. О полупредикативных конструкциях в простом предложении. М.: МГУ, 1974. 57 с.
8. Лисак Л. К. Синтаксико-стилістичні функції речень з дієприслівником у стилях сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2007.
9. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 2001. 510 с.
10. Русанівський В. М. Дієслово. *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ, 1969. С. 296–429.

11. Сасинович Е. С. Дієприслівник і його функції в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1961. 270 с.
12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Київ, 2006. 716 с.
13. Сучасна українська літературна мова : підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. ; за ред. А. П. Грищенка. Київ. 1997. 493 с.
14. Українська мова : енциклопедія. Київ, 2004. 820 с.

Романюк І. В.

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови і літератури
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТИКЕТНИХ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ У ДІАЛОГІЧНИХ ТЕКСТАХ І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

Комунікативний процес пов'язаний із поняттям мовленнєвого жанру. Мовленнєві жанри є невід'ємною складовою й основним засобом організації мовлення мовців. Проблемі мовленнєвих жанрів присвячено низку праць видатних лінгвістів: М. М. Бахтін, Ф. С. Бацевич, В. В. Дементьєв, Т. В. Матвєєва, К. Ф. Сєдов, Т. В. Шмельова та ін.

Незважаючи на ґрунтовний аналіз окремих типів мовленнєвих жанрів, нашу увагу привернуло дослідження етикетних мовленнєвих жанрів у діалогічному мовленні персонажів.

Мета статті спрямована на дослідження основних засобів вираження етикетних мовленнєвих жанрів у діалогічному мовленні персонажів в оповідних текстах І. С. Нечуя-Левицького. Мета зумовила розв'язання таких завдань: 1) встановити погляди лінгвістів на проблему мовленнєвого жанру; 2) простежити специфіку функціонування етикетних мовленнєвих жанрів *привітання, прощання, поздоровлення, вибачення, подяка* у діалогічному мовленні персонажів в оповідних текстах І. С. Нечуя-Левицького.

Апелюємо до позиції М. М. Бахтіна, котрий пов'язував природу мовленнєвого жанру з висловлюванням. Дослідник визначав мовленнєві жанри як відносно стійкі, тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлювань [1]. На думку вченого, мовленнєвий жанр – це репліка, ціле висловлювання в діалозі.

К. Ф. Сєдов визначає мовленнєві жанри як «вербально-знакове оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей» [11, с. 8]. Він зазначає, що жанр є вербальним віддзеркаленням інтеракції, соціально-комунікативної взаємодії індивідів [11, с. 10].

Як слушно зауважує Т. В. Матвеева, поняття мовленнєвого жанру на сьогодні трактується як: 1) типовий різновид тексту; 2) ситуативно-типове висловлювання [4, с. 65-70].

Отже, діалогічні відношення мовців функціонують у готових формулах, тобто мовленнєвих жанрах (далі – МЖ), що закріплені у свідомості носіїв мови як своєрідні кліше.

На сьогодні у мовознавстві не існує єдиної типології мовленнєвих жанрів. М. М. Бахтін стверджував, зокрема, що до мовленнєвих жанрів варто віднести короткі репліки побутового діалогу [1, с. 237]. Отже, у діалозі взаємодіють різні жанри, як-от: *запитання, стверджувальна відповідь, негативна відповідь, наказ, прохання, порада, комплімент, подяка, скарга* тощо [3, с. 573-574].

Слідом за М. М. Бахтінін, М. Ю. Федосюк виокремлює елементарні (*повідомлення, привітання, прощання, похвалу* тощо, проєктуючи їх на мовленнєві акти) й комплексні МЖ (складаються з елементарних МЖ).

Російська дослідниця Т. В. Шмельова запропонувала критерії розмежування мовленнєвих жанрів. До цих критеріїв дослідниця насамперед уналежнює: 1) мету комунікативного акту – фундамент типології та відповідно виокремлює: а) інформативні МЖ (*повідомлення, підтвердження, запит, заперечення інформації* тощо); б) імперативні МЖ (*наказ, прохання, порада, заборона* тощо); в) оцінні МЖ (*похвала, схвалення, докір* тощо); г) етикетні МЖ (*привітання, прощання, вибачення* тощо); 2) концепцію автора (адресанта); 3) концепцію адресата; 4) подійний зміст; 5) чинник комунікативного минулого; 6) чинник комунікативного майбутнього; 7) параметр мовного втілення [12].

Отже, головним критерієм розмежування МЖ є *комунікативна мета*, яка певним чином перетинається з ілюктивним критерієм, тобто наміром мовців. Таким чином, мовленнєві жанри *привітання, прощання, поздоровлення, вибачення, подяка* уналежнюємо до етикетних мовленнєвих жанрів, які пов'язані з етикетними нормами, що функціонують у суспільстві.

Безконфліктне спілкування мовців завжди починається із привітання і завершується реплікою-прощання, що замикає діалог структурно і тематично.

МЖ *'привітання'* характеризується використанням загальноприйнятих різнотипних формул привітання при зустрічі співрозмовників, вираженням позитивного ставлення один до одного, передачею позитивних емоцій. Прикладами можуть слугувати такі діалогічні акти, які яскраво відображають різнотипність форм привітання і відповіді на них (*привітання, побажання здоров'я, запрошення до хати* тощо), наприклад:

– ***Вечір добрий, пане господарю! Не ждав, не сподівався? А ми й тут! Чи ви раді, чи не раді гостеві, а ми вже й тут!*** – *говорив і сміявся Кованько.*

– ***Раді, раді! Просимо до чаю! Будь гостем в нашій господі!*** – *просив Радюк. – А оце рекомендую тобі свою молоденьку жінку, хуторянку Ганну Йванівну Радючку* [5, с. 312].

У семантичному плані вітальні конструкції у МЖ *'привітання'* містять: 1) заохочення до комунікації; 2) вияву емоційного стану адресанта; 3) побажання здоров'я тощо.

МЖ 'прощання' характеризується наявністю в діалогічному акті відповідних ustalених мовленнєвих норм поведінки, правил увічливості та стандартних етикетних форм прощання. Комунікативною метою МЖ 'прощання' є припинення діалогу між персонажами, наприклад:

– **Прощайте! Зоставайтеся здорові,** – гукнув батько з воза в брамі. – *Та коли прийдете до нас, то не забудьте привезти мені усяких українських книжок. Господи, споснішай і спострічай! Дай боже час добрий!*

– **Щасливої дороги!** – гукав зять з двора [5, с. 306].

Етикетна форма прощання представлена конструкцією «*прощайте! zostавайтеся здорові...*», виражається позитивною інтонацією, є прийнятою етикетними нормами при прощанні, адже це закладено у підсвідомості мовців. Звернення до Бога про допомогу у дорозі «*Господи, споснішай і спострічай! Дай боже час добрий! Щасливої дороги!*» характеризує ментальність та набожність українського народу.

МЖ 'прощання' є темпорально й ситуативно обмеженим жанром, оскільки символізує припинення контакту. Відсутність цього жанру при розмиканні вербального контакту є свідченням невихованості та неповаги до співрозмовника.

МЖ 'поздоровлення' виражає позитивну підтримку співрозмовникові, передає радість за нього. Вітання починаються традиційними формами, які є загальноприйнятими. Репліка-вітання провокує репліку-вдячності, що є прийнятою нормами мовленнєвого етикету. Наприклад:

– **Вітаю вельможного князя в його господі й поздоровляю з іменинами!** – крикнув Миколай Потоцький, проворно вискакуючи з карети.

– **Спасибі, я дуже вдячний, ясновельможний гетьмане, за ласкавість до мене й до мого дому!** – сказав Єремія, подаючи руку Потоцькому, котрий прямував до його, поважно виходячи до дверей по широкіх східцях. *Потоцький тричі поцілувався навхрест з Єремією* [9, с. 79].

Комунікативна мета цього жанру полягає в посиленні позитивного стану, в якому перебуває адресат. Мовне втілення МЖ 'поздоровлення' передбачає наявність перформативних дієслів типу *вітаю* або *поздоровляю*, що є канонічною формою поздоровлення.

МЖ 'вибачення' передбачає функціонування традиційних формул вибачення: *вибачте, простіть* тощо. Мовець просить вибачення, коли відчуває провину, наприклад:

Марина роздяглась, вдарила три поклони перед образами, приступила до Параски, але трохи оддалік, не дійшовши до неї на два ступені, тричі поклонилась низенько й промовила:

– **Простіть мене, мамо, раз, і другий, і третій!**

– **Нехай тобі бог простить, і я тебе прощаю,** – обізвалась солоденьким голосом Параска, *ще й губи запишала* [10, с. 226-227].

Цей діалогічний акт являє собою традиційну форму вибачення і прощення, яке виражає набожність і ментальність українського народу. Звертання *мамо* несе у собі емоцію каяття і передає емоційне ставлення до адресата.

МЖ 'подяка' передбачає передачу почуття вдячності за послугу, допомогу, зроблене добро, наприклад:

– Тату! Чи ви бачите, що я достав? – сказав Воздвиженський, показуючи йому книжку обіруч.

– Голубчику! Степане Івановичу! І де це ви її достави? До смерті буду молитися за вас богу! [5, с. 72-73].

Подяка спрямована на прохання у Бога дати здоров'я тій людині, яка допомогла, адже це передає відчуття набожності українського народу.

Комунікативною метою цього МЖ є висловлення подяки співрозмовникові. Події, що спричинили МЖ 'подяку', мали місце в минулому. Мовним втіленням є наявність етикетних мовних форм, що закріплені у суспільстві: *спасибі (вам)* тощо.

Отже, *етикетні мовленнєві жанри* є обов'язковими жанрами у процесі комунікації мовців. У мовленні персонажів представлені відповідними стандартними етикетними формами, що закріплені нормами етикету певного мовленнєвого колективу та свідчить про вихованість, чемність та повагу до співрозмовника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров // Эстетика словесного творчества / [сост. С.Г. Бочаров; текст подгот. Г.С. Бернштейн, Л.В. Дерюгина; примеч. С.С. Аверинцева, С.Г. Бочарова]. – М.: Искусство, 1979. – С. 237-280.

2. Дементьев В.В. Изучение речевых жанров в России: аспект формализации социального взаимодействия // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация / [под общей ред. К.Ф. Седова]. – М.: Лабиринт, 2007. – С. 39-61.

3. Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. – 2-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 840 с.

4. Матвеева Т.В. К лингвистической теории жанра // Collegium. – 1995. – № 1-2. – С. 65-70.

5. Нечуй-Левицький І.С. Прозові твори. Зібрання творів у десяти томах. Т. 2. – К.: Наук. думка, 1965. – 446 с.

6. Нечуй-Левицький І.С. Прозові твори. Зібрання творів у десяти томах. Т. 4. – К.: Наук. думка, 1966. – 397 с.

7. Нечуй-Левицький І.С. Прозові твори. Зібрання творів у десяти томах. Т. 5. – К.: Наук. думка, 1966. – 447 с.

8. Нечуй-Левицький І.С. Прозові твори. Зібрання творів у десяти томах. Т. 6. – К.: Наук. думка, 1966. – 468 с.

9. Нечуй-Левицький І.С. Прозові твори. Зібрання творів у десяти томах. Т. 7. – К.: Наук. думка, 1966. – 460 с.

10. Нечуй-Левицький І.С. Прозові твори. Зібрання творів у десяти томах. Т. 8. – К.: Наук. думка, 1967. – 490 с.

11. Седов К.Ф. Становление дискурсивного мышления языковой личности: Психо- и социолингвистический аспекты / [под ред. О.Б. Сиротининой]. – Саратов, 1999. – 180 с.

12. Шмелёва Т.В. Жанроведение? Генристика? Генология? // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация / [под общей ред. К.Ф. Седова]. – М.: Лабиринт, 2007. – С. 62-67.

Труба Г. М.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ. СУГЕСТИВНИЙ ПІДХІД

Проблема впливу однієї людини на іншу завжди була цікавою для людства, адже головною метою нашого спілкування є не скільки передання інформації, а вплив на співрозмовника з метою корекції його поведінки чи думок [5, с. 82]. А процес навчання – це не тільки безпосередній процес передання інформації, а й складний інтелектуальний психо-емоційний акт. Отже, проблема впливу лежить у двох площинах: безпосередній вплив викладача на студента і вплив під час міжособистісного спілкування викладач-учень.

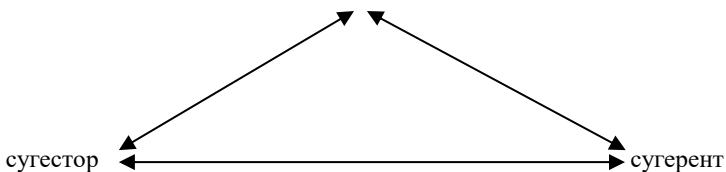
Перші згадки про спробу дослідження впливу можна знайти у працях з риторики у класичних авторів: Аристотеля, Сократа, Цицерона.

Проте вперше наукове обґрунтування зробив Г. К. Лозанов у лише 60-х роках ХХ століття, який спочатку отримав певні результати експериментальним шляхом, а потім уже теоретично описав інтуїтивно-афективні і критично-логічні бар'єри під час засвоєння інформації на прикладі вивчення індійських слів [Лозанов]. Його дослідження набули популярності і розвинулися у низку відгалужень. Сам Г. К. Лозанов назвав такий підхід сугестопедичним (психотерапевтичний напрям у педагогіці, що цілеспрямовано з навчально-виховною метою використовують засоби навіювання [6] і спрямовані більшим чином на розширення мнемонічних процесів [4] і корегування кривої забування [7]).

На сучасному етапі сугестопедія має такі напрями: гіпнопедія, ритмопедія, релаксопедія, власне сугестопедія. А серед вчених, які працювали і працюють у цій царині можна назвати Л. А. Близниченко, Г. М. Бурденюк, Г. О. Китайгородську, Т. Ю. Ковалевську, В. В. Кондрашова, С. О. Ніколаєнко, С. С. Пальчевського, В. Л. Райкова, А. М. Свядоца, Г. М. Ситіна, О. П. Слободяника, Н. В. Слугай, Н. А. Суботіну, І. Є. Шварца, І. Ю. Шехтера та ін.

У своїх подальших дослідженнях ми будемо спиратися на сугестивну модель викладену у працях Ковалевської Т. Ю. [3, с. 174], де всі вершини трикутника є рівноцінними:

комунікативна ситуація

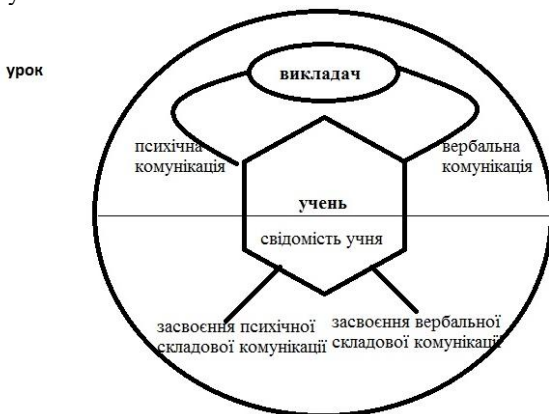
Ця модель є дуже вдалою для зображення процесу навчання, де комунікативна ситуація – це змодельована з навчальною метою реальна ситуація, а сугестор – викладач і сугерент – учень.

Наукова кваліфікація сугестії (мовного впливу) не може відбуватися поза усвідомленням його гетерогенної природи, глибинних зав'язків із комплексом особистісно-колективної комунікативності, а не як витлумачує прагмалінгвістика: лише формальний вплив [2, с. 98].

За такого комплексного підходу мовна поведінка під час мовленнєвого акту виступатиме експлікатором внутрішньої мотиваційної бази комунікатора, виконуючи вторинну диференційну щодо його психоемоційної континуальної функції, пояснювану вченими з онтогенетичних позицій, згідно з якими було зроблено висновок про співвідношення [2, с. 98]:

Отже, вивчення мови це складний процес, який схематично можна зобразити, де вплив різної етимології відбувається на всіх рівнях і стадіях цього процесу:

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозанов Г.К. Сугестология. София : Наука и искусство, 1971. 517 с.
2. Ковалевська Т.Ю. Синестезійний характер впливу. Мовознавство. 2004. № 9. С. 98–102 с.

3. Ковалевська Т.Ю. Психолінгвальна тектоніка комунікативного впливу. Режим досвіду : <http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1939.pdf>. С. 173–183.
4. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астопринт, 2008. 344 с.
5. Ковалевська Т.Ю. Техніки комунікативної сугестії в нейролінгвістичному програмуванні . Режим досвіду : <http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/8988.pdf> С. 82–89.
6. Кугуза Н.В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект : монографія. – К. : Видавничий дім Бураго, 2018. 736 с.
7. Пальчевський С.С. Сугестопедагогіка: новітні технології: навч. посіб. К. : Кондор, 2005, 351 с.

НАПРЯМ 2. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Аністратенко Л. С.

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри східних мов та методики викладання східних мов
*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

ТИПИ ДЕФІНІЦІЙ ТЕРМІНІВ У ПРОЕКТОВАНОМУ СЛОВНИКУ ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Визначимо способи тлумачення термінів, релевантні для словника японської літературознавчої термінології. При цьому спиратимемося на постулат про першочергове завдання словників системного типу дати вичерпне (об'ємне) визначення спеціальних понять у контексті термінологічної системи. Серед типів дефініції, які відповідають задекларованим вимогам, такі: *аналітичні* (або *описово-логічні*) та *родовидові тлумачення*. Отже, такі типи тлумачень мають складати більшість дефініцій проєктованого словника. При цьому зазначимо, що термінологія японського літературознавства, яка має розгалужену систему гіпогіперонімічних зв'язків (як було експериментально підтверджено в попередніх підрозділах), дозволяє будувати подібні дефініції.

Лексикографи зазначають: аналітичні прийоми тлумачення значень слів, які віддавна існують у лексикографії, засновані на тому, що значення одних слів тлумачаться за допомогою інших слів через виявлення тих суттєвих відмінних ознак, завдяки яким ці значення певним чином співвідносні одне з одним. Аналітичні (описово-логічні) тлумачення здійснюються за посередництва парадигматичного ідентифікатора і конкретизуючої частини (диференційного елемента значення) [1, с. 52-53]. За характером ідентифікатора у складі аналітичних тлумачень у межах японської літературознавчої термінології пропонуємо послуговуватись такими відомими в науці типами: *описовий класичний* та *лічильний*.

Суть описового класичного методу полягає в тім, що при семантичному «накладанні» одних слів на інші відбувається розкриття змісту слів на ідентифікуючу і конкретизуючу частини. При цьому у ролі ідентифікаторів виступають номінативні (називні) слова, які відображають якісну визначеність предмета і мають загальнішу семантику порівняно зі словом, що тлумачиться. Модифікацією цього типу є так звані *генетичні тлумачення*, специфіка яких полягає у вказівці на спосіб творення, виникнення денотата [1, с. 53]. Наведемо кілька прикладів описових класичних визначень:

– *кого-дзюші* (口語自由詩, досл.: «вільні вірші розмовною мовою») – поетичні твори у формі верлібру, що писалися розмовною мовою;

– *седока* (旋頭歌, досл.: «пісня човняра») – давній поетичний жанр, строфічна форма якого будувалася за схемою 5-7-7-5-7-7 складів у кожному окремому рядку вірша відповідно.

Лічильний спосіб тлумачення полягає у розкритті не змісту значення слова, а обсягу цього значення шляхом перерахування підкласів певного класу предметів. Лексикографи вживають цей тип, як правило, обмежено, коли не вдається коротко і точно описати ознаки класу предметів, який іменується тлумачним словом, а сам цей клас складається із двох-трьох підкласів. Лічильні тлумачення не висвітлюють якісний зміст денотатів, а лише через вказівку на їхній обсяг слугують для оглядового ознайомлення з ними, тоді як спеціальні слова вимагають точного і змістовного тлумачення [1, с. 55]. Ми, слідом за фаховими лексикографами, під час укладання словника японських літературознавчих термінів послуговуємося лічильним способом тлумачення в обмеженій кількості у комбінованих дефініціях. Наприклад, описовий класичний + лічильний: *kokoro* (心, досл.: «серце», «душа») – душа вірша; один із базових термінів середньовічної поезики *waka*, який охоплював такі поняття, як ідея, тема, концепція, емоційний зміст вірша.

Як відомо, *родо-видові* тлумачення надають інформацію про термінологічну одиницю в контексті галузевої термінології, що задовольняє функцію тезаурусу у висвітленні системних зв'язків терміна. У таких дефініціях одиниць японської літературознавчої термінології ми зазвичай у ролі роду вказуємо на жанр, літературний напрям, низку типів або піджанрів, класифікованих конкретним літератором. Наприклад:

– *кана* (かな) – одна зі своєрідних цезур-*кіреджі*, яка як правило, розміщується в кінці вірша, таким чином акцентуючи увагу на останньому рядку;

– *кі* (記, досл.: «записки», «нотатки») – один із 21-го типу *хайбун*, описаних Морікавою Кьоріку у збірці «Фудзоку-мондзен». Тексти цього типу змальовували «натуральну» дійсність без будь-яких прикрас, зокрема лексичних;

– *ківа-моно* (際物) – жанровий різновид усних оповідань *кодан*, поширений за часів доби Едо.

Проаналізувавши згадані основні способи дефініцій японських літературознавчих термінів у проєктованому словнику, зупинимося на описі додаткових способів, а також вкажемо на лексикографічні способи дефініцій, які ми відкинули із об'єктивних (як видається) міркувань.

Зазначимо, що ми зазвичай свідомо уникаємо *релятивних* способів пояснення термінологічних одиниць, у яких відсутнє пряме розкриття змісту поняття, вираженого тлумаченим словом, немає безпосередньої характеристики значення денотата, а значення слів тлумачиться через відношення до інших слів шляхом вказівки на загальне категорійне значення певної лексико-граматичної категорії та характеристику слова лише із граматичного боку. Як зазначають лексикографи, перевага таких тлумачень полягає у скороченні об'єму опису, що дозволяє зменшити обсяг словника, не знижуючи його пізнавальної цінності [1, с. 55]. Ми вважаємо

за можливе уникати подібних тлумачень у проєктованому словнику із таких причин: по-перше, з огляду на відсутність повноцінного розкриття семантики подібними способами, що суперечить основним завданням ідеографічного словника; по-друге, у зв'язку з нівелюванням найбільшої переваги подібних тлумачень – лаконізму та економії фізичного обсягу словника у проєктованому тезаурусі, який у кінцевому результаті планується як електронна версія, де, на відміну від друківаних словників, немає проблеми економії обсягу словника.

Також недоцільне, на нашу думку, вживання у проєктованому словнику синонічного способу дефініції як самостійного способу пояснення тлумаченого поняття з причини низького рівня обізнаності читацької аудиторії із семантикою синонімів, які наводитимуться у поясненні. Наведемо приклад такої можливої синонімічної дефініції терміна японської літературознавчої термінології: *ніку-ічірен* (二句一連, *досл.*: «дві строфи в одному ланцюжку») – синонім *нікуічіі*. Як бачимо, синонім, який подається у дефініції і несе основне семантичне навантаження дефініції, зазвичай є так само невідомим адресату, як і тлумачений термін, а отже – не має цінності як ідентифікатор тлумачення. Проте, на нашу думку, синонімічний спосіб тлумачення може вживатись як доповнення у комбінованих способах тлумачення.

Поряд із синонімічним як допоміжний засіб тлумачення залучимо також антонімічний тип дефініції. Застосування антонімічного типу тлумачення доречно у системному словнику, оскільки у таких дефініціях відображаються системно-полярні зв'язки термінологічних одиниць, висвітлення яких є одним із завдань проєктованого словника. Наприклад (описовий класичний + антонімічний):

– *кокутаку* (国学, *досл.*: «національна наука») – науковий напрям (на противагу *кантаку* – «китайська наука» та *рантаку* – «голландська/європейська/наука»), що об'єднував учених різних наукових галузей доби Едо, які активно пропагували національну японську науку, культуру, літературу, зокрема досліджували та перекладали сучасною мовою давні тексти, писали наукові трактати, критикували конфуціанство та інші іноземні запозичення тощо;

– *ніой* (匂, *досл.*: «аромат») – один із принципів поєднання строф *рента*, за яким суміжні строфи поєднуються спільним настроєм, емоційним забарвленням тощо (на противагу строфам, поєднаним спільними образами та лексикою).

Серед комбінованих пояснень вважаємо за можливе застосовувати також такі типи дефініцій:

1) описовий класичний + описовий класичний: *кока* (古歌, *досл.*: «давня пісня») – поезія прадавніх часів; вірші предків;

2) генетичний + описовий класичний: *карумі* (軽み, *досл.*: «легкість», «простота») – філософсько-поетичний принцип, запроваджений Мацуо Башьо для поезії *хайку*; краса невибагливості та простоти зовнішньої форми, яка дає можливість втілити й передати глибинну суть вірша через просте і зрозуміле.

Зазначимо, що *генетичним* ми називаємо різновид описового класичного способу, який подає інформацію про історію виникнення або розвитку поняття. Отже, у вказаних комбінованих тлумаченнях застосовуємо типи дефініцій, які несуть різну несинонімічну інформацію: 1) генетичний – генеза, історія виникнення; 2) описовий класичний – конкретна семантика.

У складі тлумачень подаватимемо дослівний переклад тлумаченої термінологічної одиниці, який, на нашу думку: 1) сприятиме розкриттю семантики термінологічної одиниці для адресатів, що не володіють японською мовою вільно; 2) завдяки розкриттю семантики матиме позитивний вплив на процес запам'ятовування термінологічних одиниць студентами та іншими адресатами; 3) надаватиме додаткову лінгво-країнознавчу інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З. И. Комарова. – Свердловск: издательство Уральского университета, 1991. – 155 с.

Пітерська О. В.

аспірант кафедри світової літератури
*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

ОБРАЗ ДИТИНИ В РОМАНІ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР «МЕРІ МАРІ»

На формування національної самобутності літератури США та її дитячого сегменту зокрема вплинуло декілька факторів: колонізація, поліетнічний склад населення, особливості регіонального розвитку (наявність бостонської та південної творчо-інтелектуальної еліти), пуританський світогляд, синтез художнього та документального в літературі, феномен американської мрії тощо. Художній розквіт літератури США припадає на період між Першою і Другою світовими війнами; особливо виділяються 20-ті роки ХХ ст., які називають «золотим віком», «великим десятиліттям» (Big Decade) американського роману, на розвиток якого помітно вплинули розмаїття художньо-естетичних шкіл, збагачення тематики, пошук нових форм. Роботу присвячено дослідженню образу дитини в романі Е. Портер «Мері Марі» в контексті співвідношення творчого стилю автора з історичним, суспільним, культурологічним тлом, літературними тенденціями епохи. Актуальність роботи визначається академічною невизначеністю статусу такого поняття, як «дитяча література», відсутністю літературознавчих трактувань творчого спадку Е. Портер, його впливу на подальший розвиток сегменту дитячої літератури

США початку ХХ ст. Інтерес до предмету дослідження зумовлений універсальністю теми дитинства, яка не обмежується певними часовими періодами, рамками національної літератури, завжди має пріоритетний статус як об'єкт гуманітарних розвідок.

Незважаючи на відкритість питання про визначення літератури для дітей, її канону, місця в літературному процесі, можна припустити, що творчість Фенімора Купера, Луїзи Мей Олкотт, Гарріет Бічер-Стоу, Марка Твена, Лаймена Френка Баума та ін. започаткувала розвиток дитячої літератури США, стала своєрідним фундаментом для розвитку її традицій. Активна письменницька діяльність Е. Портер припадає на початок ХХ ст., період динамічного та яскравого літературного процесу США. Романи та оповідання письменниці увиразнюють пуританський світогляд нового типу: з одного боку, збереження сімейних традицій, повага до біблійних цінностей, з іншого – переосмислення нової ролі жінки у суспільстві та проблеми гендерних протиріч, толерантне, уважне і серйозне ставлення до поглядів дітей на колізії дорослого життя.

Роман «Мері Марі» (Mary Marie), що став завершальним у творчості письменниці, був опублікований 1920 р. Його композиція та сюжетна динаміка співвідносяться з реаліями тогочасного життя США – завершенням Першої світової війни, яке позначилося нарощуванням темпів та обсягів виробництва, науково-технічним прогресом. Останній твір Е. Портер набув ознак публіцистичності, що виявляється у стислості описів, емоційному навантаженні діалогів. Роман побудований у формі щоденника з ретроспективною композицією, імпліцитним наратором якого є образ головної героїні Мері Марі. Взаємодія наратора, що репрезентує численні події, з сюжетною динамікою зумовлює існування просторово-часового хронотопу як форми художнього образу, коли, за висловлюванням М. М. Бахтіна, «...усі дійові особи однаково виявлені в одному пластично-малювничому плані бачення» [1, с. 121]; чутливість наративів до «часового модулю людського існування» також визначила О. Г. Трубіна [4, с. 46]. Н. Ю. Римар підкреслює, що «хронотоп із виразним антропоцентричним характером виявляє індивідуальний часопросторовий пласт; хронотопні межі окреслюють конкретну людину (наратора чи персонажа), фокусуючи розповідь навколо його зовнішнього і внутрішнього світу» [5, с. 193].

У романі Е. Портер «Мері Марі» наратор відіграє роль носія знання про композиційну розв'язку твору та виконує функцію оповідача «на відміну від літературного героя, який, перебуваючи у вирі колізій, здебільшого не здатний передбачити їх наслідки» [2, с. 90]: «How do they tell when to begin and end chapters? I'm thinking it's going to be some job, writing this book – diary, I mean...» [6].

Головна героїня роману – тринадцятирічна дівчина, яка болісно переживає розлучення батьків. Подвійне ім'я Мері Марі доводить, що конфлікт між дорослими відбувається від початку їхнього сімейного життя, оскільки, обираючи ім'я для єдиної дитини, подружжя пара не знайшла альтернативи: «And Father said, very well, they might call me Mary; and Mother said certainly, she would consent to Mary, only she should pronounce it Marie. And so it was settled. Father called me Mary, and Mother called me

Marie. And right away everybody else began to call me Mary Marie» [6]. Дитячий погляд на проблеми дорослого життя позбавлений сентиментального забарвлення, автор ніби ігнорує загальноприйняті норми тогочасної моралі, які нав'язували відокремлення дитини від соціальних та гендерних протиріч: «That is, I'm the child. I'm all there is. And now I'm going to be a bigger cross-current and contradiction than ever, for I'm going to live half the time with Mother and the other half with Father. Mother will go to Boston to live, and Father will stay here – a divorce, you know» [6]. Головна героїня визнає себе найголовнішою проблемою під час розлучення батьків, констатація цього факту передається цілком реалістично; кумедне переосмислення підлітком дріб'язкових батьківських суперечок, спроба пристосуватися до обставин контрастують з серйозністю, глибиною та жорстокістю наслідків сімейного конфлікту.

Образ Мері Марі збагачений символікою: подвійне ім'я головної героїні символізує неспроможність батьків домовлятися, приймати одне одного такими, якими вони є. Коли дівчина приїжджає до батька, вона одягає прості, суворі темні сукні, оскільки естетичні вподобання матері, її тяжіння до яскравих і радісних кольорів є повною протилежністю смакам професора астрономії. Символічною є професія батька, який у своєму захопленні небесними тілами проігнорував народження зірки-дитини, що стало першопричиною руйнування взаємин чоловіка і жінки; очі матері палають від гніву немов зірки, зірковою була поява юної жінки у професорському будинку, але зірка-пристрасть швидко згасла під тягарем протиріч. Дитина звертається до няні з метою пояснення складної ситуації, але, відчуваючи упередженість Сари, вирішує написати власну книгу про все, що сталося з її родиною, про батька, який вирішив, що народження небесної зірки є важливішим, ніж поява на світ власної дитини: «Father is president of the college now, and I don't know how many stars and comets and things he's discovered since the night the star and I were born together» [6].

Образ дитини у романі функціонує в тексті і виступає як учасником подій, так і посередником між авторським дискурсом та читачьким сприйняттям. Образ Мері Марі також є відправником символічної, зорової, просторової інформації. Мандри героїні від матері до батька з Бостону до Андерсонвілля відбуваються кожні півроку, її переживання, враження фіксуються навесні та під час Різдва, утворюючи цілісну картину світу, відчуттів і подій у ньому. Такий гомодієгетичний тип наратора у художньому тексті Л. В. Мацевко-Бекерська називає «центром порозуміння ... між адресатом і реципієнтом» [3, с. 52], оскільки розповідь відбувається від першої особи, яка є текстовим конструктом у тканині художнього твору.

Стрімкий розвиток подій у романі впливає на динаміку образів: батьки Мері Марі відновлюють шлюб, розуміють, що мудрість, кохання та любов до дитини здатні подолати низку дріб'язкових непорозумінь. Головна героїня читає свій щоденник під час змін, які можуть зруйнувати її сімейне щастя, переосмислює власне рішення та наважується врятувати шлюб. Такий «happy ending», зумовлений християнською доктриною, став специфічною ознакою англійської дитячої літератури кінця XIX – початку XX ст. Отже, роман Е. Портер втілює синтез традиційного та

нового в сегменті дитячої літератури США, вирізняється переосмисленням ролі сім'ї, новим поглядом на гендерні протиріччя та взаємини батьків і дітей, новаторством розповідних форм. Гуманістичний антропоцентризм, пошуки джерел для духовного оновлення стали рушійною силою творчості письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Форми времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Москва: Худож. лит., 1975. С. 234-407.

2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.

3. Мацевко-Бекерська Л. В. Наратив як засіб організації просторово-часової конфігурації літературного твору / Л. В. Мацевко-Бекерська // Вісник Львівського університету : збірник наукових праць. – Серія : Іноземні мови. – Випуск 18. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 52-59.

4. Трубина Е. Г. Нарратология: основы, проблемы, перспективы: материалы к спец. курсу / Е. Г. Трубина; Ур. гос. ун-т им. А. М. Горького. Каф. соц. философии. – Екатеринбург: Изд-во Ур. ун-та, 2002. – 103 с.

5. Римар Н. Ю. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї : дис. ... канд. філ. наук : 10.01.01. Переяслав-Хмельницький, 2016. 230 с.

6. Project Gutenberg. Mary Marie by Eleanor H. Porter. URL : <http://www.gutenberg.org/ebooks/11143>

Семенова А. О.

студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
*Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

«ДОН КИХОТ» МІГЕЛЯ ДЕ СЕРВАНТЕСА: ФІЛОСОФСЬКИЙ СЕНС ТА ЖАНРОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОМАНУ

Література епохи Відродження – це справжній скарб культурної світової спадщини людства. Епоху Ренесансу протиставляли середнім вікам з їхню начебто культурною відсталістю. Активно розвивався гуманізм, теоцентризм відходив на задній план, і головною фігурою у мистецтві в цілому стає не Бог, а людина. У XVI-XVII століттях три європейські країни – Англія, Іспанія, Франція – пережили високий розквіт драми. Драма відобразила загибель старого феодального ладу та народження індивідуальності нового типу. Розвивалося нове суспільство, нові прозові меркантильні відносини, та сталася заміна драми романом, який поступово остаточно витіснив драму.

Того ж часу іспанський письменник Мігель де Сервантес (1547-1616) створив свою найвидатнішу роботу – роман «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот Ламанчський» [2]. Дон Кіхот давно встав у ряд «вічних образів» і зажив самостійним життям у інших видах мистецтва – музиці, кінематографі, телебаченні.

У сюжеті роману виразно переплітаються комічне та філософське: перша частина написана більш у комічному та саркастичному дусі, а у другій автор звертається до філософських тем. Байрон казав про «Дон Кіхота»: «З усіх повістей це найсумніша і тим більше сумна, що змушує нас сміятися» [1, с. 166].

Всі варіанти прочитання роману виникали протягом його чотирьохвікового життя в історії світової культури, вони «так чи інакше тяжіють до двох протилежних підходів: один акцентує суто комічну сторону пригод і бесід Дон Кіхота та Санчо Панси, інший заснований на уявленні про те, що за зовнішнім комізмом різноманітних ситуацій, в яких виявляється знаменита пара сервантесовських героїв, за авторською іронією, пародією на лицарські романи ховається серйозний, якщо не трагічний зміст, спонукає читача не стільки сміятися над лицарем Сумного Образу, скільки співчувати йому» [3, с. 183].

Цей роман став популярним дуже швидко. Перш за все, він був написаний не латинською мовою, якою того часу писалися майже всі твори, а іспанською, тому це дало змогу його читати всім прошаркам суспільства. По-друге, роман мав комічний і водночас драматичний сюжет, який захоплював людей. По-третє, роман сприяв завершенню епохи лицарських романів, які змушували багатьох людей жити у мріях.

Автор шукає джерело відірваності від дійсності та зауважує, що він не один віддавався нездійсненним мріям, що гонитвою за нездійсненим заражене все іспанське суспільство з його надутими поняттями про велич Іспанії, з його гордовитою самовпевненістю. Він бачить у собі жертву історичних причин, духу свого часу; він переконаний, що страждає загальною хворобою свого століття. «Сервантес жив і діяв в 16-му столітті, живив його надії, сумував його скорботами, поділяв його помилки. У 17-му він тільки підводить підсумок минулого століття та вимовляє вирок: швидке в'янення «Золотого століття» [3, с. 183].

Дон Кіхот є суперечливим персонажем: деякі вважають його героєм через його мудрі поради, деякі подвиги, а через те, що він зміг позбутися химерних уявлень про життя, деякі вважають його божевільним.

«Зображена людина, яка бажає змінити дійсність. У світі є люди, сповнені рішучості не задовольнятися дійсністю» [3, с. 185]. Тобто мова йде про людей, які йдуть на все аби змінити світ, не хочуть піддаватися традиціям, вірі та суспільству. Вони сподіваються, що справи підуть по-іншому. Таких людей називають героями. «Бо бути героєм значить бути самим собою, тільки собою. Якщо ми чинимо опір всьому обумовленому традицією та обставинами, значить, ми хочемо затвердити початок своїх вчинків всередині себе. Коли герой хоче, не пращури і не сучасні звичаї в ньому хочуть, а хоче він сам. Це бажання бути собою самим і є героїзм» [3, с. 185].

Багато критиків вважають, що в Дон Кіхоті кожна людина, як і сам автор, знаходить себе. Його нелегкий життєвий шлях спочатку приводить його до божевілля, а потім до мудрості.

«Хоча необхідно визнати сатиричний задум роману Сервантеса, багатий вигаданий світ Дон Кіхота де ла Манча абсолютно перевершує його обставини. На самому особистому рівні роман можна розглядати як одну з найбільш інтимних оцінок життя, коли-небудь написаних великим автором» [5, с. 188].

Деякі дослідники намагаються примирити суперечливі думки критиків про центральний персонаж роману: «Письменники XVII і XVIII століть (С. Евремон, Бодмер та інші) судили про твір Сервантеса по безпосередньому враженню і бачили в його герої тип хоча й симпатичний, але все-таки негативний. Вони високо цінували мистецтво автора, який умів поєднати в одній особі стільки мудрості і божевілля, захоплювалися майстерно окресленими характерами Дон Кіхота та його знаменитого зброєносця, але їм і в голову не приходило відшукувати затаєний сенс у творі Сервантеса і обурюватися на автора за те, що він постійно ставить свого героя в смішні положення» [4].

Думки щодо жанру оповідання розділилися, та на основі цього було чимало суперечок між критикам. Г. Степанов вважає, що автору вдалося створити у романі своєрідну суміш жанрів лицарського роману та пасторалі. Сервантес, на відміну від представників лицарських романів, детально описує саме те, як жили іспанці у той час, чим вони займалися, він зобразив справжніх людей. Не дивлячись на те, що сам жанр лицарських романів має таку властивість, як детальні описи місцевості, він не включав в себе опис справжніх, звичайних людей, з точки зору характеру та можливостей, це завжди було дещо перевищено.

«Чудово представивши нам поведінку Дон Кіхота під час вистави лялькового театру маесе Педро, Сервантес з вражаючою точністю передав психологію читача пригодницької літератури. Лаштунки лялькового театру маесе Педро – межа між двома духовними континентами. Всередині, на сцені, – фантастичний світ, створений генієм неможливого: простір пригоди, уяви, міфу. Зовні – таверна, де зібралися наївні простаки, охоплені простим бажанням жити, таких ми зустрічаємо всюди. Посередині – недоумкуватий Ідальго, який, пошкодившись в розумі, вирішив одного разу покинути рідну землю. Ми можемо безперешкодно увійти до глядачів, подихати з ними одним повітрям, зачепити кого-небудь з них за плече – всі вони скроєні з одного з нами матеріалу» [3, с. 190].

Мігель де Сервантес не був прийнятим публікою та критиками свого часу, лише після його смерті роман «Дон Кіхот» визнали справжнім надбанням літератури Відродження, який і досі є актуальним і користується популярністю серед читачів. Автор зміг відтворити у своєму романі життя іспанського народу у період Відродження та написати роман, який сьогодні різні дослідники вважають пасторальним, пригодницьким або навіть психологічним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джордж Гордон Байрон. Дон Жуан. М : Азбука, 2014. 576 с.
2. Мігель де Сервантес Сааведра. Вигадливий ідальго Дон Кіхот Ламанчський. КМ-Букс, 2019. 272 с.
3. Пискунова С. И. «Дон Кихот» Сервантеса и жанры испанской прозы XVI–XVII веков. URL: <http://zar-literatura.narod.ru/k7.htm>
4. Сервантес. Его жизнь и литературная деятельность. URL: <http://svr-lit.ru/svr-lit/comakion-servantes/glava-vi.htm>
5. Rollyson, Carl. Critical Survey Of Long Fiction. 4th ed. New Jersey: Salem Press, 2010. 650 p.

Тарчанин М. С.

магістр педагогічної освіти,
докторантка школи докторської
*Гуманітарно-природничий університет
імені Яна Длугоша в Ченстохові
м. Ченстохова, Польща*

КОМІКСИ ПРО ГОЛОКОСТ. ІСТОРІЯ В МАЛЮНКАХ

Голокост, Геноцид, Шоа – є синонімами однієї і тієї ж самої події, що вважаються однією з найтрагічніших в новітній історії. Політика винищення Євреїв, яка підтримувалась Третім Рейхом, являє собою істотний орієнтир до роздумів на тему стану сучасної людини, культури та суспільства загалом. Польський історик Марчін Куля зазначає, що Голокост – це тягар для людства, який дозволяє засвоїти урок про те, як легко стати злим. «Варто усвідомити, скільки шкоди можуть зробити люди і обдумати, як легко перейти від основ злодіянь до участі у злочинах, масштабної шкали» [1, с. 64].

Комікс, як і повість графічну, часто трактують як бідну на інтелектуальну цінність літературу, яка жодним чином не рівня художнім виданням. Таким чином, розповсюджувалась думка про негативний вплив коміксів, які спочатку використовувались і служили пропаганді. Однак слід зазначити, що серед негативних думок можна знайти і ті, що підкреслюють потенціал популярної культури, яким є комікс. Переконавання, що ніякої художньої цінності немає і збідніла інтелектуальна форма, а значить і негативний вплив на читачів, найчастіше проголошували освітянські кола, що були байдужі до змін, мали місце в цьому секторі видавничого ринку.

Комікс є цікавою формою історичної освіти, нестандартним текстом з важливим змістом. До підняття цієї трудної тематики, якою є Голокост, як на мене, найкраще надаються комікси, які в останні десятиліття поновили книжковий ринок. Істотним для текстово – візуальних оповідань, якими є комікси, графічні повісті та новели, є розкриття та омовлення питання не тільки в суспільному та моральному вимірі (в обов'язковому відношенні до культури та традицій), а й в історичному контексті.

Проблема історичних коміксів зводиться до пошуків відповідей на питання, що таке (або яким повинен бути) історичний комікс і чи взагалі можливе створення історичного коміксу, який би задовольнив і мистецтвознавців, і істориків. Бартломій Яніцький описує історичний комікс як оповідь малюнком, «зміст якої – це лекція з минулого, а його метою є сюжетна реконструкція історичних подій, представлення персонажів історичних фактів, легенди чи спогадів, що становлять предмет зацікавлення історика» [3, с. 15].

У графічній повісті авторства *Задушки* [Zaduszki] Руту Модан, Голокост представлений як медіум, який показує долю Польських Євреїв до початку II світової війни та після неї. В коміксі висвітлена історія як чинник, що формує біографію кількох поколінь, порушує тему пов'язану з польсько – єврейськими відносинами, стереотипами та пам'яттю.

Тему Голокосту Єврейського народу описано неодноразово, представлено з кожної сторони, але людська чутливість та творчий підхід не мають меж. Збірник текстово – візуальних новел польською мовою Крістофа Б'єна *Народ вибраний* [Naród wybrany] містить 5 графічних новел: *Фуга пані Гольдберг* [Fuga pani Goldberg], *За шафою* [Za szafą], *Син законниці* [Syn zakonnicy], *Померти як Самсон* [Umrzeć jak Samson], *3 пляшками на танки* [3 butelkami na czołgi]. Основою для збірника слугували 5 фотографій, збережених від погрому та розповіді людей і їхніх родин, які пережили Голокост, збережені щоденники, що писались очевидцями та ув'язненими, опис подій, які відбувалися в Польщі в той час, коли терор нацистської Німеччини окупував всю Європу. Кожна новела розкриває історію на свій лад, як спробу розповіді жахіття Шоа з перспективи звичайних людей.

Комікс *Аптека у краківському гетто* [Aptekarz w getcie krakowskim] авторства Томаша Березницького, представляє постать краківського фармацевта Тадеуша Панкевича (уродження Самбора, Львівська обл.) та його долю під час окупації. Комікс змальований на долі героя під час існування краківського гетто (1941-1943 рр.) та розповідає про ставлення людини, яка рятувала Євреїв від смерті від рук нацистів. Аптека Панкевича не тільки постачала на терен гетто медикаменти. З самого початку це було місце, де зустрічались Євреї, щоб отримувати інформацію з за меж гетто та підтримувати контакти з людьми з «арійської» сторони міста.

Історія коміксу *Пошуки* [Poszukiwanie] авторства Ерік Хілл є вигаданою, та представлена з перспективи часу: розповідь починається в 2007 році, коли Естер Гехт починає розповідати онуку Данієлю про події більш ніж 70 років тому: спалах II світової війни, гетто, Ванзейську конференцію, про Голокост. Естер також пам'ятає своїх батьків, з якими вона була заарештована на початку війни, а згодом депортована до табору смерті Аушвіц. Мати і батько опинилися в газових камерах, але дівчині вдалося втекти з хлопчиком на ім'я Боб. Історія бабусі спонукає Данієля відшукати його.

Незвичайний щоденник *Приречені на себе* [Skazane na siebie] з під пера Міріам Катін, який розповідає історію втечі та переживання матері та дочки і є автобіографічною історією. Мати Катін Естер, Леві, доглядає за

дворічного Міріам в окупованому нацистами Будапешті. Змушені втікати з міста, вони опиняються у здавалося б ідилічному селі. Шокуюча історія викликає багато питань – про віру та сенс життя у часи безнадії, про Бога, про природу зла та способи подолання травми війни.

Важливу роль відіграє не лише спосіб зобразити головних героїв, але й свідків подій, пов'язаних з Голокостом. Завдяки своєму змісту та формі цей комікс наводить асоціації з двома іншими коміксами, що стосуються Голокосту. Щодо змісту, то неможливо не помітити певної подібності до *Мауса*.

Арт Шпігельман наважився розповісти про винищення євреїв у формі авангардного коміксу, де Євреї представлені мишами, Німці – котами, а Поляки – свинями. Це, мабуть, найбільш суперечливий комікс у світі – *Маус. Історія вцілілого*, в основу якого ввійшли розповіді батька Арта – Владка, польського Єврея вцілілого від Голокосту, що вплинуло на особистість батька та завжди викликало ускладнення між ним та його сином. «Маус» це одна з найважливіших історій про Голокост, що ставить складні запитання, на які автор намагається знайти відповідь. Виплеснувши реалістичну історію на коміксове тло, використовуючи перебільшення та карикатури, Арт Шпігельман наблизився, як ніхто інший до нього, щоб показати жахіття Голокосту, і за допомогою автобіографічних даних (щоденники, пам'ятники) він створив напруту, характерну для найвидатніших літературних творів.

Графічно комікс *Приречені на себе* дещо нагадує роботу Джо Куберта *Джозель, 19 квітня 1943 року* [Josel, 19 kwietnia 1943]. Міріам Катін, як і легендарний американський карикатурист Джо Куберт, обрали ескізи олівцем. На відміну від Куберта, тут малюнки Міріам більш детальні. Карикатурист, шукаючи відповідної форми для презентації конкретної, хоч і фікційної історії присвяченій Голокосту, створив графічно «сирий» комікс, який схожий на ескізну книжку, наповнену нашвидкоруч послідовними малюнками, в той час як Катін доопрацьовувала свої олівцеві рамки до найменших деталей.

Висновки. Після розгляду декількох конкретних прикладів можна стверджувати, що історичний комікс є доповненням до опрацьованих джерел та історичних досліджень. Хронологічний опис подій в коміксі змінюється в сюжетну лінію, що супроводжує читача та дає чітке уявлення подій, набирає форми завдяки баченню графіка: постатей, жестів, ситуацій.

У той же час історична реальність коміксів, завдяки своїй природі, розвіює побоювання істориків, адже комікси будують реальність на власних правах, властивих лише йому [6, с. 49].

Комікс має зовсім інші цілі, аніж текст історичний, який має на меті передавати інформацію. Комікс є своєрідним твором поетичним, який спрямовує свій потенціал на естетичні, етичні, емоційні відчуття, а не на інформування чи навчання читача.

Завдяки своїй формі та посилянню на сучасність комікс може стати чинником заохочення до читання. А що найважливіше – спонукати до дискусії про II світову війну, табори смерті та Голокост.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kula M., *Co chciałbym rozważyć w wykładzie o Holokauście?*, [w:] *Zagłada. Współczesne problemy rozumienia i przedstawiania*, red. P. Czapliński, E. Domańska, Poznań 2009.
2. Gajewska G., *Wstęp – komiks jako przykład konwergencji kultury popularnej i wysokoartystycznej*, [w:] *KOntekstowy MIKS*, Poznań 2011.
3. Janicki B., *Polski komiks historyczny (lata 1920–2010)*, Opole 2010.
4. Еко У., *Роль читача : Дослідження з семіотики текстів / Умберто Эко* ; [пер. з англ. М. Гірняк]. – Львів : Літопис, 2004.
5. Данкан Р., Сміт Левіц М., П., *Сила коміксів. Історія, форма й культура / Переклад Д. Скорбатюк*. Київ: ArtHuss, 2020.
6. Cohn N., *The visual language of comics: introduction to the structure and cognition of sequential images*, London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury.
7. Колесник І., *Україна: неконвенціональна історія. Historiografia w kontekstach nieoczekiwanych? Wobec zmiany i ciągłości: pejzaże współczesnego dyskursu historycznego / Redakcja naukowa: Ewa Solska, Piotr Witek, Marek Woźniak*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2017.

НАПРЯМ 3. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Григорян Н. Р.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретическої і прикладної фонетики англійського мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Деміна Н. Е.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретическої і прикладної фонетики англійського мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
г. Одеса, Україна

РОЛЬ ПАУЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ АРГУМЕНТАТИВНИХ ДІАЛОГІЧЕСКИХ ЄДИНСТВАХ

Сучасна наука з урахуванням нових тенденцій в освіті знаходиться в постійному розвитку. Практико-орієнтований підхід вимагає розробки програм нових дисциплін, представлених собою середочі кількох наукових знань і напрямків в просторі сучасного гуманітарного знання. Такою інтегральною дисципліною вважають лінгвістическу аргументацію.

Аргументування представляє собою форму діяльності людини, в якій вона реалізує себе як мовна особистість, і в якій діють задіяні її знання і уявлення, система цінностей і здоровий глузд, комунікативні навички і логісеска культура, її епістемісеске і емоціоанальне стання, соціалні параметри аргументативної ситуації. Все це свідчить про складну природу аргументації як процесу і пояснює інтегральний характер теорії аргументації [1, с. 27].

Аргументація реалізується як аргументативний дискурс, визначений особливостями якого стають протиріччя, виражені в когнітивному або аксіологісескому конфлікті, в зіткненні мнень, і протиріччя між когнітивним моделюванням повідомлення, як техніка переконання [2, с. 36; 3, с. 48].

Актуальність даної роботи обумовлена напрямленістю сучасної фонології на вивчення просодії (а саме паузи) цілого мовного вироблення, встановлюючи способи взаємозв'язку реплік в трьох типах аргументативних діалогісеских єдинств (ДЕ), реалізуючих функцію переконання.

Наукова новизна роботи заключається в тому, що вперше роль паузи в ДЕ досліджується в відповідності з теорією аргументації.

Целью статьи является исследование роли паузации аргументативных ДЕ, реализующих функцию убеждения.

Цель исследования определила его задачи: 1) рассмотреть общие теоретические вопросы, связанные с природой убеждения, являющегося неотъемлемой составляющей процесса аргументации; 2) исходя из положений теории аргументации, определить рамки оптимального отрезка диалогической речи для исследования пауз в аргументативных ДЕ.

Материалом исследования послужили аргументативные ДЕ, отобранные из произведений английских писателей конца XIX–XX веков. Методом сплошной выборки из 10 романов было отобрано 180 двучленных ДЕ, реализующих функцию убеждения, представленных следующими компонентами: реплика-стимул и реплика-реакция (суммарно содержащих 1245 фраз из них 433 убеждающие). Отобранный материал был начитан англичанами носителями языка, общий объем звучания составил 1 час 30 минут.

Следует отметить, что существенным вкладом данной статьи является исследование просодического выражения (а именно роли паузации) убеждения в рамках ДЕ, которое рассматривается в соответствии с теорией аргументации. Результаты, полученные в данной работе, могут иметь практическое применение в курсах теоретической и прикладной фонетики английского языка, в обучении нормам диалогического общения.

Изучение категории убеждения традиционно входит в сферу интересов психологии, поскольку этот вид деятельности человека направлен на изменение поведения аудитории в рамках той или иной ситуации [7, с. 12; 10, с. 48].

Убеждение является формой вербального воздействия, которое осуществляется посредством аргументирования, это и объясняет выбор теории аргументации в качестве исходного положения для анализа роли паузации аргументативных ДЕ [1, с. 27; 6, с. 102]. «Аргументирование в диалогическом единстве можно рассматривать как акт произнесения аргументативного высказывания» [7, с. 62].

Согласно положенному в основу классификации функционально-коммуникативному критерию для целей данной работы были выделены следующие типы диалогических единств:

1) кооперативные ДЕ – это диалоги, где в основе речевого взаимодействия лежит совместное действие, а успешность общения определяется степенью реализованности общей коммуникативной задачи и имеет одинаковую значимость для обеих сторон;

2) координирующие ДЕ – это диалоги, цель которых заключается в том, чтобы изменить мнение партнера по коммуникации, скоординировать различные как представляется одному из коммуникантов, точки зрения;

3) эристические ДЕ – это диалоги, где в основе речевого взаимодействия лежит противодействие собеседников, а успешность общения имеет значимость для одной из сторон и может рассматриваться как победа одного и поражение другого коммуниканта.

В данном исследовании взято за основу положение о том, что «структурная организация диалога раскрывается членением диалога не на

отдельные реплики, а на сочетание реплик (стимул и реакцию) – диалогические единства [8, с. 32].

С целью исследования пауз в аргументативных ДЕ, реализующих функцию убеждения, проводился комплексный электроакустический анализ в лаборатории экспериментальной фонетики ОНУ имени И.И. Мечникова. Отобранный экспериментальный материал был сегментирован на аудиоотрезки с помощью цифрового аудиоредактора Sound Forge. В дальнейшем, цифровой аудиоматериал был переведен в формат wav и проанализирован средствами программного пакета обработки речевого сигнала PRAAT 5.3.8, созданного исследователями П.Боззмом (P. Boersman) и Д. Вининком (D. Weenink) из Амстердамского университета и представленного на их официальном сайте [2, с. 14].

В процессе экспериментального компьютерного анализа рассматривались длительность пауз внутри исследуемых ДЕ (м/с) (между репликой-стимулом и репликой-реакцией).

Рассматривая длительность пауз внутри ДЕ (на стыке стимулирующей и реагирующей реплик) было отмечено следующее, что для кооперативного ДЕ свойственны минимальные паузы по сравнению с другими типами аргументативных ДЕ. Длительность пауз внутри эристического ДЕ характеризовалась значительно большими показателями по сравнению с кооперативным ДЕ. Для координирующего ДЕ свойственны высокие значения длительности пауз между репликой-стимулом и репликой-реакцией по сравнению с кооперативным и эристическим ДЕ (см. табл. 1).

При кооперативном типе общения на стыке реплики-стимула и реплики-реакции встречаются короткие паузы (169 м/с в мужской реализации и 185 м/с – в женской), что свидетельствует о быстрой реакции партнера по диалогу на информацию, содержащуюся в реплике-стимуле.

В координирующем ДЕ можно отметить наличие длительных пауз (528 м/с в мужской реализации и 575 м/с – в женской) на стыке реплики-стимула и реплики-реакции, что позволяет говорить о паузе обдумывания. Пауза обдумывания свидетельствует о длительной ориентировочно - исследовательской деятельности, когда второму собеседнику требуется некоторое время для оценки информации, предъявленной в реплике-стимуле. Употребление более длительных пауз в координирующем ДЕ можно объяснить спецификой формы общения. В данном случае говорящий, чтобы убедить собеседника в правильности своей точки зрения, старается привести как можно более весомые аргументы, в связи с чем и возрастает длительность паузы. Собеседники тщательно продумывают свою речь, т.к. в данном случае успех коммуникации зависит не от быстроты реакции партнеров, а от правильно выбранной мотивации убеждения.

Для эристического типа общения характерны средние паузы 312 м/с в мужской реализации и 360 м/с – в женской), а также длинные и короткие паузы. Уменьшение длительности пауз на стыке реплик в данном типе ДЕ, по сравнению с координирующим ДЕ, свидетельствует о том, что ориентировочно – исследовательская деятельность второго собеседника занимает меньше времени и происходит в тот момент, когда первый партнер еще договаривает свою фразу. Быстрота реакции второго

собеседника объясняется тем, что информация, приведенная в реплике-стимуле, по содержанию не соответствует личным нормам второго собеседника (см. табл. 1).

Таблица 1

Среднеарифметические значения длительности пауз внутри аргументативных ДЕ, реализующих функцию убеждения (м/с)

№ п/п	Тип ДЕ	Дикторы	Длительность пауз внутри ДЕ (между репликой-стимулом и репликой-реакцией)
1	кооперативное	АДМ	169
		АДЖ	185
2	координирующее	АДМ	528
		АДЖ	575
3	эристическое	АДМ	312
		АДЖ	360

Таким образом, анализ паузации подтверждает, что тип общения выступает как дифференатор разных типов аргументативных ДЕ, реализующих функцию убеждения.

В кооперативном типе общения (на стыке реплики-стимула и реплики-реакции) частотными являются паузы минимальной длительности. Это объясняется тем, что реплика-реакция не несет новой информации, а лишь подкрепляет приведенные выше (в реплике-стимуле) доводы.

Если сравнивать среднюю длительность пауз исследуемых ДЕ, то можно прийти к выводу, что процесс аргументации в координирующем ДЕ является более трудоемким и требует больших затрат времени по сравнению с кооперативным и эристическим ДЕ. Не вызывает сомнения тот факт, что более длительная пауза отражает процесс поиска говорящим более убедительной информации, необходимой для речевого воздействия на собеседника.

Длительность пауз на стыке реплик в эристическом ДЕ меньше, чем в координирующем ДЕ, но значительно превышает длительность пауз на стыке реплик в кооперативном ДЕ. Это свидетельствует о бóльшей весомости реплики-реакции в эристическом ДЕ по сравнению с кооперативным ДЕ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации: Дис. ... докт. филол. наук. – Киев, 1998. – 443 с.

2. Бровченко Т. А., Волошин В. Г. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента. – Одесса: ОГУ, 1986. – 49 с.
3. Ивин А. А. Основы теории аргументации. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 352 с.
4. Остин Дж. Л. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVII. – М.: Прогресс, 1986. – С. 22–130.
5. Рузавин Г. И. Логика и аргументация. – М.: «Культура и спорт», 1997. – 349 с.
6. Сосновцева Т. И. Роль просодии в реализации семантической категории убеждения в аргументативных ДЕ: Дис. ... канд. филол. наук. – М., 1992. – 223 с.
7. Чалдини Р. Психология влияния. – СПб.: «Питер», 1999. – 270 с.
8. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. – М.: Наука, 1988. – 337 с.
9. Fundamentals of Argumentation Theory. A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Development / ed. by F. H. van Eemeren, R. Grootendorst & F. Snoek Henkemans. – Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1996. – 424 p.
10. O’Keefe D. J. Persuasion. Theory and Research. – Newbury Park, etc.: Sage Publications, 1990. – 270 p.
11. Searl J. Expression and Meaning. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 187 p.

Дун Ці
аспірант кафедри англійської філології
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

ЛІНГВІСТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРС» ЯК МОВЛЕННЄВОГО ФОРМОУТВОРЕННЯ

Поняття дискурсу було першочергово сформоване у філософії та мистецтвознавстві в період кризи філософії структуралізму та ранньої пост структуралістської філософії кінець 60-х – початок 70-х років та стало опорним поняттям у філософських системах М. Фуко та Ж.-Ф. Ліотара, хоча витоків теорії дискурсу слід шукати в дослідженнях німецької школи П. Хартмана та П. Вундерліха, а також більш віддалених у роботах М. Бахтіна [2, с. 46].

У лінгвістиці тексту 70-х років терміни «дискурс» і «текст» зазвичай ототожнювалися, що пояснювалося відсутністю в деяких європейських мовах слова, еквівалентно франко-англійському «дискурс», його змушені були замінити назвою «текст». Проте в кінці 70-х – на початку 80-х рр.

помітними стають тенденції до їх розмежування. У результаті диференціюються поняття текст і дискурс.

У сучасній філології, зокрема в лінгвістичній теорії тексту, термін «дискурс» використовується досить активно, однак однозначного тлумачення він не має. Визначення поняття «дискурс» з різною мірою лінгвістичності пропонувалося як зарубіжними (В. Кох, Е. Бенвеніст, А. Греймас, П. Серіо, Ж. Курте, Ж-К. Коке, Ч. Філлмор, Т. ван Дейк), так і російськими дослідниками (Н. Арутюнова, В. Костомаров, Н. Бурвікова, М. Димарський). На початку 90-х років з'являється чимало досліджень з аналізу дискурсу. П. Серіо, посилаючись на книгу Д. Манжене, розглядає вісім визначень дискурсу:

1) еквівалент поняття «мовлення» в сосюрівському розумінні, тобто будь-яке конкретне висловлювання;

2) одиниця, яка за розміром більша за фразу, висловлювання у глобальному розумінні; те, що є предметом дослідження «граматики тексту», яка вивчає послідовність певних висловлювань;

3) у рамках теорії висловлювання або прагматики «дискурсом» називають дію висловлювання на його одержувача і його внесення в «ситуацію висловлювання» (що має на увазі суб'єкта висловлювання, адресата, момент і певне місце висловлювання);

4) за умови спеціалізації значення «дискурс» означає бесіду, яка розглядається як основний тип висловлювання;

5) називається мовлення, привласнюване мовцем, на противагу «оповіді», яка розгортається без експліцитного втручання суб'єкта висловлювання;

б) інколи протиставляються мова та мовлення;

7) термін «дискурс» часто вживається також для позначення системи обмежень, які накладаються на необмежену кількість висловлювань, опосередкованих певною соціальною чи ідеологічною позицією;

8) за традицією «аналіз дискурсу» визначає свій предмет дослідження розмежовуючи висловлювання й дискурс [2].

Крім того, Н.Д. Арутюнова визначає дискурс як текст, «занурений у життя», «мова у житті», тобто, текст як результат цілеспрямованої соціальної дії, як сукупність мовних, мовленнєвих, соціокультурних і прагматичних, когнітивних і психологічних факторів [1, с. 136]. О.М. Мороховський стверджує, що дискурс – це «послідовність взаємопов'язаних висловлювань». В.О. Звягінцев розуміє дискурс як «два або декілька речень, які перебувають одне з одним у змістовому зв'язку». Деякі дослідники вважають, що у найширшому розумінні дискурс може розглядатися як мовленнєва діяльність у певній комунікативній сфері [2, с. 49].

Як зазначає Н.Д. Кіщенко існують три основні класи вживання терміну «дискурс»:

1) власне лінгвістичне, де дискурс бачиться як мовлення, вписане у комунікативну ситуацію, як вид мовленнєвої комунікації, як одиниця спілкування; 2) поняття дискурсу, що використовується у публіцистиці та сягає праць французьких структуралістів, насамперед М. Фуко; 3) дискурс,

що використовується у формальній лінгвістиці, яка намагається ввести елементи дискурсивних понять в арсенал генеративної граматики (Т. Райнхарт, Х. Камп) [2, с. 50].

О.О. Селіванова подає таке визначення дискурсу:

1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо;

2) замкнена цілісна комунікативна ситуація, складниками якої є комуніканти і текст, як знаковий посередник, зумовлений різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними тощо);

3) стиль, підмова мовного спілкування;

4) зразок мовної поведінки у певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [3, с. 66].

Отже, дискурс – це текст, «занурений у життя», «мова у житті», тобто текст як результат цілеспрямованої соціальної дії, як фокус дій мовних і мовленнєвих, соціокультурних та прагматичних, когнітивних і психологічних факторів. Таким чином, це не просто мовне / мовленнєве формування, яке складніше за окреме речення, яке, як відомо, створює нові фізичні дії, ментальні й психічні продукти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1990. – С. 136–137.

2. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Н.Д. Кіщенко. – К., 2017. – 189 с.

3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 712 с.

Завадська О. С.

бакалавр

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ПОРУШЕННЯ ПИТАЛЬНО-ВІДПОВІДНОЇ ЄДНОСТІ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ

Гумор – невід'ємна частина людського існування, важливий компонент комунікації. У зв'язку з цим не випадково є увага до досліджень цього явища, яка проявлялася ще за античних часів. Складна природа та багатогранність гумору визначають зацікавлення ним і в наш час. Гумор є об'єктом дослідження багатьох наук: філософії, естетики, психології, соціології, логіки, літературознавства, лінгвістики тощо.

З середини ХХ століття з виникненням когнітивного напрямку в науці активізуються дослідження процесів, пов'язаних з отриманням, обробкою, зберіганням, організацією та накопиченням структур знання, а також з формуванням цих структур у мозку людини. Мову як основний засіб висловлення думки вважають найбільш ефективним засобом проникнення в таємниці людської свідомості. Це надає підстави лінгвістиці зайняти провідне місце серед когнітивних наук.

Попри те, що когнітивна лінгвістика – досить молода галузь мовознавства, робіт, присвячених дослідженню гумору в когнітивному аспекті, вже немало. До найзначніших серед них слід віднести роботи англійських, американських та вітчизняних учених С. Аттарда, А. Кестлера, М. Мінського, В. Раскіна, У. Фрая, А. Болдирьової та ін. Проте деякі ключові моменти в їх дослідженнях потребують більш глибокого аналізу й досі актуальні. Це стосується перш за все встановлення лінгвокогнітивного механізму створення гумористичного ефекту, визначення ролі елемента несподіваності у породженні гумору тощо.

В даній роботі ми розглянемо порушення питально-відповідної єдності як когнітивний засіб створення комічного ефекту.

Проаналізувавши дослідження професора У. Ленерта, ми дійшли висновку, що порушення логіки оповідання, що створює гумористичний ефект, може бути викликане *«нестандартними комбінаціями контекстних класів запитань і відповідей»* [1, с. 262].

У. Ленерт виділяє наступні стандартні питально-відповідні (П/В) комбінації: довідкове питання – інформативна відповідь; питання-прохання – відповідь-дія; ввічливе питання – ввічлива відповідь; стратегічне питання – стратегічна відповідь. Дослідник зазначає, що «коли обмін П/В репліками здійснюється при стандартних комбінаціях типів питань і відповідей, діалог осмислений і сприймається як типовий і звичайний. При нестандартних комбінаціях П/В взаємодія сприймається або як безглузда, або як неприродна, або як смішна» [1, с. 262].

Матеріалом дослідження послужили короткі оповідання відомого англійського письменника ХХ століття Гектора Мунро (Сакі). Гектор Мунро – англійський письменник і журналіст, майстер короткого оповідання. Автор 135 новел, трьох романів і трьох п'єс. Сакі відомий своїм гострим язиком, іронічним добірним стилем, чорним гумором. Критики вважають, що він вплинув на творчість Алана Мілна і Пелама Вудгауза.

В нашому дослідженні порушення питально-відповідної єдності як засобу створення комічного ефекту ми спираємось на фреймову теорію американського вченого М. Мінського. Термін «фрейм» був вперше введений ним в науку в 1975 році для позначення *«ієрархічно організованих структур даних для представлення стереотипних ситуацій або класу ситуацій»* [2, с. 62].

В своїй теорії М. Мінський висунув гіпотезу про те, що наші знання про світ складаються за певними сценаріями зі знань про фіксований набір стереотипних ситуацій і можуть бути описані як результат формального заповнення фреймів (рамок). Людина, намагаючись пізнати нову для себе ситуацію або з іншої сторони розглянути вже відомі речі, обирає зі своєї

пам'яті відповідний фрейм з таким розрахунком, щоб шляхом зміни в ньому окремих деталей зробити його придатним для розуміння більш широкого класу явищ або процесів [2, с. 47].

Нами було проаналізовано два найтипівіші випадки порушення питально-відповідної єдності в оповіданнях Сакі: довідкове питання – інформативна відповідь; питання-прохання – відповідь-дія. Розглянемо детальніше сутність цього явища на прикладі із оповідання «Тигр Місіс Пеклтайд».

У місіс Пеклтайд, англійки, було сильне бажання застрелити тигра. По суті, вона була не дуже сміливою людиною від природи, але заздрила своїй сусідці Місіс Бімбертон, яку нещодавно доставив на літаку Алжирський пілот. Місіс Пеклтайд чомусь хотіла затьмарити її і довести, що вона нітрохи не гірше. Отже, щоб виконати це бажання, вона хотіла роздобути тигрову шкуру і виставити її напоказ у себе вдома. Зі своєю компаньйонкою міс Меббін вона їде в сусіднє село, де бачили старого тигра. За тисячу рупій селяни погоджуються заманити в своє село тигра та створити всі умови для його вбивства. Вони допомагають Місіс Пеклтайд та її компаньйонці влаштувати засідку на дереві, а для більшої ефективності навіть прив'язують до дерева козу, щоб заманити тигра. Місіс Пеклтайд робить постріл і тигр падає, але як виявилось, жінка влучила в козу, а тигр помер від серцевого нападу, бо налякався. Ось уривок з розмови між Міс Меббін та Місіс Пеклтайд.

А: *«How amused every one would be if they knew what really happened,» said Louisa Mebbin a few days after the ball».*

Б: *«What do you mean?» asked Mrs. Packletide quickly.*

А: *«How you shot the goat and frightened the tiger to death,» said Miss Mebbin, with her disagreeably pleasant laugh.*

Б: *«No one would believe it,» said Mrs. Packletide, her face changing colour as rapidly as though it were going through a book of patterns before post-time.*

А: *«Loona Bimberton would,» said Miss Mebbin. Mrs. Packletide's face settled on an unbecoming shade of greenish white.*

Б: *«You surely wouldn't give me away?» she asked.*

А: *«I've seen a week-end cottage near Darking that I should rather like to buy,» said Miss Mebbin with seeming irrelevance. «Six hundred and eighty, freehold. Quite a bargain, only I don't happen to have the money» [4, с.18].*

Комунікант А (Міс Меббін) єдина людина, яка знає правду й може розкрити секрет Місіс Пеклтайд. На що вона і натякає *«How amused every one would be...»* (От би вони потішилися, якби дізналися, що сталося насправді, – сказала Луїза Меббін через кілька днів після балу). Комунікант Б (Місіс Пеклтайд) не хоче осоромитись і просить Міс Меббін не відкривати секрет *«You surely...»* (Ви ж не видасте мене? – запитала вона. Дане запитання активує фрейми «прохання, страх». Читач очікує, що Міс Меббін дасть ствердну відповідь, тобто погодиться мовчати, або ж відмовиться від цього. Однак остання взагалі починає говорити про інше *«I've seen a week-end cottage near Darking that I should rather like to buy, said Miss Mebbin with seeming...»* (Неподалік від Доркінга я пригледіла будиночок, який мені хотілося б купити, – як би між іншим проговорила міс

Мембін. – Шістсот вісімдесят за все про все. Досить дешево, тільки от грошей у мене зараз немає). Ці слова активують фрейм «відкуп, натяк». В даній ситуації відбувається порушення П/В єдності питання-прохання – відповідь-дія, що призводить до створення комічного ефекту.

Порушення П/В єдності довідкове питання – інформативна відповідь можемо простежити в оповіданні Мунро «Пошуки зниклого». В історії йдеться про відпочинок Кловіса в сімействі Момбі. Одного дня в сім'ї трапляється біда – зникає дворічна дитина Момбі, Ерік. Місіс Момбі, розмовляючи із сусідкою про соус, не помічає як дитина зникає з її очей. Всі починають шукати Еріка по всіх куточках маєтку, але все марно. Кловіс висуває свою ідею, згідно з якою дитину могла б з'їсти гієна і це змушує членів сім'ї ще більше хвилюватися. На тлі загального розпаду в гості до Момбі приходять їхня сусідка Розмарі, щоб дізнатись, що трапилось. Розмарі, будучи християнкою, починає звинувачувати Момбі у відсутності віри і зазначає, що саме із цієї причини вони не можуть знайти дитину. Тоді Місіс Момбі просить Розмарі допомогти з пошуками, адже, за словами останньої її віра може творити чудеса. Розмарі розуміє, що це її можливість показати себе і йде на пошуки Еріка. Через десять хвилин вона повертається з дитиною на руках. Жінка розповідає, що знайшла її на дорозі. Дитина плаче і ніхто не може побачити її обличчя. Вся сім'я окрилена поверненням хлопця, починає шукати будь-які методи, щоб заспокоїти Еріка. Місіс Момбі саджає його на іграшкову конячку, але раптом звідти випадає ще одне дитинча. Всі розуміють, що справжній Ерік ховався в іграшковому коні, але тепер постає питання, чия ж тоді дитина, яку принесла Розмарі.

Rose-Marie was the first to break the silence.

A: «If that is Erik you have in your arms, who is – that?»

B: «Obviously,» said Clovis, «it's a duplicate Erik that your powers of faith called into being. The question is: What are you going to do with him?» [3, c. 115].

Комунікант А (Розмарі) збентежена тим фактом, що їй не вдалося показати силу своєї віри. Більше того, ніхто не знає, що робити з дитиною, яку вона принесла. *«If that is Erik...?» (Якщо той, що у вас на руках, – Ерік, то це хто?)*. Репліка комуніканта А активує фрейм «спантеличення». Комунікант Б (Кловіс), відомий своїми жартами та розіграшами, знаходить цю ситуацію досить кумедною. *«Obviously,» said Clovis, «it's a duplicate Erik that your powers...?» (Цілком очевидно, – сказав Кловіс, – що це ще один Ерік, якого викликала до життя ваша віра. Питання ось у чому: що Ви маєте намір з ним робити)*. Слова Кловіса активують фрейм «чудо», що призводить до порушення П/В єдності, про яку йшлося вище. Кловіс жартує над Розмарі, а комічність всієї ситуації підсилюється тим, що на хвилинку й справді всі дивляться на Розмарі так, наче б то слова Кловіса правдиві. Відбувається протиставлення: логічне (запитання Розмарі) й нелогічне (відповідь Кловіса, яка натякає на залучення надприродних сил.)

Аналізуючи все вище сказане, слід зазначити, що необхідними (проте не єдиними) елементами появи гумористичного (комічного) ефекту є алогічність (яка завжди несподівана) і усвідомлення прихованого в повідомленні (ситуації) протиріччя, яке виникає внаслідок появи ментальної опозиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленерт У. Проблемы вопросно-ответного диалога. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 23. 1988. С. 258-280
2. Минский М. Фреймы для представления знаний. Москва, 1979. 305 с.
3. Munro H. *Beasts and Super-Beasts*. California, 2008. 334 p.
4. Munro H. *Mrs Peckltide's Tiger*. London, 2000. 20 p.

Кость Г. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької філології
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філоненко Л.

магістр першого року навчання спеціалізації
«Французька мова та література»
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ФЕНОМЕН НАРАТИВНИХ ФРЕЙМІВ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ АНДРЕ ЖІДА «LA PORTE ÉTROITE»)

Поняття фрейму перебуває у полі зору дослідників багатьох галузей знань (інформатика, психологія, філософія, архітектура, мистецтво та ін.). Відомо, що це поняття було випрацюване М. Мінським у 70-і роки минулого століття стосовно штучного інтелекту [3]. Його ідеї були підхоплені Ч. Філмором, який акцентував увагу на різних аспектах феномену фреймів у когнітивній лінгвістиці, – від вибірки слів чи лінгвістичних категорій до граматичних правил, глибинно-відмінкової граматики [4].

За найзагальнішим тлумаченням, фрейми представлені, як структура знань і структура представлення цих знань, як фрагмент знань на певному етапі, зафіксованих у свідомості реципієнта. Як елементи суспільної пам'яті вони містять типову чи потенційно можливу інформацію, що асоціюється із концептом у межах певної культури. Одне з визначень Тлумачного словника української мови та культури пояснює фрейм як «структуру, що описує деякий складний об'єкт або абстрактний образ чи модель для представлення деякої концепції (стереотип сприйняття); фрейм [...] ототожнюється зі стандартною, стереотипною ситуацією, що включає деяку множину конкретних однорідних ситуацій; залежно від класу ситуацій розрізняють фрейми візуальних образів, фрейми-сценарії, семантичні фрейми і т. ін.» [6].

В українській лінгвістиці різні аспекти теорії фреймів аналізувалися у роботах Жаботинської С. А. (1999, 2011), Тишко О. В., Коцюк Л. М. (2009), Коляденко О. О. (2013), Бехти І. А. (2003, 2004), Сукаленко Т. М. (2014),

Стрельченко К. С. (2016) та ін. У своїх дослідженнях українські науковці розглядають загальні проблеми визначення та класифікації фреймів, специфіки та ефективності їхнього використання; виокремлюють структурні й типологічні особливості фреймів у когнітивній лінгвістиці; окреслюють лінгвокультурні моделі й типи фреймів крізь призму етнокультурних доміант, розглядають їхні поняттєві, образно-перцептивні і ціннісні характеристики; представляють фрейми як структури, що слугують основою для утворення контекстуальних передбачень щодо розвитку сюжету та визначають межі для можливих інтерпретацій тексту (нарративні фрейми та їхні типи). Як зазначає І. А. Бехта, фрейм – це не тільки спосіб організації досвіду та інструмент пізнання, але також інструмент опису та пояснення граматичних та лексичних значень [1, с. 146]. Крім того, учені одностайні щодо ролі фреймів у визначенні когерентності художнього тексту : поєднання власне мовного матеріалу, лексико-семантичних блоків і допоміжних до фрейму слотів зі світоглядним досвідом реципієнта представляє художній текст як цілісне утворення зі стійкими конвенційними ознаками.

У дослідженнях французьких науковців фрейми не стали предметом окремих розвідок і не мають відповідного термінологічного представлення; наближеним відповідником до терміну «фрейм» може бути термін *la trame*. В одному з варіантів тлумачення, що може бути застосоване до аналізу фреймів у літературному творі, він означає *la structure, le fond du récit* (структура, глибина оповіді), (*la trame du récit* – сюжет оповіді), а в перекладі – *інтрига, перипетії*.

Розглянуті аспекти фреймів набувають особливого значення у художньому тексті, оскільки йдеться про нарративний фрейм, про теорію фреймової семантики, що має структуру складнішу, ніж лінгвістичний фрейм. У художньому тексті завдяки цим теоріям вибудовується ієрархія лексичних одиниць, яка доповнюється тематичними й асоціативними компонентами не лише мовного характеру, але й перцептивного, індивідуального, сформованого реципієнтом.

Аналіз роману А. Жіда «*La porte étroite*» («Вузька брама») [5] з точки зору фреймової теорії дозволив нам виділити 4 види фреймів, запропонованих дослідниками: навколотекстовий (сформований назвою, посиланням, епіграфом), екстратекстуальний (залежить від особистого життєвого досвіду автора, історичної епохи), інтратекстуальний (реалізується безпосередньо у тексті, відтворює комунікативні ситуації між персонажами) та інтертекстуальний (відтворює зв'язки з іншими текстами).

Роман, що є максимально вільним витвором письменника, побудований у формі спогадів головного персонажа Жерома, передає його сприйняття релігійних постулатів, визначає їхній вплив на формування характеру Жерома. Автор описує силу й відкритість почуттів Жерома, його кохання до кузини Аліси. То ж саме ці два фрейми – релігія та кохання – становитимуть найважливішу ознаку твору.

Назва роману «*La porte étroite*» (вузька брама, двері) відсилає читача до певних концептів: *брама, двері* (*la porte*) як концепт переходу, подолання порогових перешкод, а прикметник *étroite* означає, що цей перехід вузький,

тісний і його важко подолати. Образ вузького проходу як навколотекстовий фрейм виявляється зовсім не випадковим, тому що закладає у свідомість читача ознаки, відомі його досвіді і пов'язані з подоланням певних труднощів. Цей образ підсилюється епіграфом – цитатою із «Евангеліє від Луки» (XIII, 24): «*Efforcez-vous d'entrer par la porte étroite*». (Силкуйтеся увійти тісними ворітьми) і розвивається у тексті роману: пастор Вотье зачитує увесь уривок з Євангеліє під час меси у капличці, де з-поміж інших присутні родини Жерома та Аліси, двох юних персонажів, які кохають одне одного. При читанні цього уривка в уяві Жерома постають ці тісні двері; щоби пройти крізь них, треба докласти зусиль (*s'efforcer d'entrer, je m'introduisais avec effort*), відчути біль (*une douleur extraordinaire*). Жером порівнює цю біблійну браму з дверима до кімнати Аліси, дверима, які становлять перепону до їхнього з Алісою кохання, що співвідноситься з екстратекстуальними обставинами (А. Жід був закоханий у свою кузину, так само, як Жером в Алісу). У тексті твору обидва фрейми переплітаються і доповнюються слотами: концепт вузького проходу означає, що для досягнення успіху треба подолати багато труднощів і перешкод, а концепт кохання, яке не завжди є взаємним, вимагає пройти крізь випробування і страждання.

Автор наводить цитати з біблійних текстів не лише як епіграф до свого роману, але й вкладає їх у уста пастора Вотье, Жерома, який, наче ехо, повторює сказане пастором під час проповіді. Крім того, Жером цитує вірші Шарля Бодлера (тут чітко прослідковується інтратекстуальний фрейм), поета дуже близького за своїми світоглядними і психологічними рисами до Андре Жіда: поезія Бодлера теж пов'язана з темою кохання, при чому кохання, яке не веде до щастя, а пов'язане з болем і тугою.

Фрейм кохання представлений як тісне сплетіння інтратекстуальних та екстратекстуальних зв'язків, завдяки тим слотам, які розгортаються у тексті твору: «...j'étais précocement mûri; lorsque, cette année, nous revînmes à Fongueusemare, Juliette et Robert, m'en parurent d'autant plus jeunes, mais, en revoyant Alissa, je compris brusquement que tous deux nous avions cessé d'être enfants» [5, с. 9] (... я дочасно подорослішав; коли цього року ми повернулись у Фонгезмар, Жюльетта і Робер видалися мені ще дуже юними, але, коли я побачив Алісу, то раптом зрозумів, що ми вже перестали бути дітьми). Читач встановлює причинно-наслідковий зв'язок (де причиною є дозрівання, а наслідком – кохання). Цей факт дає читачеві підставу припустити, що між Алісою і Жеромом можуть зародитись почуття. То ж, коли у тексті роману це припущення підтверджується, читач готовий зробити висновки і сприйняти цю інформацію, завдяки своїм знанням про людські стосунки. До інтратекстуальної характеристики фреймів можемо віднести також і займенник *je*, що у тексті відзначається високою частотністю живання і стосується розвитку сюжету, оскільки роман побудований у формі спогадів головного героя: *j'écrirai donc très simplement, j'ai reçu ta lettre, j'ai bien compris, je craignais, je me raidissais, j'étais très heureux*.

Поєднання і спосіб розкриття фреймів релігії та кохання у тексті роману свідчить про певну їх ідеалізацію письменником: Жером надмірно прив'язаний до благочестя; він ідеалізує Алісу так, як ідеалізує Бога.

Як зазначає Динниченко Т. А., у «Вузькій брамі» А. Жід використав тему кохання, як основу для своїх релігійних та етичних роздумів; він розкриває прагнення до чеснот, яке повністю ґрунтується на аскетизмі [2, с. 207].

У нашій розвідці ми лише окреслили деякі аспекти теорії фреймів у текстології. Базові світоглядні знання, власне асоціативне поле і досвід читача становлять одну з умов адекватного сприйняття і розуміння фреймової ситуації у літературному творі, при аналізі якого мова йде про наративний фрейм.

У романі А. Жіда ми виділили два найважливіші фрейми – релігія і кохання. Вони тісно пов'язані у розвиткові сюжету і представлені чотирма типами (навколотекстовий, екстратекстуальний, інтратекстуальний, інтертекстуальний), що переплітаються у тканині роману. Вони охоплюють максимальний комплекс знань і досвіду читача про ці концепти (у форматі когнітивної лінгвістики), а також об'ємне розростання сукупності їхніх характеристик за рахунок текстових слотів (у форматі власне мовного представлення), що становить основу для когерентності художнього тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І. А. Фреймова організація художнього дискурсу / І. А. Бехта / Мова. Культура. Бізнес. – Київ: КМУ, «Правові джерела», 2003. № 6. Вип. 1. – С. 12-20.
2. Динниченко Т. А. Биографический подтекст повестей Андре Жиды «Тесные врата» и «Пасторальная симфония» / Питання літературознавства. № 89. – 2014. – С. 205-214.
3. Минский М. Фреймы для представления знаний / Пер. с англ., под ред. Ф. М. Кулакова. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
4. Филмор Ч. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: 1988. – Вып. 23. – С. 52-92.
5. Gide A. La porte étroite. Ed. Mercure de France. 1959. – 182 p.
6. Тлумачний словник порталу української мови та культури: <http://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BC>

Кушнір О. П.

асистент кафедри французької філології

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ОБРАЗ СОБАКИ В ІСПАНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ

До неоцінених надбань світового фольклору належать прислів'я та приказки – короткі влучні вислови, що в художній формі типізують різні явища життя. Вони є пам'яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на етику, мораль, історію та політику.

Вони не тільки констатують якийсь факт, а рекомендують чи відкидають, схвалюють або засуджують, застерігають чи навчають, бо за ними стоїть авторитет поколінь [3, с. 8].

Судження у прислів'ях висловлюються здебільшого у вигляді серйозних, філософськи узагальнених формулювань. Водночас частими є ті прислів'я, в яких є дотеп, іронія та сарказм [1, с. 429].

Тваринні образи мають універсальне значення у символічній системі іспанського фольклору. Вони – одні з найуживаних та значущих елементів. Така пансимволічна роль зооперсонажа найперше пов'язана із життєвою активністю самої тварини у природі. Її ознаки життя, можливість дихати, рости, рухатись, видавати звуки тощо, дозволяють розширити семантичне та функціональне поле зооморфного символу. Окрім того, тварини – істоти всюдисущі: вони є і на землі, і під землею, і у воді, і на небі, тому і їхні художні версії – зоосимволи – можуть позначати як небесні явища, так і реалії будь-яких інших стихій, локусів [2].

Метою нашого дослідження є образ собаки (*perro, can*) в прислів'ях і приказках, як найбільш побутової домашньої тварини у повсякденному житті будь якого народу.

Актуальність дослідження є безсумнівною, адже вона зумовлена високим інтересом до прислів'їв, необхідністю поглибленого аналізу семантики пареміологічних одиниць, які відображають етнокультурні особливості мови, що дає змогу визначити загальні закономірності їхнього функціонування в мовній картині світу іспанців.

Образ цієї тварини в іспанській культурі є надзвичайно знаковим і неоднозначним, адже він є важливою ланкою для самоідентифікації людини. Саме «собака» метафорично, у більшості паремій, грає роль «людини», а не тварини як такої. Народна мудрість крізь призму образу даної тварини: 1) змальовує поведінку, риси характеру індивідуума як складової одиниці суспільства; 2) описує життя безпосередньо самої тварини; 3) фігуративно зображує матеріальні цінності.

Лексема *perro* перебуває в синонімічних зв'язках з такими одиницями як: *el can, la perra, el galgo, la galga, el sabueso, la ladra, el rabilargo, el perrito, el ladrador* та є домінантою в названому синонімічному ряді.

Незважаючи на загально відоме твердження «Собака – друг людини», в іспанських прислів'ях та приказках ця тварина домінує для зображення негативних моральних якостей, а саме: 1) собака як уособлення проблемної людини (*Perro ladrador, nunca buen mordedor / Perro que mucho ladra, poco mierde, pero bien guarda / Ládreme el perro, y no me mierda*); 2) не дуже порядної людини, яка за гроші або винагороду може зробити будь що (*Por dinero baila el perro, y por el pan, si se lo dan / Cuando el lobo come con el can, de acuerdo están*); 3) заздрісності людської натури (*Perro del hortelano, ni come las berzas ni las deja comer al extraño*); 4) корисливості (*Perro del herrero duerme a las martilladas y despierta a las dentelladas / Menea la cola el can, no por ti, sino por el pan / ¿Quieres que te siga el can? Dale pan*); 5) захланності та неорганізованості (*Perro de muchas bodas, no come en ninguna por comer en todas*); 6) невезіння (*A perro flaco todo son pulgas / A perro flaco todo se le vuelven pulgas*); 7) підступності (*El perro que mucho*

lame, chupa sangre / Aunque manso tu sabueso, no le muerdas en el befo / Can que mucho lame, saca sangre / Guárdate de hombre que no hable y de perro que no ladre); 8) зверхності (*Viose el perro en bragas de cerro, y no conoció a su compañero*); 9) брехливість (*De cojera de perro y de mal de mujer, no hay que creer / Cojera de perro y lágrimas de mujer, no son de creer*) [4].

Частими є також прислів'я і приказки в яких собака виступає прототипом досвідченої та старшої людини, яка не дозволить себе ошукати: *A perro viejo, no hay tus tus*; не робить нічого без певної причини: *Perro viejo no ladra a tocón / El perro viejo, si ladra, da consejo*.

Прислів'я *Primero pan, y después can* та *Si nada sobra en tu plato no tengas perro ni gato* говорить, що ніхто не повинен оточувати себе річчю розкоші якщо не має змоги утримувати її. Тобто йде мова про відповідальність господаря яку він несе за тварину.

Найпоширенішою позитивною рисою собаки, яку виділяє іспанський народ у своїй фольклорній творчості – це дружба тварини і її господаря: *Amigos verdaderos, un palo y un perro / Amigo y de fiel empeño es el perro... con su dueño / Compañía de dos, mi perro y yo / El mejor amigo, un perro*.

Проектування та узагальнення людських якостей на звірів та проведення паралелей у поведінці людини і добре знайомої тварини, для багатьох нею стала власне собака, є притаманним для численних жанрових різновидів народного фольклору. Отже, інтерпретація зооморфного образу й аналіз прислів'їв і приказок з анімалістичним компонентом виявляють особливості уявлень людини про саму себе та про її оточення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості: Пісні, прислів'я, загадки, скоромовки. – К.: Веселка, 1989. – 606 с.
2. Мішкур В. Г. Новітні дослідження паремій з анімалістичним компонентом у сучасній іспаністиці / В. Г. Мішкур. Науковий вісник кафедри ННЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія, 2011. – Вип. 23. – С. 135–139.
3. Пазяк М. М. Украинские пословицы и поговорки: Пробл. генезиса, семантики и жанрово-поэтической структуры / М. М. Пазяк. – Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1991. – 38 с.
4. Junceda L. Diccionario de refranes / L. Junceda. – Madrid: Espasa, 1998. – 598 p.

Луньова Т. В.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

РЕФЛЕКСИВНІ СХЕМИ ЕКФРАЗИСУ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА ОСНОВА РОЗГОРТАННЯ ЕКФРАСТИЧНОГО ПРОСТОРУ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЕСЕ ПРО ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (НА МАТЕРІАЛІ ЕСЕ ДЖОНА БЕРГЕРА І РОБЕРТА Х'ЮЗА ПРО ТВОРЧІСТЬ ЛЕОНА КОСОФФА)

У даному дослідженні методологічний апарат когнітивної лінгвістики застосовано для аналізу екфразису в есе про образотворче (візуальне) мистецтво сучасних англомовних авторів. Беручи за основу класичне визначення екафразису як «літературної репрезентації візуального мистецтва» [5, с. 297], у руслі сучасної тенденції до розширення екфразису за кількома лініями, у тому числі і за лінією жанрів [3, с. 225], ми екстраполюємо поняття екфразису на есе – твори нехудожньої літератури, враховуючи зауваження про те, що екфразис слід розглядати і стосовно текстів, які належать до мистецтвознавчої критики [5, с. 304]. Екфрастичний простір ми тлумачимо як складне вербально оприявлене когнітивне явище, пов'язане з породженням смислів у результаті взаємодії візуального та вербального. У розробці поняття «рефлексивна схема екфразису» ми спираємося на поняття «саморефлексивна література» (*self-reflexive literature*) у літературознавстві [7] і поняття «метакогніція» (*metacognition*) у когнітивній психології [4], а також на поняття схеми в когнітивній лінгвістиці [1].

Рефлексивною схемою екфразису в нашій роботі ми називаємо узагальнену власне авторську концептуалізацію екфразису, яка постає на основі рефлексивних (метакогнітивних) зусиль авторів есе витлумачити засадничі принципи, на основі яких вони створювали свої екфрастичні тексти про витвори образотворчого мистецтва. У нашому матеріалі, який складають збірники есе про образотворче (візуальне) мистецтво сучасних англомовних авторів, рефлексивні схеми екфразису репрезентовані у передмовях до збірників, зокрема, у «*Preface*» Джона Бергера [2, с. XI-XII] і «*Introduction: The Decline of the City of Mahagonny*» Роберта Х'юза [6, с. 3-28].

Рефлексивну схему екфразису Джона Бергера можна реконструювати на основі тієї частини його передмови, яка дає відповідь на поставлене самим Бергером питання «*Yet what happens when I write – or try to write – about art?*» [2, с. XI], а саме: «*Having looked at a work of art, I leave the museum or gallery in which it is on display, and tentatively enter the studio in which it was made. And there I wait in the hope of learning something of the story of its making. Of the hopes, of the choices, of the mistakes, of the discoveries implicit*

in that story. I talk to myself, I remember the world outside the studio, and I address the artist whom I maybe know, or who may have died centuries ago. Sometimes something he has done replies. There's never a conclusion. Occasionally there's a new space to puzzle both of us. Occasionally there's a vision which makes us both gasp – gasp as one does before a revelation.» [2, с. XI-XII]. У питальному реченні за допомогою лінгвальної структури *I write – or try to write – about art* актуалізовано когнітивну сполуку ПИСАТИ ПРО ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО, яка репрезентує уявлення про явище екфразису. Лінгвальна структура *Having looked at a work of art* актуалізує когнітивну структуру ДИВИТИСЯ НА ТВІР ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА. Лінгвальна структура *[I] tentatively enter the studio in which it was made* репрезентує когнітивну сполуку ПІТИ У МАЙСТЕРНЮ ХУДОЖНИКА, а лінгвальні структури *I address the artist* і *Sometimes something he has done replies* – когнітивну сполуку МАТИ ДІАЛОГ ІЗ ХУДОЖНИКОМ. Когнітивна сполука З МЕТОЮ ДІЗНАТИСЯ ПРО ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА оприявлена за допомогою лінгвальної структури *I wait in the hope of learning something of the story of its making*, когнітивна сполука ДОСЯГАЮЧИ НЕ ВИЗНАЧЕНОГО ВИСНОВКУ – за допомогою лінгвальної структури *There's never a conclusion*, когнітивна сполука НОВЕ НЕЗРОЗУМІЛЛЕ – за допомогою лінгвальної структури *a new space to puzzle both of us*, концепт ОДКРОВЕННЯ актуалізовано шляхом уживання лексеми *revelation*. Когнітивна сполука ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО СВІТ об'єктивована за допомогою лінгвальної структури *I remember the world outside the studio*. При цьому Бергером виділено чотири ключові концепти, за допомогою яких він розкриває зміст когнітивної сполуки ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА, а саме: НАДІЯ (*hopes*), ВИБІР (*choices*), ПОМИЛКА (*mistakes*), ВІДКРИТТЯ (*discoveries*), вербалізовані за допомогою вказаних у дужках лексем, які входять до складу лінгвальної структури *the hopes, of the choices, of the mistakes, of the discoveries implicit in that story*. У цілому рефлексивну схему екфразису Джона Бергера можна реконструювати таким чином: ПИСАТИ ПРО ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО – ЦЕ ПІТИ У МАЙСТЕРНЮ ХУДОЖНИКА, ЩОБ МАТИ ДІАЛОГ ІЗ ХУДОЖНИКОМ З МЕТОЮ ДІЗНАТИСЯ ПРО ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (ПРО НАДІЇ, ВИБОРИ, ПОМИЛКИ, ВІДКРИТТЯ ХУДОЖНИКА), ДОСЯГАЮЧИ НЕ ВИЗНАЧЕНОГО ВИСНОВКУ, А НОВОГО НЕЗРОЗУМІЛОГО І ОДКРОВЕННЯ І ПРИ ЦЬОМУ ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО СВІТ

Застосовуючи подібну процедуру, рефлексивну схему екфразису Роберта Х'юза можна реконструювати у вигляді таких чотирьох взаємопов'язаних тверджень: 1) ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗМІНЮЄТЬСЯ (наприклад: «*First there had been the Abstract Expressionists ... Then there were slightly younger painters whom Clement Greenberg and his school had nominated as the continuers of art history...*» [6, с. 3]), 2) ДЛЯ РОЗУМІННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ВАЖЛИВО БАЧИТИ ОРИГІНАЛ (наприклад: «*Only contact with the originals could have tested them ...*» [6, с. 3]), 3) КУЛЬТУРНИЙ КОЛОНІАЛІЗМ ЗАВАЖАЄ САМОСТІЙНО СПРИЙМАТИ

ТВОРИ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (наприклад: «*The essence of cultural colonialism is that you demand of yourself that your work measure up to standards that cannot be shared or debated where you live.*» [6, с. 4]), 4) У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ ПАНУЄ ІМПЕРІАЛІЗМ РИНКУ (наприклад: «*The difference today is that instead of an imperialism of place we have an imperialism of the market, operating internationally*» [6, с. 5–6]).

Як бачимо, два автори конструюють різні рефлексивні схеми екфразису. Актуалізація цих схем у конкретних есе результує у появі текстів, які по-різному відображають творчість одного й того ж художника. Продемонструємо це на прикладі аналізу есе Джона Бергера і Роберта Х'юза про творчість Леона Кософфа [2, с. 410–421; 6, с. 343–435].

Джон Бергер розпочинає своє есе з того, що фокусує увагу на історії (процедурі) створення картин Леоном Кософфом, наприклад, у наступному контексті вербалізовано когнітивну сполуку ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА: «*The way he paints his forms depends partly upon colour and tone, but also upon his digging into this mass of paint and so making indented lines, as in a relief. Textually his pictures look as if they were made of coloured, solidified engine grease as put into a grease gun*» [2, с. 410].

Роберт Х'юз обирає іншу стратегію і на початку есе спирається на вербалізацію когнітивних структур ДЛІЯ РОЗУМІННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ВАЖЛИВО БАЧИТИ ОРИГІНАЛ (наприклад: «*The English painter Leon Kosoff, now sixty-two, is hardly known in the United states, and his show at the Robert Miller Gallery is his first in New York City.*» [6, с. 343]) та У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ ПАНУЄ ІМПЕРІАЛІЗМ РИНКУ (наприклад: «*He is one of the two tortoisés (the other, Frank Auerbach, also English) who cross the finish line just when so much of the short-winded art promoted in the eighties shows signs of flagging*» [6, с. 343]).

У тексті есе Джона Бергера також актуалізовано когнітивну сполуку ПРИ ЦЬОМУ ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО СВІТ (наприклад: «*The general mood of Kosoff's work is profoundly pessimistic and might be compared to Beckett's the same hatred of any sensuous pleasure, the same modesty, the same belief in the equality of hopelessness – which in a ruthless, self-seeking society looks like compassion, but in fact isn't.*» [2, с. 410]), а в есе Роберта Х'юза – когнітивну структуру ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗМІНЮЄТЬСЯ (наприклад: «*When Neo-Expressionism arrived in the early eighties...*» [6, с. 343], «*... his sin (so to speak) was premature Neo-Expressionism, back in the fifties and sixties*» [6, с. 344]).

Обидва автори згадують про учителя Леона Кософфа – художника Девіда Бомберга. При цьому в есе Джона Бергера актуалізовано когнітивну сполуку ДОСЯГАЮЧИ НЕ ВИЗНАЧЕНОГО ВИСНОВКУ (наприклад: «*His idiom is Expressionist, but at the same time more analytical of spatial structure than, say, Rouault or Soutine. Probably his studies with Bomberg taught him to be analytical in this way.*» [2, с. 410]), а в есе Роберта Х'юза – когнітивну структуру ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗМІНЮЄТЬСЯ (наприклад: «*... he studied under David Bomberg – once a prodigy of the Vorticist movement, but*

by 1947 a forgotten man, a failure ... Bomberg gave him [...] a training **in the relations between modernism and tradition** ...» [б, с. 343–344]).

Таким чином, рефлексивні схеми екфразису, сконструйовані у передмовях до збірок есе про образотворче мистецтво сучасних англійських авторів, становлять лінгвокогнітивну основу для розгортання екфразистичного простору в цих есе і визначають авторську специфіку екфразистичного простору та смислів, які у ньому витворюються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демьянков В. З. (1996). Схема. *Краткий словарь когнитивных терминов* / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва: Моск. гос. ун-т, 179–181.

2. Berger J. (2015). *Portraits: John Berger on artists* / Ed. Tom Overton. London, New York: Verso.

3. Brosch R. (2018). Ekphrasis in the Digital Age: Responses to Images. *Poetics Today*. 39 (2): 225–243.

4. Flavell J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-development inquiry. *Psychology*. 34 (10): 906–911.

5. Heffernan J. A. W. (1991). Ekphrasis and Representation. *New Literary History*. 22(2): 297–316.

6. Hughes R. (1987/1992). *Nothing if not critical: selected essays on art and artists*. New York: Penguin Books.

7. Oxford reference: self-reflexive Available from: [https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100453429#:~:text=Quick%20Reference,fictional%20status%20\(se%20metafiction\).](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100453429#:~:text=Quick%20Reference,fictional%20status%20(se%20metafiction).) (Accessed on 24.07.2020)

Лю Сюена

аспірант кафедри англійської філології

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ НОВОУТВОРЕНЬ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Розвиток мови значною мірою зумовлений розвитком її словотвірної системи – формуванням нових словотвірних моделей слів, видозміною наявних, підвищенням чи зниженням їхньої продуктивності тощо, оскільки «словотвірні моделі ... слугують зручною схемою позначення матеріальної оболонки нових структурних типів знань» [1, с. 17]. Інтерес до проблем неології підвищується, адже неологізми грають важливу роль у відображенні мовного розвитку, вони віддзеркалюють підлаштування мови до умов її існування та функціонування, які в свою чергу змінюються під впливом зовнішніх факторів. Зростання кількості нових номінацій призвела

до появи нової науки – неології, яка займається пошуком нових слів, їх класифікацією, аналізом факторів та засобів їх утворення.

Проблемою неології займалися такі вчені, як В.А. Березинський, О.Л. Боярська, В.Г. Гак, С.М. Єнікеєва, Ю.О. Жлуктенко, В.І. Заботкіна, Ю.А. Зацний, О.Л. Клименко, Н.З. Котелова, Я. Левченко, Л.Ф. Омельченко, А.В. Ребрій, О.О. Селіванова, Л. Бауер, Дж. Грін, Дж. Ейто, Дж. Кенон, Р. Фішер. У своїх наукових працях вони осмислюють причини появи нових лексичних одиниць, пропонують свої класифікації новоутворень.

О.О. Селіванова у термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» визначає новоутворення як: «Неологізм – слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні й усвідомлюється носіями мови» [3, с. 43]. Неологізми зазвичай утворюються з елементів, уже наявних у системі мови. Таке творення – це завжди продукт чистієї творчості, винахідливості чи наслідування.

Таким чином, в сучасній англійській мові спостерігається використання численних способів утворення нової лексики. За дослідженнями вчених, найбільш уживаними є словоскладання, конверсія й зміна значень слів. На сьогоднішній день існує кілька принципів утворення неологізмів в англійській мові: а) нові лексичні одиниці утворюються для ідентифікації нових реалій шляхом морфемного словотворення, що вже існують в англійській мові; б) вже існуюче слово набуває нового значення на основі подібності, яке позначає невідоме явище з вже відомим; в) запозичення нової лексики з іншої мови для окремого визначення явища у певному суспільстві. Виходячи з вищесказаного, можемо стверджувати, що будь-яка мова – це складна система, що постійно еволюціонує, до такої мови можемо віднести і англійську мову.

Новоутворення можна поділити на загальномовні неологізми та індивідуально-авторські. У свою чергу загальномовні неологізми – це надбання всієї нації, що входять до лексичного складу мови та поділяються на лексичні та семантичні. До лексичних відносять лексику, яка позначає нові життєві реалії у розвитку країни та мови. Прикладом є такі номінації: Internet, smartphone, Google, website, Iphone. Семантичні неологізми – це широко відомі старі слова з активного запасу англійської мови, які отримали нове значення або відтінок значення.

Індивідуально-авторські новоутворення виникають шляхом фантазії письменників та не набувають масового поширення, оскільки доцільні лише в певному контексті. Таким чином неологізми тісно пов'язані з мовною картиною світу того чи іншого народу, тієї чи іншої країни та конкретної епохи. Як зазначає Н.Д. Кіщенко у своєму дисертаційному дослідженні, когнітивний процес нерозривно пов'язаний з поняттям картини світу. Термін «картина світу» був уперше застосований фізиками щодо фізичної картини світу, а в аспекті філософії і логіки запропонований Л. Вітгенштейном, поняття «картина світу» вважається фундаментальним як у філософії (Г.А. Брутян, Р.І. Павільоніс), так і в лінгвістиці (Ю.Д. Апресян, Ю.М. Караулов, В.Г. Колшанський, В.І. Постовалова, Б.О. Серебренников, О.С. Кубрякова, В.М. Телія). Під картиною світу в

найзагальнішому вигляді розуміють впорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній, груповій або індивідуальній свідомості [3, с. 26]. Існує декілька типів картин світу, серед яких треба особливо визначити когнітивну та мовну з огляду на те, що саме вони, найтісніше пов'язані з культурою народу і найяскравіше відбивають специфіку його колективної свідомості [3, с. 27]. Інтерес до мовної картини світу прослідковується у працях В. фон Гумбольдта, за словами якого «різні мови є для нації органами їх оригінального мислення та сприйняття» [3, с. 27]. На думку Н.Д. Кіщенко принциповим є розмежування двох картин світу – безпосередньої та опосередкованої. Безпосередня картина світу – це картина, яка утворюється в результаті прямого пізнання свідомістю навколишньої дійсності. Пізнання здійснюється як за допомогою органів чуття, так і за допомогою абстрактного мислення, яке існує в людині, але ця картина світу не має «посередників» у свідомості та формується як результат безпосереднього сприйняття та осмислення світу [3, с. 27].

Отже, неологізми нерозривно пов'язані з мовною картиною світу та менталітетом народу. Безпосередня картина світу тісно пов'язана зі світосприйняттям, але відрізняється від світосприйняття тим, що вона являє собою змістовні знання світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / І.В. Андрусак. – К., 2003. – 20 с.
2. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Н.Д. Кіщенко. – К., 2017. – 189 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К, 2006. – 712 с.

Лю Юй

аспірант кафедри англійської філології

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ ЯК СТАНДАРТИЗОВАНОГО ТИПУ МОВЛЕННЯ

Діловий дискурс у будь-якій мові являє собою досить стандартизований тип мовлення, що пояснюється стереотипністю ситуацій і самим характером бізнесових стосунків [2, с. 57]. Дискурс, за В.Г. Борботько, – це текст, але такий, який складається з комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більшій єдності, які знаходяться у безперервному смислового зв'язку, що дозволяє сприймати його як єдине утворення [1].

У прагматичному розумінні дискурс розглядається як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки в соціальній інституціональній сфері, який має відповідний набір змінних: соціальні норми, відношення, ролі, конвенції, показники інтерактивності. Уявлення про дискурс як одиницю вищого, ніж текст, рівня дозволяє розмежовувати його. Сучасний лінгвістичний аналіз дискурсу передбачає вирішення проблеми типології дискурсу. Питання про класифікацію, типи й різновиди дискурсу виходять на перший план. Велика кількість різних типологій дискурсу, запропонованих сучасними дослідниками, є наслідком того, що в основу класифікації покладено різні принципи [3, с. 50]. В наш час отримали практичну розробку чи були теоретично виділені політичний, діловий, масово-інформаційний та інші типи дискурсу [3, с. 50]. Проблема визначення ділового дискурсу полягає, в першу чергу, у визначенні його місця в континуумі загальної національної мови (в нашому випадку – англійської). При цьому слід зазначити, що наукове обґрунтування поняття бізнесу як особливої форми економічної діяльності відбулося у 2-й половині 20-го ст., хоча перші спроби були зроблені Річардом Кантільйоном у 17-му та Жан-Баттістом Сейєм у 18-му ст. З розмежування економічної теорії на макрота мікроекономіку (перша згадка про це датована 1933 р.) бізнес став предметом дослідження мікроекономіки, де і отримав своє наукове підґрунтя. Таким чином, діловий дискурс (також бізнес-дискурс) можна вважати різновидом макроекономічного дискурсу, хоча існує думка, що відокремлення економічного дискурсу, незважаючи на бурхливий розвиток економічної термінології, не відбулося [1, с. 12]. Офіційно-діловий стиль відповідає офіційним стосункам, до яких належать виробничі стосунки та стосунки у сфері соціальних контактів (обслуговування). Офіційність/неофіційність спілкування проявляється в його тональності. Тональність – це комплекс формально-змістових характеристик, які залежать від стосунків учасників дискурсу (комунікантів). Тональність визначається за такими параметрами: структурно-композиційна форма висловлювання, співвідношення вербальних та невербальних засобів, якість мовного продукту, добір мовних засобів. Офіційне спілкування більш регламентоване за формою (в межах певного жанру); більшою мірою спирається на вербальні, ніж на пара- та екстралінгвістичні засоби, менш емоційне; краще за якість мовного продукту, менш імпульсивне і, як правило, підготовлене; оформлене мовними засобами в межах літературної норми. Офіційно-діловий стиль відноситься до загальноприйнятих стилів писемного мовлення та, у свою чергу, детальніше поділяється на канцелярсько-діловий стиль, стиль юридичних документів, діловий-дипломатичний. Для всіх цих стилів характерні точність та лаконічність, вживання спеціальної термінології у строго визначеному значенні – наказ, установа, адвокат, ратифікація, угода [1, с. 65].

Листи до іноземних ділових партнерів надсилаються, аби заявити про існування своєї фірми (підприємства), проінформувати про продукцію або надання послуг, про вирішення питань, пов'язаних із постачанням, ціноутворенням, підготовкою фахівців тощо. Від якості підготовки і оформлення ділового листа, який є найбільш поширеним видом ділової

документації, значною мірою залежить рівень спілкування адресата з автором. Тому надсилаючи лист до іноземного ділового партнера, необхідно врахувати все: від написання конверту та вибору машинописного стилю до складання й оформлення власне тексту. До стилістично значущих композиційних елементів англomовного та українomовного ділового листа належать привітання (salutation), вступні фрази (opening lines) та формули прощання (complimentary close). Загальноприйнятими формами привітання в діловій кореспонденції були та залишаються Dear Sir(s) // Gentlemen // Шановне панство, для листів, в яких адресат є невідомим, та Mr., Mrs., Ms., Smith // Шановний (на) пан (пані) при надсиланні листів конкретній особі. Тут треба особливо зазначити той факт, що специфічною рисою англomовного ділового спілкування, в останні часи, є чітко виражена тенденція до ослаблення офіційного стилістичного тону бізнесової кореспонденції, що позначається на всіх формульних елементах в структурі ділового листа.

Щодо безпосередньо тексту листа, то його виклад має бути ввічливим, коректним, стислим та зрозумілим. Мова англо-американської та української ділової кореспонденції характеризується значною кількістю майже ідентичних кліше, що є наслідком стереотипності ситуацій, які виникають при діловому спілкуванні. Написання листа, орієнтованого на інтереси клієнта, вимагає від його укладача, щоб він став у становище одержувача.

Отже, наукове осмислення такого об'ємного об'єкта, як дискурсивний простір, потребує, з одного боку, чіткого розмежування дослідницької сфери, а з другого – передбачає розробку робочого визначення конкретної одиниці дискурсивного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці // Вісник. Іноземна філологія. – Вип. 32-33. – 2002. – С. 11-14.
2. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике / Владимир Григорьевич Борботько. [4-е изд.]. – М. : Либроком, 2011. – 288 с.
3. Кіщенко Н.Д. Вербалізація концепту WISDOM/МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки: дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 04 «Германські мови» / Н.Д. Кіщенко. – К., 2017. – 189 с.

Popik I. P.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Department of Lexicology and Stylistics of the English Language
Odesa I. I. Mechnikov National University

Tkhor N. M.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Department of Lexicology and Stylistics of the English Language
Odesa I. I. Mechnikov National University
Odesa, Ukraine

STYLISTIC PECULIARITIES OF MARTIN LUTHER KING'S PUBLIC SPEECH «I HAVE A DREAM»

The main aim of the given paper is to outline stylistic peculiarities of the public speech «*I have a Dream*» delivered by Martin Luther King, an American clergyman, activist and prominent leader in the African-American civil rights movement. In 1964, King became the youngest person to receive the Nobel Peace Prize for his work to end racial segregation and racial discrimination through civil disobedience and other non-violent means. King's delivery of the speech on August 28, 1963, from the steps of the Lincoln Memorial during the March on Washington for Jobs and Freedom, was a defining moment of the American Civil Rights Movement. Delivered to over 200,000 civil rights supporters, the speech is often considered to be one of the greatest and most notable speeches in human history and was ranked the top American speech of the 20th century by a 1999 poll of scholars of public address [1].

The speaker starts with the allusions to the most important documents in American history, which promise all citizens equal rights and possibilities. King claims that those words remained only promises for the colored population of the States. Though the slavery had been abolished one hundred years before, the position of Afro-Americans was the same – without any rights and opportunities to achieve a better and richer life. In King's opinion that was the very time to change that situation and end racial and social discrimination of the colored population [1].

The given text is a piece of oratory and as such it represents the publicist functional style, the main aim of which is to persuade the reader or the listener that the author's point of view is the only correct one and to make him act in the desired way. To achieve this purpose, the publicist functional style combines strong emotional appeal with the strict logical argumentation.

As it has been already mentioned, the speech was delivered from the steps of the Lincoln Memorial in Washington. This place was chosen as it was Abraham Lincoln who in 1863 signed the Emancipation Proclamation which put an end to slavery. King called him «a great American» and alludes to «Gettysburg Address» by the starting words of his own speech «Five score years ago» which resemble the opening words of Lincoln's speech. The given allusion makes the

tone of the speech more high-flown and shows that King was an adherent of Lincoln's ideas [2].

The place where the speech was delivered (Lincoln Memorial) is presented by the speaker with the help of periphrasis «in whose symbolic shadow we stand today» and epithet «this hallowed spot». Thus the spatial markers in the text are indirect. As for the temporal markers, two temporal planes are made use in the text – past and present. The grammatical means of presenting the temporal plane of the past are the Past Simple and Past Perfect Tenses. The temporal plane of the present is marked by the usage of the Present Simple Tense, and its lexical markers are adverbs «today, now» and the pronoun «this».

The speaker uses ample amount of stylistic devices to describe the life of the colored citizens, for example, sustained metaphors: «*This momentous decree...captivity. The life of the Negro is still sadly crippled...prosperity. Now is the time to rise from the dark and desolate valley...brotherhood*». Another stylistic device greatly used in oratory is parallel constructions. In the given text they are combined with anaphoric repetition and the examples of it are «*But one hundred years later...Now is the time*». The usage of these stylistic devices adds rhythmical effect to the speech, produces strong emotional appeal and helps to convey the speaker's message.

To describe the attitude of the state to its black citizens and make this image more vivid, King uses banking terms: «*bad check, insufficient funds, bankrupt*». He states that all the promises of equality were only checks that couldn't be cashed. The usage of these terms can be connected with the notion of the American Dream, in which democratic ideals are perceived as a promise of prosperity for its people. In the American Dream, first expressed by James Truslow Adams in 1931, citizens of every rank feel that they can achieve a «better, richer, and happier life.» The idea of the American Dream is rooted in the second sentence of the Declaration of Independence which states that «all men are created equal» and that they are «endowed by their Creator with certain inalienable Rights» including «Life, Liberty and the pursuit of Happiness» [2].

King's alluding to these words shows that he himself was an adherent of these principles. In his opinion, that was the very time these principles started to work for all citizens of the USA in spite of the color of their skin.

REFERENCES

1. I have a dream. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/I_Have_a_Dream
2. Politics and Culture of Abundance: 1943–1960. URL : <https://courses.lumenlearning.com/boundless-ushistory/chapter/the-emergence-of-the-civil-rights-movement/>

Степанюк Н. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Терехова Л. В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Красницька К. В.

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ПОЛКОДОВИЙ ФЕНОМЕН У ДЕТЕКТИВАХ А. К. ДОЙЛЯ

Одним із актуальних завдань лінгвістики ХХІ ст. є вивчення комунікативної діяльності людини в цілому і, зокрема, взаємодії вербальних і невербальних засобів передачі інформації. Поєднання вербальних та невербальних частин у єдиному повідомленні породжує полікодовий [1, с. 104] або кодово негомогенний текст [2, с. 180-181]. Нас цікавить взаємодія вербальних та іншокодових (піктографічних) елементів у художніх текстах, а саме у детективах А. К. Дойля.

Проведений нами аналіз детективів «The Adventure of the Dancing Men», «The Adventure of the Golden Pince-Nez», «The Adventure of the Priory School», «The Adventure of the Naval Treaty», «The Adventure of the Reigate Squire» свідчить про те, що майже усі іншокодові повідомлення, що використані автором, є фрагментом референтного простору, що зображений у тексті (тобто мають у тексті прототип-референт, який нібито відтворюється та зображується за допомогою даного іншокодового повідомлення). Такі повідомлення за допомогою невербального або не тільки вербального коду відтворюють у рамках літературного, вербального тексту предмети, про які йдеться у творі. Наприклад, карта або план, яку розглядає та коментує персонаж-оповідач або малюнок на папері, бересті, стіні будинка – усі вони можуть іконічно відтворюватися у полікодовому тексті. Під час цього відтворювання акцент може бути поставленим як на особливостях їх матеріального експоненту, так і на їх комунікативній цінності (що саме вони повідомляють, наскільки точними та зрозумілими ці повідомлення є для персонажів, що оперують ними).

Дослідження іншокодових повідомлень із точки зору їх адекватності / неадекватності прототексту (тобто оригіналу тексту, який існує у вигаданому світі художнього твору) показало, що зазвичай іншокодові повідомлення адекватно імітують комунікативні особливості прототексту, але у дещо меншій мірі – його матеріальні особливості. Матеріальний

експонент прототексту в іншокодових повідомленнях зазвичай відтворюється в неповному об'ємі, що пов'язано з певними типографічними труднощами. В іншокодових повідомленнях втрачаються такі параметри, як колір надписів та зображень, якість паперу, манера письма, почерк, рукописний текст імітується типографічними засобами.

Усі іншокодові повідомлення, що включені у текст досліджуваних творів, тісно пов'язані зі змістовно-фактуальною інформацією та темою твору. Про це, наприклад, можуть свідчити позначення на картах та планах маршруту руху героя (у вигляді переривчастої лінії, стрілок, пунктиру, крапок). Такі позначення можна спостерігати у детективі «The Adventure of the Priory School».

На глибинному рівні структури тексту іншокодові повідомлення також поєднані з вербальним текстом єдиним образом художнього простору. Об'єднуюча дія художнього простору в полікодовому тексті полягає у тому, що у його передачі беруть участь не тільки елементи основного тексту, а також включені у твір іншокодові повідомлення.

Все, що зображується іншокодовими повідомленнями, існує чи мислиться як перебуваюче у просторі. Зображаються такі об'єкти цілком, або надаються їх окремі деталі. Так чи інакше, усі типи об'єктів зображення не можуть бути повністю абстрагованими від просторового виміру. Конкретні об'єкти зображення завжди займають у реальному чи квазіреальному світі окремий простір, мають окремі розміри (ширина, довжина, висота, товщина, площа, тощо). Іноді ці параметри згадуються у тексті, іноді є очевидними. Звичайно, імітація цих параметрів в іншокодових повідомленнях досить умовна.

У ході аналізу зв'язку між іншокодовими повідомленнями та вербальним текстом було встановлено, що вони вступають у синсемантичні відношення. При таких відношеннях декодування окремих елементів основного тексту цілком залежить від включених у нього карт, малюнків, криптограм, тощо. Такі відносини наочно ілюструє оповідання «The Adventure of the Dancing Men». У ньому описується, як Шерлок Холмс розшифрував загадкові криптограми, які час від часу з'являлися у вигляді записок та надписів на стіні, підвіконні, дверях будинку одного із його клієнтів. Усі повідомлення містили зображення танцюючих чоловічків. А.К. Дойль наводить у тексті оповідання шість криптограм, вводючи їх фразами з словами-дейктиками *here*, *this*, артиклем *the*, що створює ефект присутності читача при розгляданні та розгадуванні шифровок:

The markings were done in pencil, and ran in this way: [3, с. 153].

He enclosed a copy of it, which is here reproduced: [3, с. 157].

У цьому ж оповіданні зустрічаємо вкраплення одиничних зображень танцюючих чоловічків у цілосне вербальне повідомлення, в яких міститься ключ до розгадки шифровок:

The first message submitted to me was so short that it was impossible for me to do more than to say with some confidence that the symbol stood for E. Accepting it as correct, we are now able to say that the symbols stand respectively for N, V, and R [3, с. 163].

У даному випадку існує синтаксичний зв'язок між невербальними символами та основним текстом у межах речення. Очевидно, що вилучення з тексту самих криптограм чи знаків, з яких вони складаються, призвело б до абсурдності відповідних вербальних повідомлень. Крім того, це позбавило б читача можливості слідкувати за ходом розслідування.

У досліджених нами детективах А. К. Дойля змістовний зв'язок між іншокодовими повідомленнями та вербальним текстом підкріплюється мовними засобами. Дані засоби дають можливість безпосередньо співвідносити іншокодове повідомлення з вербальним текстом (у цьому випадку спостерігається експліцитно виражена з'язність) або робити це опосередковано, неявно (у такому разі має місце імпліцитно виражена з'язність).

Змістовний зв'язок між іншокодовими повідомленнями та вербальним текстом, у першу чергу, виражається метатекстовими згадками іншокодових повідомлень та їх елементів в основному тексті (рідше у перехресних відсилках у тексті твору). Метатекстові згадки іншокодових повідомлень мають такий вигляд: *map, chart, picture, sketch, plan, reproduction, drawing, arrangement of characters, line of dancing men, figure, hieroglyphics, markings.*

У тексті згадуються такі окремі елементи іншокодових повідомлень: *the exact spot marked on the map, the door B, sticky-down line, cross, letters.*

Досить поширеним експліцитним засобом зв'язку між іншокодовими повідомленнями та вербальним текстом у детективах А. К. Дойля є дейктичний зв'язок. Дейктики можна спостерігати як у мовленні персонажів, так і в мовленні автора (яке зазвичай є передорученим оповідачеві). Наведемо приклад із детективного твору «The Adventure of the Naval Treaty». Описуючи вечір, коли відбулося викрадення секретної воєнно-морської угоди між Англією та Італією, клієнт Шерлока Холмса, службовець Міністерства закордонних справ Фелпс, говорить:

(1) *My coffee had not yet come, and I wondered what the cause of the delay could be. Opening the door, I started down the corridor to find out. There was a straight passage dimly lightened which led from the room in which I had been working, and there was the only exit from it. It ended in a curving staircase, with the commissioner's lodge in the passage at the bottom. Half-way down this staircase is a small landing, with another passage running into it at right angles. [...] Here is a rough chart of the place* (нижче розміщується схематичний план будинку Фелпса, звідки був викрадений документ) [4, с. 415].

Ці слова адресовані Шерлоку Холмсу та доктору Ватсону. Дейктичний прислівник *here* у даному випадку, з одного боку показує, що Фелпс запропонував увазі своїх співрозмовників план свого будинку, а з іншого боку – опосередковано відсилає читача до іншокодового повідомлення. Використання діалогу у даному випадку є одним із проявів жанрових особливостей детективу.

Інший приклад знаходимо у детективі «The Adventure of the Reigate Squire». Іншокодове повідомлення тут адресовано безпосередньо читачеві:

(2) *Holmes took up the scrap of paper, a facsimile of which is here reproduced:* (далі надається відтворена копія записки) [4, с. 368].

В обох наведених прикладах просторовий дейксіс експліцитно розкриває співвідношення між іншокодовим повідомленням та вербальним текстом, які знаходяться у безпосередньому контакті один з одним (2) або у просторі однієї сторінки книги (1).

У проаналізованих нами детективах А. К. Дойля також спостерігаємо вербалізовані директиви автора читачеві. Вони виражаються наказовим або умовним способом дієслова (умовний спосіб превалює в авторському мовленні, а наказовий – у персонажному).

Так, наприклад, в оповіданні «The Adventure of the Priory School» його герої, Шерлок Холмс та доктор Ватсон, намагаючись виявити злочинця, звертаються до плану місцевості, де відбувся злочин:

'Look at this map. This dark square is the Priory School. I'll put a pin in it. Now, this line is the main road. You see that it runs east and west past the school...' [...] 'Look here, Watson! There is a watercourse across the moor. You see it marked here in the map' [3, с. 187].

У даному випадку змістовний зв'язок плану місцевості з основним текстом підтримується директивою одного героя (Шерлока Холмса) до іншого (доктора Ватсона) – *Look at this map, Look here, Watson!*, дейктичним займенником *this*, прислівником *here*, а також дієсловами *to see, to mark*. Цікаво те, що комунікативна доцільність фігури доктора Ватсона полягає у тому, щоб за допомогою неї детектив-професіонал Холмс зміг пояснити непрофесіоналу-читачеві хід свого знаменитого дедуктивного мислення.

У результаті аналізу засобів взаємодії різнокодових елементів полікодового тексту детективів А. К. Дойля ми дійшли висновку, що усі іншокодові повідомлення, використані автором, так чи інакше пов'язані з основним текстом твору на глибинному та на поверхневому рівні текстової структури. Іншокодові повідомлення у таких творах створюють синсемантичні відношення з вербальним текстом. Ці відношення часто виражаються експліцитно. Такий засіб зв'язку використовується для того, щоб читач безпосередньо міг взяти участь у розгадці таємниці, яка зашифрована у іншокодових повідомленнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ейгер Г. В., Юхт В. Л. К построению типологии текстов. *Лингвистика текста: материалы научной конференции при Московском государственном педагогическом институте иностранных языков им. М. Тореза*. Ч. I. М., 1974. С. 103–109.

2. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. Одесса. 1991. 121 с.

3. Doyle A. C. *The Return of Sherlock Holmes*. Ware: Wordsworth Classics, 1995. 313 p.

4. Doyle A. C. *The Adventures of Sherlock Holmes*. Ware: Wordsworth Classics, 1996. 528 p.

КОМУНІКАТИВНА ПАРАДИГМА ПОЛФОНІЧНОЇ ОПОВІДІ

Теорія комунікації, яка виникла як логічний результат розвитку гуманітарної думки, створила передумови розвитку комунікативного підходу до аналізу літературних текстів. Мовленнєва комунікація екстраполюється в художній текст та, за словами М.М. Бахтіна, найкраще розкривається на матеріалі художньої літератури, яка відображає мовленнєве спілкування у всьому різноманітті та складності [2, с. 234–407].

Ідея комунікативної спрямованості тесту М.М.Бахтіна в подальшому знайшла підтвердження в більшості теорій, присвячених дослідженню тексту та комунікації (Жерар Женетт, Франц Карл Станцель, Тен ван Дейк, Р.-А. де Богранд, Ф.С. Бацевич, І.А. Бехта).

За словами І.А. Бехти, текст – один зі способів подачі людської комунікації як процесу реалізації концептуальних картин світу, тому аналіз тексту і його структурних властивостей має проводитись у комунікативному аспекті [3, с. 40].

В аспекті комунікативно- прагматичного підходу до вивчення тексту, текст визначають як «комунікативну подію» [8, с. 3], це елемент системи комунікації, яка реалізується через мовні одиниці [1, с. 10]. Текст є вища комунікативна одиниця, незалежна одиниця мови [6, с. 32–42]. Тен ван Дейк стверджує, що теорія літератури має складатися з теорії літературних текстів та теорії літературних контекстів, що складають теорію літературної комунікації [9, с. 596].

Комунікативний підхід до художнього тексту характеризується двоплановістю, де один план, визначений як екстратекстуальний або «текстуально-екстернальний рівень» художньої системи [4, с. 12], реалізує комунікацію між автором та читачем, у той час як інший план, інтертекстуальний, відповідно «текстуально-інтернальний рівень художньої системи, представляє комунікацію в самому тексті. Іншими словами, комунікація відбувається не тільки на позатекстовому рівні, але й сам художній текст сприймається як комунікативне ціле та передбачає розгляд його частин, таких як мовлення наратора та персонажне мовлення, як елементів реальної комунікації [5, с. 185].

Екстратекстуальний рівень художньої комунікації реалізується через взаємодію автора та читача, у той час як художній текст є посередником та засобом комунікації. Автор через текст постулює свої знання, звертається до ймовірного читача-інтерпретатора, завдання якого й полягає в розумінні замислу автора, що так само породжує діалог. Текст конструюється, маючи в основі двосторонню залежність: з одного боку, він залежить від когнітивних стратегій автора, з іншого – від тих герменевтичних процесів, які відбуваються у свідомості читача під час інтерпретації тексту.

Визначальною характеристикою оповіді в комунікативному аспекті є її діалогічність, у цьому разі зовнішня діалогічність, оскільки діалог реалізується між текстом і контекстом або між автором тексту та інтерпретатором. Це – діалог між двома суб'єктами й система мовних засобів, які породжують такий вид діалогічності, носить інтерсуб'єктивний характер [7, с. 24]. Поліфонія тексту виникає на екстратекстуальному рівні як результат комунікативної діяльності автора, який організовує діалог і бере в ньому участь, перебуває не в монологічному центрі, а в постійно змінному місці перетину «голосів» або «смыслових позицій», світів, точок відліку [7, с. 114]. Автор, який у тексті представлений мовленням оповідача чи персонажа, може водночас прямо апелювати до читача, використовуючи певний арсенал мовних засобів, серед яких найбільш поширеними є парентезні конструкції.

Інтертекстуальний рівень комунікації тексту включає в себе таких суб'єктів комунікації як оповідач, який може бути учасником подій в оповіді, коментатором або ж стороннім спостерігачем, та персонажів, які складають складну систему, та можуть бути представлені в тексті як люди, міста, предмети та абстрактні поняття.

Художня комунікація на внутрішньому рівні постає як складний діалог автора-оповідача/наратора й персонажа, результатом якого є внутрішній розподіл художнього простору на авторську й персонажну суб'єктні сфери. Професор І.А.Бехта стверджує, що дискурс наратора відображає ті частини тексту, у котрих автор звертається до читача від себе через опосередковану фікційну особу [3, с. 186], у той час як мовлення персонажу є відтвореним, опосередкованим, оскільки воно «служить двом мовцям і одночасно виражає дві інтенції: пряму інтенцію персонажу та переломлену авторську» [3, с. 159]. У результаті, з погляду змістових та комунікативно-інтенціональних значень тексту та його компонентів персонажний дискурс надає висловлюванню двоїстого характеру, формує поліфонічну оповідь [5, с. 187].

Комунікативна природа поліфонічного тексту виявляється наявністю комунікативного блоку або комунікативної ситуації в певному сегменті тексту, рамки якого визначаються зміною суб'єктів комунікативної ситуації або іншими словами, комунікантів, введенням одного або декількох комунікантів у сегмент поліфонічної оповіді, введенням елементів іншого тексту чи елементів іншого дискурсу. У внутрішній комунікації сегмент тексту може бути в діапазоні від одного слова, до висловлювання або цілого тексту, причому для висловлювання та тексту важливим критерієм диференціації є тематична однорідність.

На структурно-композиційному рівні комунікантами-суб'єктами поліфонічної оповіді можуть бути персонаж (-жі) твору, квазіперсонаж (-жі) та оповідач. Інтертекстуальний та інтердискурсивний характер поліфонічної оповіді вимагає введення поняття стороннього комуніканта-учасника поліфонічної оповіді, який уособлює введення в текст елементів інших дискурсів чи текстів. Введення імітаційних інтекстів визначає імітаційний тип стороннього комуніканта поліфонічної оповіді, засобами вираження якого є імітаційні інтексти. Введення елементів інших дискурсів,

політичного, розмовного, автобіографічного тощо, визначає актуальний тип комуніканта поліфонічної оповіді.

Зміна учасників внутрішньої комунікації, що є чинником (константою) поліфонічної оповіді, має різний ступінь виявлення, імпліцитний чи експліцитний, залежно від ступеню контамінації мовлень комунікантів/ суб'єктів комунікативної ситуації. Нульовий ступінь контамінації мовлень характерний для комунікативної ситуації з декількома учасниками, метою комунікативного акту яких є висловлення свого бачення чи точки зору щодо однієї події, що структурно виражено полісуб'єктною оповіддю та фокусом кінокамери. Введення в текст елементів інших жанрів є експліцитною формою поліфонічної оповіді. Найвищий ступінь контамінації характерний для комунікативної ситуації з імпліцитним введенням іншого учасника комунікації, сегмент якої дорівнює слову або висловлюванню, не тексту. У випадку імпліцитного введення іншого учасника комунікації в тексті вважаємо необхідним розрізняти між учасником комунікації, який є персонажем поліфонічної оповіді та квазіучасником, який може не бути персонажем в оповіді, але існувати на фікційному рівні. У випадку комунікації на інтраперсональному рівні, у якій комунікантами є один і той же персонаж, поліфонія є результатом комунікації між персонажем і квазіперсонажем, що може бути його другим «я» або фікційним персонажем. Середній ступінь контамінації мовлень учасників комунікативної ситуації, який також характеризується неоднорідністю, тим не менш має очевидні вербальні, що включають лексичні та граматичні, маркери присутності або введення іншого суб'єкту мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аспекты общей и частной лингвистической теории текста: монография / за ред. Н. Слюсаревой. Москва: Наука, 1982. 192 с.
2. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин. Вопросы литературы и эстетики. Сб. – М. : Худож. лит., 1975. 502 с.
3. Бехта І.А. Дискурс наратора в англomовній прозі. Київ : Грамота, 2004. 304 с. ISBN 966-8066-63-4
4. Гнідець У.С. Специфіка комунікації в літературі для дітей та юнацтва (на матеріалі сучасної німецькомовної прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Сімферополь, 2008. 20 с.
5. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 495 с. ISBN 966-613-214-1
6. Москальская О.И. Семантика текста / О.И. Москальская. Вопросы языкознания. Москва : Наука, 1980. № 6. 160 с.
7. Плеханова Т.Ф. Дискурс-анализ текста: пособие для студентов вузов. Минск : Тетрасистемс, 2011. 368 с. ISBN 978-985-536-114-6
8. De Beaugrande R.-A., Dressler W. Introduction to Text Linguistics / Longman. New York, NY, 1981. P. 270.
9. Van Dijk T. A. Advice on Theoretical Poetics / Poetics. Amsterdam, 1979. Vol. 8. № 6. P. 569–608.

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО АУДИВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Прикметною ознакою сучасного етапу суспільного розвитку є зростання значущості англійської мови як мови міжнародного спілкування. Розширення та підвищення якості характеру міжнародних зв'язків нашої держави, інтернаціоналізація усіх сфер суспільного життя збільшують значення англійської мови в практичній та інтелектуальній діяльності людини. У зв'язку з цим, шкільний процес опанування англійської мови переорієнтовується на практичне оволодіння іноземною мовою, як одну з ключових компетентностей зафіксованих у концепції Нової української школи і Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти. Згідно з вимогами чинної програми з англійської мови, старшокласники повинні не лише вміти сприймати автентичні тексти, здійснювати спілкування у письмовій формі, а й розуміти на слух висловлювання співрозмовника та спілкуватися з ним. Саме тому формування аудитивної компетентності старшокласників набуває особливої важливості. Активне застосування на заняттях з іноземної мови автентичних текстів сприяє ефективному формуванню англійськомовної аудитивної компетентності старших школярів та формує в них мотивацію до навчання, а отже, сприяє швидшому досягненню успіху старшокласниками.

Основною ціллю даної роботи є охарактеризувати автентичний текст як засіб навчання англійськомовному аудіюванню.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань, у процесі дослідження використано теоретичні методи, а саме: аналіз, порівняння, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній і методичній літературі, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми дослідження.

Автентичність – це така якість тексту, що забезпечує під час його опрацювання функціонування саме тих мовленнєвих механізмів, які реалізують спілкування в природних умовах реального життя. В автентичному тексті представлені широкий вибір лексики і правильне граматичне оформлення висловлювання, а також змістовна сторона, що відіграє важливу роль та містить інформацію про культуру країни; відтворено національну специфіку країни, мова якої вивчається; інформацію, яка є цікавою та значущою для учнів і відповідає їх потребам та інтересам. Такий текст викликає певну реакцію, стимулює розумову діяльність учнів на уроках іноземної мови. Жанрова різноманітність дозволяє навчати учнів старших класів сприймати інформацію з різних сфер

життя: описи подій, розповіді, радіо і теленовини, лекції, розмови, інтерв'ю, оголошення, пісні, поезія тощо.

Автентичні тексти на уроці англійської мови мають виконувати такі функції:

- інформативну (подавати відомості про англійські країни і про англійську мову);
- стимулюючу (розвивати пізнавальну активність і творчість учнів);
- інтегративну (спиратися на знання учнями інших предметів та їх життєвий досвід);
- виховну (сприяти розвитку особистості учнів та формувати інтерес до предмета);
- контролюючу (перевіряти знання, навички та вміння учнів) [2, с. 55].

Варто зазначити, що автентичність навчального тексту – це відносна властивість, залежна від цілого ряду факторів. Це можуть бути умови, в яких застосовується автентичний навчальний текст, індивідуальні особливості учнів, цілі, які поставив вчитель та ін. Завдання, сформульоване правильно, може надати більш вмотивований, природний характер роботі з найпростішим текстом і зробити його більш автентичним. Так, наприклад, роботу над вивченням зразком можна урізноманітнити, використавши «персоналізацію спілкування», тобто запропонувати учням уявити себе в різних ролях і відтворити діалог з іншою інтонацією, в залежності від зображуваних персонажів та їх настроїв. Якщо текст насичений фактами, які автор вважає важливими, можна привернути до них увагу учнів за допомогою передтекстових завдань різного типу, що стимулюють більш вдумливе і осмислене читання чи прослуховування. Можна запропонувати учням робити записи під час читання або прослуховування. Грамотно сформульоване завдання концентрує увагу учнів старшої школи на автентичних операціях вилучення інформації при читанні або прослуховуванні. Від характеру завдання багато в чому залежить, чи буде текст сприйнятий як автентичний [1, с. 7].

Таким чином, змістовна автентичність навчального тексту визначається за такими критеріями: 1) текст має відтворювати особливості культури й менталітету носіїв мови; 2) містити нову і цікаву для учнів старшої школи інформацію; 3) природно представляти в тексті персонажі та обставини; 4) викликати у учнів старшої школи природний емоційний відгук; 5) супроводжуватися автентичним ілюстративним матеріалом; 6) завдання до тексту повинні бути автентичні.

Отже, саме автентичний текст може передати всю глибину та різноманітність іноземної мови, адже у лінгвістичному аспекті автентичні тексти характеризуються своєрідністю лексики: в них має місце безліч займенників, часток, вигуків, слів з емоційним забарвленням, фразеологізмів, ідіом, мовних кліше тощо. Матеріали автентичного характеру забезпечують соціокультурну спрямованість навчання, оскільки такий текст містить інформацію про культуру країни, відображає її національну специфіку. Навчання аудіювання на основі автентичних текстів розвиває не лише вміння аудіювання, але і говоріння, критичного усвідомлення інформації та творчого підходу до

її інтерпретації, сприяє розвитку логіки, вміння бачити причинно-наслідкові зв'язки і, за умови систематичного застосування, допомагає учням досягати максимального рівня інтелектуального розвитку відповідно до їх природних задатків і здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веклич Ю.І. Використання автентичних текстів у процесі формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів початкової школи // Вісник психології і педагогіки. – Випуск 10. – К., 2012. – С. 7

2. Редько В.Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / Валерій Редько. – К. : Генеза, 2012. – С. 187-195

Шумська І. А.

викладач кафедри української та іноземних мов
*Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна*

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Англійська мова постійно змінюється. Найбільш рухливим її пластом, що чуйно реагує на всі зміни у соціальній, культурній, економічній, медичній та інших сферах життя людського суспільства, є лексика. З появою в суспільстві нових секторів, таких як космонавтика, гена інженерія, комп'ютерні технології, нові види харчування, з'являються нові слова. З часом нові слова стають зрозумілими для всіх та закріплюються в мові.

Одним з основних джерел збагачення англійської мови є лексичні запозичення з інших мов. Запозичення є результатом взаємодії різних народів на економічному, політичному, науковому та культурному рівнях. Переважною більшістю запозичень є слова на позначення нових понять, предметів або явищ (неологізми) [1, с. 124].

Дуже велику роль відіграли запозичення в 13 і 14 столітті, коли в Англії одночасно функціонували три мови: англійська – мова основної маси населення, французька – мова школи, державних і законодавчих органів і латинська – мова церкви і науки. Пізніше запозичення були, головним чином, наслідком розширення політичних, економічних і культурних зв'язків Англії, а також США з іншими країнами. Аналіз запозичень, які прийшли в англійську мову, показує, що традиційні джерела (французька, іспанська, італійська, російська, німецька, грецька, португальська та інші європейські мови) дали 52% запозичень, тобто трохи більше половини [2].

Для деяких запозичень характерне вживання в одному, рідше – двох варіантах англійської мови (британському, канадському, австралійському) [3]. Найбільша кількість запозичень, як і раніше, надійшла з французької

мови, проте у порівнянні з запозиченнями 80-х років питома вага їх різко знизилась. В наш час англійська мова частіше «дає» свої слова іншим мовам ніж «приймає» їх. Це пов'язано з тим, що англійська мова набула статусу Lingua franca (мова спілкування) 20 століття. Однак, не дивлячись на те, що запозичення в даний час становлять лише 7,5 % від загальної суми неологізмів їх розгляд є дуже необхідний, так як без цього шару неможливо уявити собі весь корпус нової лексики [4].

Кривенко Д.Д. розділяє англійські запозичення на вісім тематичних груп.

1. Суспільно-політична лексика. *yakuza* [ja:ku'za:] – «японський хуліган або гангстер» (яп.); *Chozrim* [ho:z'ri:m] – «євреї, які повернулися до Ізраїлю після еміграції» (івр.); *Franquista* – «послідовник політики іспанського диктатора Франко» (ісп.); *brigatisti* [bri:ga:ti:sti:] – «члени терористичної організації «Червоні бригади»» (італ).

2. Культура. *cafe theatre* [ka: feiteia: tre] – «кафе-театр (місце де читають лекції і дають вистави)»; *19 policier* [pouli:sjei] – «детективний роман/фільм» (обидва запозичення з французької); *hayashi* – «японський оркестр» (яп.); *salsa* – «карибська танцювальна музика, що нагадує мамбо, з елементами джазу та рок-музики» (ісп.).

3. Фінанси. У цій тематичній групі переважають назви грошових одиниць країн Африки та Азії, наприклад: *Lilangeni* – «лілангені» (грошові одиниці Свaziленду); *Ekwwele* – «еквеле» (грошові одиниці Екваторіальної Гвінеї) та інші.

4. Кулінарія. *Calzone* – «високий пиріг з сиром»; (італ.); *Burrito* – «маїсові млинчики з начинкою з яловичини, сиру і смажених бобів» (ісп.); *hoisin sause* – «густий темно-червоний соус із сої, часнику і різноманітних приправ» (кит.).

5. Наука. Цікаво, що найбільше запозичень у цю тематичну групу прийшло з російської мови, наприклад: *Bioplasma* – «біоплазма»; *Aulacogen* – (геол.) «аулакоген» (слово створене російським геологом С. Шатським).

6. Спорт. У цій тематичній групі переважають запозичення з японської мови, наприклад: *Iaido* – «японський різновид фехтування»; *Basho* – «п'ятнадцятиматчевий турнір з боротьби сумо» та інші.

7. Релігія. *satsang* – «індуська проповідь» (санскрит); *zazen* – «медитація в дзен будизмі» (яп.).

8. Медицина. *shiatsu* – «різновид масажу, який знімає біль, втому і так далі» (яп.) [2].

Більша частина запозичень, що є найменуваннями відомих носіям англійської мови предметів (явищ, понять), прийшла на зміну власне англійським описовим зворотам, наприклад: *kilometrage* – кілометраж (фр.) замість англійського *the number of kilometers covered or traveled*; *anshinksen* – японський швидкісний пасажирський поїзд (яп.) замість англійського *high-speed passenger train of Japan* [5].

Триває процес поповнення лексики і фразеології британського варіанта значною кількістю американізмів. Наприклад, американізм *drug-czar* через кілька днів після своєї появи в 1988 році почав функціонувати в британських джерелах разом із своїм похідним *drug czardom* (*drug tsardom*). У 1997 році у Великобританії також було

введено посаду «царя» – керівника департаменту боротьби з наркотиками. Тим самим цей американізм став необхідним і для «внутрішніх» потреб носіїв британського варіанту, проте він увійшов у формі *drugs czar* (*drugs tsar*), тобто американський морфологічний варіант було замінено на британський [6; 7].

Попри важливість взаємодії британського й американського варіантів, збагачення англійської здійснюється і за рахунок надходжень з інших її варіантів. Факти свідчать, що їх роль надалі буде зростати. Учені відзначають збільшення кількості запозичень з австралійського й американського та англійського мовлення [8, с. 135]. Наприклад, поширення в національних варіантах англійської мови знайшов австралізм «yowie» для позначення «снігової людини»: «What is known, he says, is that the yowie is related to the North American Bigfoot and the Himalayan yeti. Like its cousins elsewhere, Harrison claims, the yowie resembles a cross between a human and an ape» [9]. Новозеландізм «black water rafting» для позначення такого екстремального спорту, як плавання підземними річками, потоками у печерах, катакомбах [10, с. 79].

Як свідчать факти, в англійській мові відсоток запозичень значно вищий, ніж у багатьох інших мовах [12, ст. 85]. Це можна пояснити тим, що англійська мова мала можливість запозичувати нові слова внаслідок політичних і соціокультурних відносин упродовж XI–XIX ст. Загарбники, що змінювали один одного на Британських островах, приносили свою культуру і мову, які адаптувалися до нових умов і згодом увійшли у вжиток. Згодом, унаслідок торговельної експансії і колонізаторської активності самих англійців, мова поповнювалася новими словами та виразами. Така тісна взаємодія різних мов спричинила еволюцію словника англійської мови, в якому в процесі розвитку з'явилися запозичення з 50 мов світу. Запозичені лексичні одиниці становлять майже 70 % словникового складу англійської мови [11].

Відчутним в Англії став вплив епохи Відродження, яка позначилася великим напливом латинських та грецьких слів (близько 12 тис.): *aberration*, *allusion*, *anachronism*, *democratic*, *dexterity*, *enthusiasm*, *imaginary*, *juvenile*, *pernicious*, *sophisticated*.

1650 рік став початком основної колоніальної експансії і значної американської імміграції. Наприклад, – *bastion*, *battalion*, *grenade*, *pallisade*; ісп. – *armada*, *adobe*, *alligator*, *alpaca*, *armadillo*, *barricade*; араб. – *emir*, *gazelle*, *girafe*, *harem*, *hashish*, *sultan*, *bazaar*, *caravan*; амер. – *avocado*, *casao*, *chocolate*, *chili*, *hurricane*, *moccasin*, *potato*, *tobacco*, *toboggan*, *wigwam* [11].

Якщо ж нові слова не набувають загального поширення і перестають уживатися, вони не стають запозиченнями. Наприклад: до XVII ст. в Англії використовувалися слова *autumn* і *fall*. Перше слово позначало осінь, друге використовувалось здебільшого як частина фрази «*fall of the leaf*». Після першої хвилі еміграції англійці, які оселилися на східному узбережжі Америки, там почали уживати слово «*fall*» (*the area is beautiful in the fall*) для позначення осені. А в англійців, котрі залишилися вдома, збереглося слово «*autumn*»: *It was now early autumn and it would be winter soon* [11].

Отже, запозичення збагачують словниковий запас новими одиницями та сприяють формуванню нових словотвірних елементів і моделей в системі англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zatsniy Yu.A. (2000). Inshomovni zapozichennya yak zasobi popovnennya innovatsiyogo slovnikovogo fondu suchasnoyi angliyskoyi movi: monografiya [Foreign borrowings as means of development of innovative vocabulary of Modern English: Monograph]. Zaporizhia, Ukraine: National Zaporizhia University.

2. Кривенко Д.Д. Інноваційні процеси у лексиці сучасної англійської мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/>

3. Помозова О.В., Лексичні зміни та проблеми перекладу інновацій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kdu.edu.ua/statti/2008-1/172.pdf>

4. Эко У. От Интернета к Гуттенбергу // Новое литературное обозрение. – 1998. – № 32. – С. 5–14.

5. Неологізми у сучасній англійській мові. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://inyaz.bobrodobro.ru/7415>

6. Дзюбіна О.І., Типологічні принципи класифікації неологізмів у сучасній англійській мові ISSN 2409-1154 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018 № 33 том 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_2/12.pdf

7. Coleman J. The Life of Slang. Oxford: Oxford University Press, 2012. 368 p.

8. Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Сер.: іноземні мови. 2014. № 22. С. 78–84.

9. Urban Dictionary URL: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=facebook>. (Дата звернення: 11.09.2016).

10. Livingstone S. Risky Social Networking Practices Among – Underage / Users: Lessons for Evidence-Based Policy Communication / S. Livingstone, K. Ólafsson, E. Staksrud. Journal of Computer-Mediated Communication. 2013. Vol. 18 (3). P. 303–320.

11. Луцик Н.З. Запозичення як один із найбільш продуктивних шляхів збагачення словникового складу англійської мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4046/1/Lutsyk.pdf>

12. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / В.В. Акуленко. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 1972. – 216 с.

НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Ніколова О. О.

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької філології і перекладу
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ЛЮДИНА І СВІТ МЕШАПУ ТА ФЕНТЕЗИ: ДО ПИТАННЯ ЖАНРОВОЇ СПЕЦИФІКИ

Поява нових феноменів у мистецтві закономірно віддзеркалює тенденції розвитку соціуму, зміну суспільних уявлень про світ і людину. Порівняльний аналіз таких явищ із надбаннями культурної традиції допомагає краще зрозуміти сутність процесів, що визначають характер даних трансформацій.

Показовим у цьому плані наразі є мешап або меш-ап (від англ. mash up – «змішувати», «збовтувати»). Вперше визначення було використане А. Коеном [4]. Вказують на існування різних моделей творення мешапу, зокрема: «класичний текст + монстри» (наприклад, «Гордість та упередження і зомбі» С. Грем-Сміта) та «історична особистість + монстри» (наприклад, «Авраам Лінкольн: мисливець на вампірів» С. Грем-Сміта) [3].

Головними персонажами мешапу стають герої/героїні знаних творів художньої літератури або реальні особистості (культурні герої), які вступають у боротьбу із «темними силами».

Мешап органічно вписується в загальний контекст постмодерністської культури з її тотальною іронією, настановою на руйнування усталених уявлень, чітких ціннісних координат, сміливі експерименти, створення абсурдно-гротескних образів, пастішу тощо: «мешап за всіма характеристиками, і хронологічно, належить до постмодерної парадигми й не може бути протиставлений їй, як частина – цілому» [1].

Світ та людина мешапу заслуговують на особливу увагу в аспекті їхнього співставлення із фентезі, оскільки ці дві фантастичні форми промовисто засвідчують ті зрушення, що відбулися в літературі від першої половини ХХ ст. до початку ХХІ ст. як реакція на запити масового реципієнта.

Як слушно зазначає А. Гурдуз, «На тлі ідеологічних суперечок про сутність і статус спектру фентезійно-фантастичних явищ у мистецтві важливим уявляється з'ясування специфіки ультранового жанрового відгалуження – мешапу» [1]. Науковець вказує: «Народження в сімействі фентезі нового синтетичного жанру – мешапу, задеклароване його

ідеологами, дещо парадоксальне з огляду на неослабну полеміку про вже наявні фентезійні різновиди в силу співпадіння ряду їх ознак» [1].

Водночас, цікавим видається дослідження, спрямоване на визначення не стільки подібностей, скільки значущих відмінностей мешапу та фентезі – з метою визначення жанрової специфіки новоутвореного феномену.

Загалом в цьому аспекті можна диференціювати кілька важливих моментів. По-перше, художні світи фентезі та мешапу доцільно протиставляти в межах антиномії «порядок – хаос». Фентезі пропонує читачеві чітко впорядковану, гармонійну картину вигаданого буття, яка створює ілюзію справді існуючого світу (настільки, що навіть породжує відповідні рольові ігри). «Фентезійний формат передбачає творення «внутрішньої енциклопедії» світу, що конструюється художніми засобами» [2]. Мешап, навпаки, дезорієнтує реципієнта, занурюючи його в безодню Абсурду, де зруйновано усі традиції та орієнтири; це світ, штучність та дисгармонійність якого акцентовано навмисно.

Фентезі пропонує нову реальність для тих, хто прагне втекти від дійсності, мешап іронічно нівелює саму можливість такої втечі.

По-друге, головним персонажем фентезі є герой (ним може стати навіть дитина, маленька смішна істота, на кшталт гобіта, дівчина тощо). Головне тут не фізична сила, а вірність моральним принципам. На перший погляд, в центрі мешапу – також типовий герой. Однак, по-суті, йдеться про абсолютно протилежний процес – дегероїзації.

Фентезі затверджує думку про те, що героєм може стати кожен (варто лише свідомо обрати бік Добра). Мешап скидає визнаного героя (культурного, літературного) з п'єдесталу, підкреслюючи умовність, відносність, стереотипність усталених уявлень, сіє сумніви щодо Історії та Літератури як недоторканих ідолів Традиції.

По-третє, у «серйозного» фентаеі є Автор, а для іронічного мешапу це поняття є доволі відносним, адже йдеться не про оригінальність фантазії, застосованої для створення захоплюючого нарративу, а про абсурдний колаж «непослудуваного», «чужих текстів» – як виклик самій можливості новаторської результативності творчого процесу.

У відповідному аспекті мешап може бути розглянутий ніби своєрідна пародія на фентезі, заперечення його канонів, ідеології, призначення.

В цілому ж, питання жанрової специфіки мешапу є досить складним та потребує глибокого дослідження з урахуванням багатьох значущих моментів, різновидів цього феномену, подібностей та відмінностей з іншими різновидами фантастичної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурдуз А. І. Мешап-проза: історія гри з історією. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Філологічні науки.* 2013. Вип. 4.11. С. 44–48. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2013_4.11_12.

2. Єшкілев В. Фентезі. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства.* Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 592.

3. Рекулак Дж. «Мы вторглись в чопорный мир классической литературы с помощью вопиющего элемента»: интервью креативного директора издательства «Quirk Books», выпустившего «Гордость и предубеждение и зомби» и «Андроид Каренина», о новом литературном жанре «мэшп-романов»; вёл Т. Дорофеев. *Буквоід*. 2011. 20 червня. URL : <http://bukvoid.com.ua/digest/2011/06/20/085200.html>.

4. Cohen A. Mr. Darcy Woos Elizabeth Bennet While Zombies Attack. *New York Times*. 14 April 2009. A22 (L). par. 12. URL : <https://www.nytimes.com/2009/04/14/opinion/14tue4.html>.

Лемещук Л. В.

асистент кафедри англійської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО РОМАНУ ДЖОРДЖА СОНДЕРСА «ЛІНКОЛЬН У БАРДО»: ТРАДИЦІЯ ТА НОВАТОРСТВО

Роман Джорджа Сондерса «Лінкольн у бардо» (*Lincoln in the Bardo*) як зразок експериментальної прози вийшов з друку у 2017 році та отримав Букерівську премію. Цей амбівалентний роман поєднує особливості постмодернізму, будиського світобачення та штампи готичного роману з елементами містики та відсутності лінійного сюжету. Поява такого твору була обумовлена тенденціями розвитку постмодерністської думки.

Кінець ХХ – початок ХІ сторіччя увійшов в історію саме гуманітарної думки як період появи та трансформації мінливих літературознавчих течій та методологій. Літературознавці та критики відслідковують відсутність чітко окреслених напрямів подання інформації, дифузність жанрів, нові співвідношення у домінуванні змісту над формою та навпаки. Спостерігається явище загальнокультурної еkleктики, коли чітко окреслені консервативні підходи та погляди переплітаються з сучасними прийомами та новим світобаченням. До того ж, сучасні автори змушені намагатися дати відповіді на ті питання та розв'язати ті проблеми, на які не було знайдено переконливих чи однозначних пояснень літературо-критичною думкою ХХ сторіччя. Сучасних авторів легко звинуватити у гонитві за новаторськими ідеями, що породжує інколи і хаотичне використання потенціалу усіх галузей інтелектуального життя. Однак, цей феномен чітко продемонстрував інтердискурсивну залежність як гуманітарних наук так і калейдоскоп художніх засобів, які використовуються авторами, щоб адаптуватися до сучасного читача з новими навиками читання та перцепції авторського бачення проблеми.

Дослідженням специфіки жанру постмодерністського роману присвячені праці ряду літературознавців та літературних критиків, які

підкреслювали на відсутності чіткої моделі постмодерністського роману. Л. Хатчеон, У. Еко, М. Павич, Ю. Крістева, Р. Барт, І. Бехта, Т. Денисова, А. Татаренко, Т. Бовсунівська та інші наголошували на експериментальному характері творів, які часто вирізняються розгалуженою структурою, комбінуванням, інтертекстуальністю, застосуванням елементів гри, особливостями часово-просторової організації та множинністю поглядів на одну і ту саму подію. Американський літературознавець Крістофер Батлер зауважував, «що постмодерністський роман не робить спроби до створення ілюзії реалізму: він відкрито показує свою здатність до ілюзорних трюків, маніпуляцій зі стереотипами та наративом, відкритість до складних інтерпретацій у всій своїй суперечливості і непослідовністю» [1, с. 89].

Одним із зразків таких романів є «Лінкольн у бардо» Джорджа Сондерса (2017), який знаходиться на перетині конвенційної історії та художньої літератури, даючи можливість читачеві відчувати себе співучасником історичних подій та допомагає зрозуміти їх. У романі ніщо не сприймається як статичне чи визначене, а також реалізується принцип, запропонований ще Томасом Павелом, відомий як принцип «гнучких / прозорих (flexible) кордонів» [3, с. 87]. Втрата необхідності демаркації, як часово-просторової так і жанрової, стає провідним мотивом постмодерністської літератури. Відома дослідниця Лінда Хатчеон у праці «Поетика постмодернізму: історія, теорія, література» чітко сформулювала проблему жанрових кордонів: «Межі між літературними жанрами стали розмиті (fluid): «Хто може сказати чітко, де межі між літературним збірником, романом чи поемою ...» [3, с. 221]. Однак саме роман на загал та «Лінкольн у бардо» Джорджа Сондерса виступає універсальним жанром щоб відтворити коло життєвих подій, описуючи явища духовного, морально-етичного, суспільного та метафізичного планів.

Назва роману «Лінкольн у бардо» покликає заінтригувати читача відомим ім'ям та масштабом постаті, але не про президента США йдеться у заголовку, а про його молодшого сина Віллі та його смерть від червеного тифу. Хлопчик помирає та попадає у бардо. Так у буддизмі називають місце чи навіть стан, куди попадають люди між життям та смертю, у даному випадку цвинтар, де зібралися «не вмерлі» душі. Дослідники виділяють основні топоси, що притаманні для постмодерністських романів. За звичай, це незвичайне поєднання реальних та нереальних просторів, в яких відбувається рух чи переміщення. Ідея руху не нова. З античних часів персонажі здійснювали подорожі, зазвичай фізичні переміщення щоб досягнути нових просторів та досягнути нові цілі. У нашому випадку це подорож душі хлопчика та багатьох інших персонажів в проміжку між життям та смертю, яким важко змиритися з власним небуттям.

У «Лінкольн у бардо» Сондерс розвиває американську поетичну традицію не лише змістовно, але й формально. Роман написаний у стилістиці транс реалізму, коли поєднуються елементи фантастики та домислу з документально-фактографічним описом подій. Оповідь охоплює цілу епоху та пласт поглядів на справедливість та несправедливість, коли автор засобами мови створює «ефект присутності», а саме картинку, об'єм, відчуття власної задіяності, притаманні сучасним ютубівським ролика.

Сюжет справляє враження мозаїки з вкрапленнями діалогів у правдиві свідчення сучасників, уривки газетних статей, дослідницьких робіт. Сюжет описує майже усі соціальні біди Америки. Ріки крові під час громадянської війни перемішуються з кров'ю рабів (навіть після смерті вони не наважуються наблизитися до своїх господарів). Страждання принижених жінок переплітаються з переслідуваннями сексуальних меншин, а через усю оповідь головним зв'язуючим елементом виявляються страждання дорослого чоловіка, державного діяча та нещасного батька, який переживає глобальну драму власного життя – втрату сина.

Реальні факти з життя американського президента Лінкольна використовуються як фон оповіді, в котрій вміло інкорпуються видумані деталі з уривками, цитатами з справжніх документів, мемуарів та чисельних газетних статей та поліцейських протоколів. Як наслідок, створюється ефект накладання реальності на нереальність та домисел, мертві починають спілкуватися з живими, а душі померлих обговорюють справи живих.

Постмодерністські романи виступають цілісними утвореннями з багаторівневою ієрархією елементів та підструктур та аналізується провідними дослідниками з різних ракурсів. Мова твору колоритна та багата. Оповідь створюється гулом хору голосів з чіткою індивідуалізацією мовлення привидів на кладовищі. Сондерс перемішує цитати з книг та преси свідченнями сучасників, які подаються хаотично, без чіткої послідовності, можливо щоб «оживити» світ мертвих, коли персонажам притаманні усі чесноти та вади живих. Поліфонія, інтертекстуальність, дві паралельні історії – одна реальна та навіть документальна, інша – містична та потойбічна – сприяють створенню бажаного – розповіді історію горя, переживань та спокути. Для досягнення мети автор використовує елементи готичного роману, відтворює атмосферу типову для оповідань Е. По, символічні образи потойбічного світу створюють ефект чогось ірраціонального та реального одночасно. Алітерація, асонанс, евфонія та інші види повторів та виокремлення слів, фраз та цитат використовується для опису потойбічного світу, чим створюється цікавий акустичний ефект, щоб у цій книзі заговорила вся Америка. Увесь арсенал прийомів художнього зображення сприяє реалізації авторського задуму.

Сучасні дослідники пропонують образно-асоціативне переосмислення взаємодії багатьох текстових одиниць та їх потенціал у реалізації свого задуму. І. А. Бехта вважає, що «художній прозовий текст, який сформований із кодів різних знакових систем, є паралінгвістично активний, полікодовий, мультимодальний, семіотично ускладнений» [4, с. 5], що саме автор «зумовлює конкретику знакової структури твору і скеровує сприйняття образної системи, де наявні та безпосередньо «ословеснені» образи складнішої семантики [5, с. 16]. Отже, для цілісного сприйняття тексту «Лінколін у бардо» важливо виокремити проблематику роману та дослідити інструментарний діапазон автора, поєднання вербальних засобів стилістичного створення та оформлення символів, лінгвістичне вивчення яких базується на інтерпретації їх як індексів чи вербальних знаків. Продовженням розпочатого дослідження може бути аналіз тексту роману та його культурологічний, естетичний та емоційний вплив на читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Butler K. Postmodernism: A very short Introduction / Kristopher Butler. – Oxford University Press, 2002. – 152 p.
2. Pavel Thomas. The Borders of Fiction / Th. Pavel. Poetics Today. Vol. 4. 1983. – № 1. – P. 83-88.
3. Hutcheon L. A. Poetics of Postmodernism: History, Theory, fiction / L. A. Hutcheon. New York and London: Taylor & Francis e-library, 2004 – 268 p.
4. Бехта І. Авторське експериментаторство в англomовній прозі ХХ століття / І. А. Бехта. – Львів ПАІС, 2013. – 268 с.
5. Бехта І., Ковалевська Т. Стилістичний світ звука та знака в художньому текстовпросторі графо-фонеміка і параграфеміка увиразнення / І. Бехта, Т. Ковалевська. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія. Випуск 39. Одеса, 2019. С. 4-9

НАПРЯМ 5. ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Чеберяк А. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

МОВНИЙ ПОРТРЕТ Д. ТРАМПА

Проблема дослідження мовної особистості і її мовленнєвої поведінки – одне з центральних питань сучасної лінгвістики. Особливий інтерес представляє вивчення дискурсу публічної особистості, зокрема дискурсу політичного лідера.

Суб'єктом політичного дискурсу є мовна особистість політика, чия мовна поведінка, з одного боку, є досвідом усього його життя, індивідуальним набором мовних властивостей, а з іншого – синкретичним феноменом, ускладненим інституціональним компонентом, оскільки політик здійснює свою діяльність в інституціональному політичному дискурсі.

Як відомо, вперше поняття «мовна особистість» використовує російський мовознавець В.В. Виноградов, який аналізує його під час опису автора художнього твору [1, с. 57]. Пізніше окремі питання мовної особистості були предметом дослідження Ю.М. Караулова, Л.В. Щербі, О.А. Земської, О.О. Залевської, В.І. Карасика, Г.І. Богіна, К.Ф. Сєдова, К.В. Іванцової, С.Я. Єрмоленко, Ф.С. Бацевича та інших.

Найпопулярнішим у сучасній когнітивно-комунікативній лінгвістиці є визначення мовної особистості, запропоноване Ю.М. Карауловим, який тлумачить цей термін як «сукупність (і результат реалізації) можливостей до створення й відтворення мовленнєвих текстів, які відрізняються: а) ступенем структурно-мовної складності, б) глибиною й точністю відображення дійсності, в) визначеною мовною спрямованістю» [3, с. 245]. За Карауловим, мовна особистість формується на трьох рівнях: 1) вербально-семантичному (лексикон: знання про мову й у мові); 2) лінгвокогнітивному (тезаурус мовної особистості: мовна картина світу особистості, відбита у використанні улюблених розмовних формул, зворотів, особливої лексики, яка робить людину впізнаваною); 3) мотиваційному (система правил, навичок і вмінь спілкування, комунікативних ролей, мотивів, цілей, інтенцій, які керують особистістю у процесі комунікації) [3, с. 53].

Українська дослідниця О.В. Тарасова проектує рівні Ю. Караулова на контексти структури комуніканта: мікроконтекст, що характеризує мовця як конкретну мовну особистість із наявною комунікативною інтенцією,

властивою їй у конкретній ситуації спілкування; макроконтекст, який відносить мовця до певного соціуму й культури; метаконтекст, що характеризує світобачення мовця й ту концептуальну систему в межах якої він мислить [6, с. 445].

На думку О.О. Селіванової, мовна особистість – «іманентна ознака особистості як носія мови й комуніканта, що характеризує її мовну й комунікативну компетенцію та реалізацію їх у процесах продукування, сприйняття, розуміння й інтерпретації вербальних повідомлень, текстів, а також при комунікативній взаємодії» [6, с. 445].

Як бачимо, вербалізація параметрів, за якими може аналізуватися мовна особистість, здійснюється лише у процесі комунікації або ж у цілому дискурсі. Для найбільш повного і точного опису мовної особистості потрібна, в першу чергу, реконструкція і аналіз її мовного портрету.

За визначенням Т.П. Тарасенко, мовний портрет – це «сукупність мовних й мовленнєвих характеристик комунікативної особистості або певного соціуму протягом окремого періоду існування» [7, с. 8]. Г.Г. Матвєєва тлумачить цей термін як «набір мовних уподобань конкретного відправника тексту в конкретних обставинах для актуалізації прихованих впливів на певного одержувача» [4, с. 14].

Отже, основною відмінністю цих двох понять є, по-перше, часовий вектор, по-друге, певний зріз у розвитку комунікативного потенціалу людини. Це те, як традиційно описує й сприймає певну людину громадськість, тобто якийсь стереотипний образ [5, с. 34]. В нашому дослідженні услід за Н.В. Деренчук мовну особистість трактуємо як узагальнене поняття для характеристики особливостей індивіда в динамічному розвитку, а мовний портрет для детальної характеристики лінгвістичних та екстралінгвістичних ознак певної особистості в конкретний період [2, с. 37].

Об'єктом нашого дослідження стала мовна особистість чинного президента США Дональда Трампа, мовлення якого є вкрай неортодоксальним. Деякі журналісти називають промови Д. Трампа «word salad» (салат зі слів), проте відомий лінгвіст-когнітивіст Дж. Лакофф вважає, що Трамп, насправді, використовує ефективні дискурсивні механізми, щоб донести те, що він хоче, своїй аудиторії, він дуже обережний і уважний під час добору мовних засобів, його промови стратегічно продумані [8].

Спробуємо визначити основні риси мовного портрету Д. Трампа на змістовому та комунікативному рівнях.

Змістовий компонент мовного портрета Д. Трампа містить ключові концепти індивідуальної картини світу, які використовує політик у своїх виступах. Вони відображають особливості професійної діяльності особистості і вербалізуються цілим комплексом мовних засобів, якими автор користується для опису світу. Вивчення мовної специфіки втілення концептів дозволяє змодлювати і описати певну ділянку концептосфери носія мови, визначити індивідуальну інтерпретацію концептів і скласти уявлення про світогляд президента в той чи інший період.

Так, когнітивний рівень мовної особистості Д. Трампа відображає ієрархію понять і цінностей, які важливі як в національному, так і в особистісному плані. Як показав аналіз матеріалу, ключові концепти президента Д. Трампа безпосередньо пов'язані з традиційними американськими цінностями, відхилення від яких, на думку президента, породило у сучасному американському суспільстві велику кількість серйозних проблем: насилля, ріст злочинності, наркоманію, руйнування сімей тощо. Перш за все, це універсальні соціальні (*family, society, nation*), духовні (*honesty, justice, faith*), матеріальні (*natural resources, work, jobs, wealth*) цінності. Серед групових важливими для нього є такі західні цінності, як *man, individual rights and freedoms, freedom of choice, law and order*; християнські цінності (*God, faith, traditions, family, traditional family, spirituality*); національні цінності (*progress, freedom, safety, liberty, equality, unity of nation, individualism, prosperity, exceptionalism, growth, leadership*).

Вербально-семантичний рівень мовної особистості Дональда Трампа представлений такими найбільш вживаними семантичними полями: «patriotism», з ядром *patriots, nation, the nation-state, the United States, the greatest country, pro-American*; «terrorism», ядром якого є слова – *ISIS, terrorist, attack, radical, Iraq, suicide bomber*; «illegal immigration», з ядром, представленим словами *Mexico, rapists, killers, wall, drugs*; «crime», з ядром *law enforcement, violence, guns, victims, Second Amendment*; «unemployment», з ядром *welfare, jobs, taxes, contract*; «healthcare», з ядром, представленим словами *healthcare plan, Obamacare, reform*; «prosperity», з ядром *wealth, power, prestige, success*; «media», ядром якого є слова *fake news, made up facts, liars, fake dossiers*; «opponents», ядром якого є *crooked politics, Democrats, horrible people, corruption, American decline*; «change», представлене ядром *rebuilding, restoring*; «religion», з ядром *God, glory, blessing, prayer, preacher, religious liberty*.

Семантичні поля «illegal immigration», «patriotism» та «prosperity» є найбільш частотними у досліджуваному матеріалі.

Щодо комунікативної складової, то аналіз засвідчив, що президент Д. Трамп уміло користується, в першу чергу, маніпулятивними стратегіями, а також стратегією самопрезентації, дискредитації, опозиціонування та персуазивності. Найбільш частотними виявилися стратегії самопрезентації (35%) та персуазивності (32%).

Лексичне наповнення промов Д. Трампа характеризується використанням найрізноманітніших виразних засобів, експресивних конструкцій, тропів. Найбільш поширеними у мовленні президента є: епітети (*The vision I will lay out this evening demonstrates how we are building the world's most prosperous and inclusive society – one where every citizen can join in America's unparalleled success and where every community can take part in America's extraordinary rise* (State of the Union Address, 2020).), метафори (*The people are the heart of our country, their dreams are the soul of our country, and their love is what powers and sustains our country. We must always remember that our job is to put America first* (State of the Union Address, 2020).), порівняння (*There's too much. It's like – it's like take the New England Patriots and Tom Brady and have them play your high school football team. That's the*

difference between China's leaders and our leaders. (Donald Trump's acceptance speech, 2016).), синтаксичний паралелізм (*Jobs are booming, incomes are soaring, poverty is plummeting, crime is falling, confidence is surging, and our country is thriving and highly respected again. America's enemies are on the run, America's fortunes are on the rise, and America's future is blazing bright. (...) Our borders are secure. Our families are flourishing. Our values are renewed. Our pride is restored* (State of the Union Adress, 2020).) тощо.

Отже, манера мовлення Д. Трампа відрізняється образністю, експресивністю та емоційністю, його промови наділені величезним медійним потенціалом, насичені різноманітними риторичними прийомами, стилістичними та композиційними конструкціями, які спрямовані на емоційний вплив на адресата задля переконання у прийнятті певних рішень чи формування певних висновків, інтерпретації явищ, оцінки подій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. О языке художественной прозы / В.В. Виноградов // Виноградов В.В. Избранные труды. – М.: Наука, 1980. Т. 5. – С. 56-166.
2. Деренчук Н.В. Мовний портрет сучасного українського політика : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «українська мова» / Деренчук Наталя Вікторівна. – Луцьк, 2018. – 228 с.
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – Москва: Наука, 1987. – 363 с.
4. Матвеева Г.Г. Скрытые грамматические значения и идентификация социального лица («портрета») говорящего : автореф. дис. докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «теория языка» / Матвеева Галина Григорьевна – Санкт-Петербург, 1993. – 32 с.
5. Мухортов Д.С. Об общем и частном в понятиях «языковая личность», «речевой портрет», «идиостиль» и «идиолект» (на примере вербального поведения современных политических деятелей) // Политическая коммуникация: перспективы развития научного направления: материалы Междунар. науч. конф. (Екатеринбург, 26–28.08.2014) / гл. ред. А.П. Чудинов. Екатеринбург, 2014. С. 167-172.
6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
7. Тарасенко Т.П. Языковая личность старшеклассника в аспекте ее речевых реализаций: на материале данных ассоциативного эксперимента и социолекта школьников Краснодара : автореф. дисс. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «теория языка» / Тарасенко Татьяна Петровна. – Краснодар, 2007. – 20 с.
8. Lakoff G. (2016). Understanding Trump's use of language. [Електронний ресурс] – Lakoff G. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://georgelakoff.com/2016/08/19/understanding-trumps-use-of-language/#more-5208>

Шевцова Т. М.
магістрантка факультету філології та історії
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
м. Глухів, Сумська область, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДИНИ В ІДЮСТИЛІ ГР. ТЮТЮННИКА

Проблеми дослідження аксіологічної семантики знаходяться в центрі уваги сучасних лінгвістів, оскільки саме через цей аспект розкривається ціннісна орієнтація носіїв мови, пов'язана з пізнавальною діяльністю людини, яка визначається складним комплексом гносеологічних, етичних, філософських, культурологічних та соціологічних проблем.

Парадигма ціннісного ставлення мовця до об'єкта закріплена в семантиці великої кількості слів. Прикметник як самостійна частина мови, яка безпосередньо позначає властиву об'єкту ознаку, найбільш яскраво виражає характерологічне значення, займаючи особливе місце серед інших частин мови.

Художня література завжди прагнула досягнути приховані можливості людської душі. Талановитий митець здатен передати стани й почуття людини, її думки й прагнення. Саме з іменем Григора Тютюнника, одного з яскравих представників неореалізму в українській прозі 60-80 років ХХ ст., пов'язують таку визначальну тенденцію української прози другої половини минулого століття, як поглиблений психоаналіз.

Творчість Гр. Тютюнника наповнена прикметниками, які утворюють конотативні відтінки значень, експресивне забарвлення тексту, наповнюють його насиченою образністю та є основним виразником лексико-семантичних характеристик зображуваного в творах. Прикметники, які функціонують у художніх творах письменника, досить різноманітні за семантикою. Поширеною є і прикметникові лексеми із домінантною семою «інтелектуальна характеристика людини». Дослідження здійснювалося на основі аналізу оповідань і новел письменника.

Інтелект ми будемо розглядати як «наявність або відсутність розуму», що виражається опозицією: *розумний – дурний*. Багато дослідників виводили, що інтелект – це те благо, яке здатне впливати на людські прояви різного порядку: рівень інтелекту зумовлює вчинки, бажання, дії, мовлення.

Лексико-семантична група слів, що виражають поняття «інтелектуальні здібності» у сучасній українській мові формується ядреними прикметниками *розумний, мудрий*, а також периферійними прикметниками *кмітливий, вчений, грамотний, освічений, тямущий, розважливий* та іншими. Слова цієї групи забезпечують багатогранну та багатоаспектну характеристику людини.

Прикметник є основною лексичною одиницею, що виражає поняття «інтелектуальні здібності», семантична структура якого представлена

такими лексико-семантичними варіантами: 1) «володіє розумом» – про безпосереднього носія ознаки (*розумна людина*); 2) «свідчить про розум» – про зовнішність людини (*розумні очі*); 3) «свідчить про винахідливість, жвавість розуму» – про мовленнєві особливості, результати творчої діяльності людини, про предмети, створення яких є результатом синтезу розумової та фізичної діяльності людини (*розумна мова, мудре діло*); 4) «володіє хитрістю, нерозбірливий у засобах» – про осіб, що характеризуються негативною оцінкою (*мудріші за всіх*); 5) «володіє майстерністю» – про людей, названих за родом занять (*тямущий робітник*); 6) «свідчить про майстерність» – про діяльність людини, що потребує спеціальної підготовки (*освічена людина*).

Перший тип прикметників із семою «інтелект» у творах Гр. Тютюнника означає «наявність розуму» і представлений лексемами: *розумний, мудрий, кмітливий, вчений, грамотний, освічений, тямущий, розважливий*.

Найбільш частотним за вживанням є прикметник «розумний» у його прямому значенні: «– *Боже ж, розумний у тебе хлопець, Одарко!*» («Сито, сито») [1, с. 63]; «*Бо всі Їзори, які тільки є, видаються мені людьми розумними й лагідними*» («Крайнебо») [1, с. 211].

Лексему «розумний» у творах Гр. Тютюнника може бути використано з додатковим значенням, наприклад, недовіри: «*Хіба розумні так роблять? Коли ти розумний, то, побудувавши, приміром, нову добру хату, не хвалися...*» («У Кравчини обідають») [1, с. 145]. У деяких випадках залежно від контексту у семантиці означеної лексеми з'являється антонімічний зміст, зокрема: «*А він: «Ну якщо ти такий розумний, то виходь завтра на свинарник»*» («Обнова») [1, с. 112].

Для характеристики письменник також використовує лексему «розумний» у поєднанні з іменником «очі», тому що загально визнано, що розумні очі – ознака інтелекту: «*Колько схиляє голівку набік, примружує розумненькі очі й швидко-швидко відповідає...*» («У Кравчини обідають») [1, с. 153]; «*І очі в нього були не лукаво розумні*» («Крайнебо») [1, с. 212].

До цієї ж категорії можна віднести прикметники, що передають ознаки швидкості процесу мислення людини, сприйняття нею інформації – *бистрі, швидкі, чіпкі*: «*Грицько Мантачечка, що досі сидів мовчки, мружачи на людей швидкі розумні очі, одкашлявся, аби повернути до себе увагу...*» («Поминали Маркіяна») [1, с. 101]. Прикметник «гострий» теж указує на проникливість людини, її спостережливість: «*Надворі порядкував Федір, молодший Степанів брат, високий, показний чолов'яга з такими ж, як і в Степана, тугими рум'яними цоками та гострими карими очима...*» («Оддавали Катрю») [1, с. 134]; «*Здр-растуйте! – каже Нюриха, ставши посеред пронівського двору, як окупант, і швидко обмацуючи чіпкими очима надвірне хазяйство*» («Нюра») [1, с. 195].

Для позначення наявності розуму людини у творах Гр. Тютюнника використовується також прикметник «мудрий» у своєму прямому значенні, який, окрім семантики слова «розумний», містить сему «високий ступінь прояву», а також сему «досвідчений»: «*А вже ж і мудрий... м'який, добре свою науку знає*» («М'який») [1, с. 154]. В окремих контекстах у структури

цієї лексеми з'являється відтінок значення *невпевненості, недовіри*, приміром: «– *От ви всі тут мудрі, розумаки...*» («Гвинт») [1, с. 80].

Прикметник «*мудрий*» часто вживається з іменниками «*мова*», «*посмішка*» як непрямая характеристика розумових здібностей героя: «*Не раз і не два згадається мені, Василю, твоя мудра мова...*» («Василь Васильович») [2]; «*Нюра мовчить, тільки відить крізь тонкі вуста мудру посмішку...*» («Нюра») [1, с. 195].

Поряд із зазначеними вище прикметниками на позначення інтелектуальних здібностей людини в новелах Гр. Тютюнника трапляються лексеми «*вчений*», «*грамотний*», «*освічений*»: «– *Вчений. Це тобі не шуточка, – прохрипів Помазан*» («Азарт») [1, с. 239]; «*Високий, худенький і теж грамотний – обліковцем біля тракторів*» («Нюра») [1, с. 200]; «*...Василь справляє враження добре натренованого спортсмена-гімнаста, а ще людини освіченої...*» («Василь Васильович») [2]. Функціонує ця лексема і у формі вищого ступеня порівняння: «*А якби хто грамотніший прикинув, то, може, й сто з гачечком набралось б*» («Крайнебо») [1, с. 213].

Прикметник «*грамотний*» також використовується і в переносному значенні – «*навчений, досвідчений, бувалий*»: «*Я нащот вас грамотний*» («Грамотний») [1, с. 250].

Інтелектуальні здібності людини у творах Гр. Тютюнника можуть бути охарактеризовані також прикметниками «*тямущий*», «*розважливий*», «*кмітливий*»: «*Ми часто чуємо: тямуща людина в роботі, беручка, щира і т.п.*» («Віктор») [3]; «*І жоден з них навіть не здогадувався чи не хотів здогадатися – хіба, мо', хто-не-хто розважливіший та м'який серцем розумів...*» («Нюра») [1, с. 197]; «*Затулила йому очі котрась із старших, кмітливіших*» («Три плачі над Степаном») [1, с. 229].

Другий тип прикметників із семою «інтелект» – «відсутність розуму» – представлений у творах Гр. Тютюнника трьома лексемами: «*дурний*», «*нетямущий*» і русизмом «*глухий*»: «– *Ну й дурний був*» («В сутінки») [1, с. 15]; «– *Дурні ми, дядьку! – А дурні, охоче погодився він, не розплющаючись, і довго мовчав*» («Дядько Нікін») [1, с. 128]; «*А воно, звісно, скотина нетямуща...*» («Грамотний») [1, с. 248]; «– *Глухий потому што...*» («М'який») [1, с. 155].

Лексема «*дурний*» може вживатися як на позначення загальної характеристики інтелекту героя, так і у фразеологічних зворотах з більш вузьким її значенням: «*Ти, Юхиме, за вчорашнє не сердься. Ми ж не зо зла, а так, з дурного, сказати би, ума...*» («У Кравчини обідають») [1, с. 146].

Прикметник «*дурний*» може мати значення не лише відсутності розуму, а й більш широке, наприклад, відсутності обмежень, контролю, приміром: «– *Ти в грі дурний*» («Азарт») [1, с. 237].

Лексеми зі зменшувано-пестливим суфіксом «*дуренький*» і «*тупенький*» наділені більш широким спектром значень: від відкритої поблажливості – до ніжності. Вони можуть виражати ставлення: 1) до рідних, не наділених великим інтелектом: «– *Дуренький ти ще, а вже совітуєш...*» («Вогник далеко в степу») [4]; «*...бо як же Колько може бути механіком, та ще й при званні, коли він тупенький...*» («Вуточка»)

[1, с. 107]; 2) до незграбного залицяльника: «– *Навіщо ж ти... аж за вухо, дурненький...– видихає Соня...*» («Зав'язь») [1, с. 11].

Таким чином, дослідивши функціонування «інтелектуальних» прикметників у новелах Гр. Тютюнника, можна зробити висновок, що структура їх не завжди містить тільки одну, загальну для всіх членів групи семантичну ознаку, а може являти собою організацію кількох лексичних груп: «наявність-відсутність розуму», «наявність-відсутність грамотності». Вони не тільки визначають ступінь розумових здібностей людини, а й характеризують її діяльність у будь-якій сфері. При цьому основні семантичні ознаки можуть відходити на другий план, а на перший план виступає семантична ознака «ступінь уміння». Прикметники, що характеризують різні інтелектуальні стани, як правило, здатні визначати і поведінку людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тютюнник Григор. Твори (збірка). Оповідання. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Tutunnyk_Hryhir/Tvory_zb/
2. Тютюнник Григор. Василь Васильович. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=615>
3. Тютюнник Григор. Віктор. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=614>
4. Тютюнник Григор. Вогник далеко в степу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=437>

НАПРЯМ 6. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Рахно К. Ю.

доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник

*Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному
с. Опішне, Полтавська область, Україна*

ГЛИНА І ГЛИНЯНІ ВИРОБИ У ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІЙ СПАДЩИНІ АНТОНА МАРЦІНКОВСЬКОГО (НОВОСЕЛЬСЬКОГО)

Фольклор Поділля й Центральної України записували не лише українці, але й місцеві поляки. Київщина була батьківщиною польського дослідника культури й побуту українців Антона Марцінковського (1823-1880). Літературний критик, письменник та етнограф Марцінковський ввійшов у літературу під псевдонімами Антона Новосельського і Альфреда Грифа. Освіту майбутній учений здобув у Київській гімназії та Київському університеті. Живучи в українському середовищі, Марцінковський цікавився народною творчістю українського населення Київщини та Поділля, демонологією люду, його звичаями та обрядами. Свідченням його етнографічного інтересу є велика двотомна праця «Люд український» (1857) [1, с. 65-66]. У ній багато відомостей стосувалися гончарних виробів. Цікаві вони були тим, що розповідали про їхнє використання в різних архаїчних обрядах. Скажімо, описуючи в першому томі книги давню обрядову оранку місця, де мала бути споруджена хата, Новосельський зазначав, що під підняту плугом скибу закопували жертву землі – горщики з зерном, і часто це було просо [4, с. 136]. Подібно до Андрія Димінського [2, с. 7], він засвідчував, що на тому місці, де мали будувати хату, сипали на чотириох кутах купки жита, а на покуті клали хлібину з дрібкою солі на ній. У горнятко наливали тридев'ять ложок води і ставили його коло хліба. Якщо місце було добре, то жито й хліб через три ночі лежали непорушеними, а а води прибувало на ложку, часом і дві; якщо погане, то жито було розгребене, хліб і сіль незрозуміло де дівалися й води убувало [4, с. 163]. Учений зафіксував відомий звичай колупати глину на печі при сватанні [4, с. 177]. При описі весілля Новосельський звернув увагу на церемонію, що відбувалася в хаті перед тим, як діжа виносилася на подвір'я: на стіл ставилася миска, наповнена горілкою, у якій лежала ложка. Дружко тримав у руці хустку, за яку тримався «князь» (молодий), за хустку князя – старший боярин, від нього ланцюгом – інші молодші бояри, як би багато їх не було, а на кінці світилка з запаленою свічкою. Ця вервечка тричі обходила стіл; за двома першими разами кожен із процесії, кружляючи довкола столу, зачерпував ложкою горілку з миски й випивав; за третім разом пили вже з миски. Цей похід колом учений тлумачив як

символічне відтворення космогонії, бо шлюб розумівся як символічне поєднання двох космогонічних начал [4, с. 213]. Важливе символічне значення надавалося глиняному посуду і в календарній обрядовості. На Багату Кутю після вечері ставили діжу на столі, накривали її обрусом (скатертиною), потім ставили миску, клали в миску ложки, одна біля одної колом, а на ложках – паляницю з дрібком солі, й так вона стояла аж до ранку, а вранці дивилися, чия ложка (кожен у родині мав свою ложку) перевернута, той неодмінно до року помре [5, с. 151].

Переповідаючи в другому томі своєї праці народні космогонічні, антропологічні й демонологічні уявлення українців Київщини й почасті Поділля, Новосельський писав, що відьми, за місцевим повір'ям, затримують дощ, знімають з неба «зорниці» для якихось чарів і тримають їх у новому горщику під покутем або в погребі [5, с. 80-81]. Справжні відьми, навіть не доячи корів, можуть мати молоко в такий спосіб: устромлюють ніж у дерево, і молоко біжить із ножа, але то завжди буває зі шкодою для господарів, що мають корів. Одна жінка, йдучи на недільний торг до містечка, попросила сусідку, аби та за час її відсутності зготувала обід для дітей, яких залишила вдома. Коли дійшло до готування обіду, сусідка питається дівчорі: «І що ж ви їсте, бо у спижарні вашої матері нема жодного запасу?» – «Ми їмо молоко», – відповідають діти. – «А звідки ж у вас молоко, коли не маєте корови?» Діти побігли до клуні, стодоли, там стояла соха, і виїняли один кілок, як з бочки; у глиняний горщик полилося молоко. Мати тих дітей була відьмою, й «замовила» молоко якоїсь корови в соху [5, с. 81]. Інша відьма затримала дощ, і він не падав ціле літо. Одного разу пішла вона в поле жати, у домі залишила наймичку. Та давно бачила, що під покутем стоїть обв'язаний горщик, до якого їй хазяйка заборонила навіть близько підходити, через що збудила в ній ще більшу цікавість, що ж там таке. Залишившись сама в хаті, вона вирішила нарешті задовольнити свою цікавість, полізла під покуть, взяла той горщик, розв'язала, зазирнула, нічого в ньому не побачила, але почула голос, який виходив з нього: «От буде дощ! От буде дощ!». Вона злякалася, відскочила від нього аж до сіней, аж тут дощ полився такий, ніби з відра. За хвилину з поля буквально прилетіла жінка, одразу забігла до хати, кинулася до горщика, накрила його, й дощ припинився. Вона почала лаяти свою наймичку за те, що та відкрила горщик: бо якби ще, мовила, годинка і горщик не був закритий, село б затопило [5, с. 81-82]. Розповідали також, що стояв один солдат на квартирі. У вечір перед Іваном Купалом зауважив він, що його господиня щось дуже крутиться. Наготувала і пироги із сиром, і каші з молоком. Дала і йому трохи пирогів і каші, а решту накрила й поставила в піч. Після вечері все відправляє й відправляє його спати. Солдат замислився, що це значить, уклався на лаві й ніби заснув, почав навіть хропіти для ліпшої правдоподібності, але придивлявся, що буде. Десь опівночі прочинилися двері і увійшли до хати дві жінки в білих сорочках з розпущеним волоссям. Господиня почала частувати їх пирогами й кашею, а після цього взяла горщикочок, накритий покришкою. Стоячи під комином, вона помазала собі під пахвами й блискавично зникла в комині, вилетіла. а за нею полетіли обидві її приятельки. Солдат устав, взяв горщикочок, бачить – в ньому вода.

Він повторив дії відьом і опинився на Лисій Горі [5, с. 86-87]. На переконання люду, за допомогою перепаленої в печі цегли, вугілля й вовни відьми могли заткнути джерело, з якого бив ручай [5, с. 93].

На Київщині також розказували, що пиха, яка стала приводом для падіння чорта, не відпускала його ніколи. Він хотів дорівнятися до Бога й для цього довго стежив за Творцем, аби все, що тільки той робив, так само вчинити собі. Коли Бог мав створити людину, чорт шпигував, щоб побачити, з чого він почне. Ворог роду людського побачив, що Бог зліпив з глини тіло, а потім вдихнув у нього духом своїм життя. Спостерігши це, чорт подумав: «Ну, невелика штука, зуміємо якось це й ми!». Замісив глину, приступив до ліплення тіла, й потім все у нього пішло успішно; верткий чорт, радий з цього непомірно, ліпив, підсакаючи, вигладжував і приплескував глину, з думкою: «Ну, будемо й ми мати слуг, які нам кланяться будуть!». Нарешті, дійшло до стадії, де треба було вдихнути в глиняний виріб життя, але виявилось, що це найважча річ. Чого тільки чорт не робив – присідав, закликав, по-різному хухав і дмухав бовванові в ніздрі, але від подиху чорта глина розсипалась на порошок. Чорт пішов присоромлений, переконавшись, що його дух тільки нищить, але створити нічого не спроможний [5, с. 9-10].

Про черепаху розказували, що ця земноводна тваринка була колись дуже отруйною гадиною, й такою швидкою, що ніхто не міг від неї вберегтися. Бог, аби відвернути від людей цю біду, дав черепасі два черепки. Ще й сьогодні, якби зняти ті рогові щити, вершник на коні не міг би від неї втекти [5, с. 142].

Хворобу волос, яка спричиняла нариви на пальцях, замовляли знахарки, начебто примушуючи волоса вийти й обвитися в них довкола пальця. Знахарка при замовлянні тримала три рази по дев'ять житніх колосків нижче рани, торкалася голови хворого долонею чотири рази, потім хрестила його ножем, занурюючи ніж у миску, повну води й шептала закляття [5, с. 150].

Застосовували глиняний посуд і в чорній магії. Талісман невидимості, який прагнули здобути чарівниці й численні злочинці, добувався так. Чорного kota зовсім без жодних плям вкладали живцем у новий глиняний горщик, наповнювали водою й так «затушкованого» несли його до порожньої хати, що знаходилася на цвинтарі чи за селом, де готували його на сильному вогні, доки кісті повністю не відстануть від м'яса. Потім новим ополоником, вирізаним із осичини, видобували з варива кісточку, одна за одною, й укладали їх до вуст перед дзеркалом. Та кісточка, після взяття якої постать у дзеркалі зникала, й була шуканим талісманом [5, с. 139]. Летюча миша, як і в записі Анатолія Свидницького [3, с. 446-447], слугувала для чарів, а саме для збудження любові. Робилося це наступним чином: спійманого кажана садили в новий, неуживаний ще горщик, який зав'язували згори полотном. У денці прокручувалася дірочка й, виконавши це, несли горщик до сходу сонця в ліс і закопували в мурашнику. Потім швидко поверталися додому, не озираючись позад себе, бо в іншому разі все зведеться нанівець. Третього дня треба було повернутися до лісу й розв'язати горщик: з кажана zostалися б тільки самі кістки, мурашки повністю очистили б їх від м'яса. Поміж тими кістками шукати треба було

грабельки й виделка: перші вживалися, щоб викликати любов у жінки або чоловіка. Варто було торкнутися грабельками, щоб серце того, кого торкнулися, потяглося до того, хто торкнувся. Якщо ж любов набридала, то для остуди торкалися виделками [5, с. 139-140]. Позитивним було застосування автором порівняльного методу та нагромадження великого фактичного матеріалу – текстів пісень, казок, загадок, прислів'їв, описів обрядів, матеріалів з народної медицини [1, с. 66]. Зокрема, він зафіксував загадку про горщик із Центральної України: «Чернець-молодець по коліна в злоті» [5, с. 270]. Багаті й детальні фольклорно-етнографічні записи уважного до архаїки Антона Марцінковського (Новосельського) не раз привертали до себе увагу подальших дослідників українського фольклору, побуту й звичаїв. Вони слугували джерелом світоглядних реконструкцій, зокрема на праслов'янському рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болтарович З.Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. – Київ: Наукова думка, 1976. – 140 с.
2. Дыминский [А.] Суеверные обряды при постройке дома в Каменец-Подольской губ. // Этнографический сборник, издаваемый Императорским Русским географическим обществом. – Санкт-Петербург: типография В. Головина, 1864. – Выпуск VI. – С. 7-8.
3. Свидницький Анатолій. Роман. Оповідання. Нариси. – Київ: Наукова думка, 1985. – 576 с.
4. Nowosielski Antony. Lud ukraiński. – Wilno: księgarza i typografa Wileńskiego Naukowego okręgu, nakład i druk Teofila Glücksberga, 1857. – Tom pierwszy. – XIII, 380 s.
5. Nowosielski Antony. Lud ukraiński. – Wilno: księgarza i typografa Wileńskiego Naukowego okręgu, nakład i druk Teofila Glücksberga, 1857. – Tom drugi. – 282 s.

Свередюк У. Д.
здобувач кафедри української фольклористики
імені академіка Філарета Колесси
Львівський національний університет імені Івана Франка

Наукові керівники: **Магльований А. В.**
академік
Національна академія наук вищої освіти України,
доктор біологічних наук, професор
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

Болеста І. М.
академік
Національна академія наук вищої освіти України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНІ МІРИ СУПЕРСИМЕТРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОНЕТИКИ І ФОНОГРАМИ (ДО 28-РІЧЧЯ ПЕРШОГО ЕТЕРУ РАДІО «ЛЬВІВСЬКА ХВИЛЯ»)

Одеський інститут очних хвороб і тканинної терапії імені В. П. Філатова НАМН України з моменту заснування вважається провідним закладом, що перевів на академічний рівень світову наукову практику гібридної медицини на засадах християнської етики й естетики. Першопрохідцем називають видатного вченого, яскравого представника, чудом вцілілої, допереворотної російської еліти лікаря-офтальмолога академіка Володимира Філатова. Йому з командою однодумців в атмосфері українського кордоцентризму Причорноморської України вдалося зреалізувати проекти тканинної терапії майже дев'яносто років тому. Проте лише сьогодні, в пору гібридних війн, а значить у пору оновлення застарілих стереотипів, ми здатні збагнути велич філософського значення такого проєкту, оскільки в офтальмології і в філології візуальний знак-образ і мовлене-писане слово-образ ідуть завжди в парі [9; 10; 7, с. 11].

Особливістю саме українства на Землі, де, як мовиться ткни у землю пруттик, а він проросте вербою-вербальною-Словом Живим є домінанта добро-прекрасного як емоційна опора, що її наш народ уміє візуалізувати кало-кагатично у зовнішньому вимірі без втрати людських чеснот через найделікатніші форми ліричності любові у всіх наповненнях змістом цього слова відповідно до древньогрецької філософії споглядання. Ми любимо Марію Приймаченко і Катерину Білокур однаковою мірою тільки тому, що це для нас не просто каліграфічно гарно писано ДЕСЬ ТАМ, як форми З УЯВИ добротного-калокагатичної роботи створені саме ІХНЬОЮ РУКОЮ, у зв'язку з чим ФОРМИ набувають для НАШОГО ока прекрасності на

площині ЇХНЬОГО ПОЛОТНА, але перш за все тому, що ТУТ ВЖЕ І ЗАРАЗ Їхні образи вибудовуються з ЧУДЕСНИМ СМАКОМ живим калокагатичним образом ТИХ ФОРМ на площинах сітківки НАШИХ очей, НАШОГО живого ЧАСОПРОСТОРУ і ПРОСТОРОЧАСУ нашої уяви пасивним способом не залежно від роботи їхніх сердець і рук. Тому ЇХНІ ОБРАЗИ дивують, як живі священні знаки-ієрогліфи, як животворні чудеса, бо творені живими руками зі символікою вирощеною в Священному Саду символіки кордоцентризму НАШОЇ РІДНОЇ філософії споглядання на домінанті добра і краси.

А от систему егоцентризму як і zdeформований в експресії круглоротий «Крик» Мунка розглядати по геометрично втоплених чи випуклих лініях, замірюючи відстані на картинах, бо це не мірки зовнішнього світу, де робота як крапля авторської крові – об'єм у мілілітрах. Мунк – це чиста ЕКспресія автора, ВТИСнення – деФОРМАція як імПРЕСія кола та самотинного ВНУТРішнього переЖИВання автора, ГЛЯДАЧА (не споглядача як філософа) і ВИТиснення зображення кола на картині. Як за мірами внутрішніх хвороб у медицині, де надлишок тільки однієї краплі крові в оці – безсумнівно сліпота цілого, тільки хворого ока, частини людини, а недостача найменшої краплі крові у коронарній артерії, що живить саме серце – ІНфаркт і часто смерть цілого організму від болювого шоку [2; 3]. Тож ВНУТРішні хвилювання мають чіткі точки фіксації у кордоцентризмі як показники і параметри, де слова, звуки і навіть вигуки стають одиницями виміру просторово-часових взаємовідносин ВНУТРішнього простору. Це означає, що якщо людина не бачить великих літер Ш і Б у першому рядочку таблиць перевірки зору, вона анатомічно не здатна розгледіти другого рядочка і тим паче десятого рядочка дрібніших букв, через особливості законів фізики уяви щодо алюзій та ілюзій [1; 4; 5]. Формульність зображення в цих системах чітко відповідає математиці часу максимального розвою антропоцентризму в науці, який позначився досягненнями таких учених, як Франсуа Вієт і Рене Декарт. Саме в ті часи кількісні і якісні парадигми синхронізувалися, а про геометричний вплив на концепцію величин свідчить спеціальна термінологія: перший степінь величини називається *latus* (сторона), другий – *planum* (площина), третій – *solidum* (тіло). Такий підхід ґрунтується винятково на мірах ока, і він повертається в наш час візуалізуючих технологій, оскільки зрозумілий навіть немовлятам, що спілкуються через емоційний ФОН.

Оскільки українська ФОНетика не є винятком, дослідження сучасних пісень як традиційних технологій плинного-площинного виміру виходить на перший план у таких схемах на рівні з перекладацькою майстерністю, яку досконало опрацював наш поет-білінгвал, а також відомий майстер світлотіні свого часу академік гравюри Тарас Шевченко, який був визнаним фахівцем у царині оптичних і акустичних ілюзій [11]. Тож, сьогодні поняття симетричності широко вкорінилося в життя людей, а в українській реальності досить назвати виконавців пісень зі Львова ІВАН-НАВІ, DZIDZIO, які як і перші пісні Святослава Вакарчука «Будинок зі скла», «Сьозі» з гуртом «ОкеАН ЕльZY» демонструють науковообґрунтовану суперсиметричність у вимірах хвильових явищ світла як науки, так і

мистецтва: українського ОКЕану мови в етерах ФМ, «Львівської хвилі» на радіочастотах сучасного світу-світла ФМ [8].

Дотримання законів гармонії гарантує за будь-яких обставин, що Венера буде схожою на людину, а не на крокодила. Тоді як дотримання математичних пропорцій тіла тільки наблизить до глядача сам принцип упізнаваності. Тож, тут важливі не точність Баха чи Бетховена, а рівень чуття ладу і гармонії самим слухачем, який навіть у депресії падатиме на землю за точністю закону Ньютона про вільне падіння, бо тоді для нього не лише класична музика, а й будь-які власні відчуття будуть позбавлені гармонічності. Слово депресія перекладається як відсутність відчуття тиску, тобто відсутність фіксації на стереотипі гармонійних коливань: уніфікований префікс «де-» завжди означає розлад, а корінь «-прес-» завжди означає тиск. Так спрацьовує закон візуалізації найменшого зримого за законом доміанти добропрекрасного. Вирішення проБЛЕМИ відбувається активно в межах найделікатнішої сили тиску в живих організмах – сили тиску світла, який людина сприймає як чіткість зображення на сітківці ока [6, с. 45–49]. Зіниця людського ока, як найцінніший витвір, українською мовою так і називається: чоловічок або лялечка.

Ця схема відсутня як у філософії Східної парадигми, де відбувається стиснення сфери, що призводить до схем загальних агресій, так і у філософії Західної парадигми, де відбувається розслаблення сфери на швидкості прогресії чи регресії, що відображається депресією в гуманітарному масштабуванні. Саме у віці 7 років у людини формується бінокулярний зір, появляється глибинне бачення і тому це оптимальний фізіологічний вік для початку шкільної науки, початку задзеркального самостійного життя і формування наукового мислення. Цей момент описує Льюїс Керрол як спілкування Аліси з Хитуном-Бовтуном – у двох вимірах: гіперметропічному дивокрайньому і міопічному задзеркальному, оскільки тут закладено ідею протермінованого в часі, стислого в просторі, а значить – яйця зіпсутого і руйнівного. Розмова з таким Яйцем-яйцеголовим – запеклим статиком-авторитаристом, що не визнає жодних динамічних станів, а отже, не бачить нікого, окрім себе самого коханого, викликала в Алісі природну в гармонічному світі семирічних дівчаток антипатію. Це було найнеприємнішою зустрічю, що цілком логічно, коли спілкування виникає винятково на фіксованому протиставленні та авторитаризмі за принципом злоякісної близорукості-міопії (др. грец. скорочене око, стиснута сфера). Граматика російської мови побудована за принципом близорукості системи, а отже їй властива пасивність сил, на якій наголошують усі перекладачі й українські філологи. У співмірному світі первинність визначається потребою, вибором шляху всередину, чи назовні. Але діє чіткий закон: точка відліку перспективи як точка для відштовхування завжди повинна належати формі, стереотипу, твердій стихії землі або філософському каменю, що відповідає (-1) на осі координат, а не плинній воді, часу, етеру чи уявній немірній спопеляючій плямі-плазмі вогню на очному дні поза людськими серцями. Якщо ж людина в своїй ілюзії вибирає іншу опору, тоді відштовхнеться не від віри в серці, а від того, що лежить для неї в просторі як (+1) і тоді рухатиметься у власну середину. Вона ніби виказує

рельєф своєї душі з її заглибленнями і висотами, які сторонній слухач змушений заповнити своєю рідиною-секретом-емоцією, бо саме слухач, а не власник душі стає володарем найціннішого – полонить душу. Цей фундаментальний світоглядний момент є основою класичної університетської освіти. За принципом співмірного словотворення варто трактувати вислів *ab ovo usque ad mala* – від яйця і до яблука. Враховуючи форми походження: яйце Леди породило Єлену, яблуко з рук якої породило троянську війну, а вміст троянського коня породив перемогу на списках – захоплення Трої. Такий зв'язок у далекозорій системі відстежується через дієслова, присудки, дії і дієписи (історії). Так перетворюється казка життя живих у історії хвороби людей, що завжди страждають у своєму бутті на хвороби кохання і любові до ближнього і до Бога Єдиного [7, с. 11].

Натомість у близорукій системі відсутні символи. Тож тут ми завжди бачитимемо віру в стереотипи, сни, зображення – через іменування за принципом сили, як це стверджує також відомий англійський математик, автор неказкових наукових Алісиних пригод, Льюїс Керрол [12, с. 50].

'My NAME is Alice, but–'
'It's a stupid enough name!' Humpty Dumpty interrupted impatiently. 'What does it mean?'
'MUST a name mean something?' Alice asked doubtfully.
'Of course it must,' Humpty Dumpty said with a short laugh: 'MY name means the shape I am—and a good handsome shape it is, too. With a name like yours, you might be any shape, almost.'

Тож, яйце-Хитун-Бовтун щонайсправжнісінський господар світу Антипатів, оберненої перспективи. Слова завжди означають те, що хоче Хитун-Бовтун, як яйце-яйцеклітина-яйце+клітка, яку вважають першо-причиною життя на Землі. У наш час візуалізуючих технологій поєднання візуальних символів та їхніх звукових позначень набуває життєвої важливості, оскільки звідси беруть початок усі виховні псевдопедагогічні і творчі псевдомистецькі гібридні технології, які не можуть використовуватися на розвиток людства – плекання наступних поколінь. На превеликий жаль, через банальне невігластво окремих одиниць такі поєднання також можуть причиняти і страждання усьому людству планети, як це бачимо сьогодні в часі карантину в умовах сучасної пандемії коронавірусної інфекції. «Поетична формула стає своєрідною базовою естетичною «клітиною», у згорнутому вигляді якої сконцентровано закономірності життєдіяльності етнокультурного організму загалом» [1, с. 346].

«Зміна екологічної парадигми має трансформувати не просто перетворювально-споживацьке ставлення людини до природи, а передусім надати цьому відношенню людиновимірному, духовно-морального масштабу» [5, с. 15] закликає сучасний філософ, ректор Львівського Франкового університету Володимир Мельник.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарасим Я. Національна самотність естетики українського пісенного фольклору / Ярослав Гарасим. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. – С. 346.

2. Галюк У. М. Морфометрична характеристика гемомікроциркуляторного русла міокарда шлуночків / У. М. Галюк // Актуальні питання морфології: II Національний конгрес АГЕТ України, Луганськ, 16–19 вересня 1998 р. – 1998. – С. 60–62.

3. Матешук-Вацеба Л. Р. Ангіоархітектоніка судинної оболонки очного яблука в пренатальному періоді онтогенезу людини / Л. Р. Матешук-Вацеба, У. Ж. Підвальна, С. М. Сергійчук // Biomedical and biosocial anthropology. – 2007. – № 9. – Р. 199–201 (in Ukrainian).

4. Матешук-Вацеба Л. Р. Про раціональну методику ін'єкції судинного русла / Л. Р. Матешук-Вацеба, Х. А. Кирик // Клінічна анатомія та оперативна хірургія. – 2004. – Т. 3, № 3. – С. 53.

5. Мельник В. Філософія і наука / Володимир Мельник // Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIМО. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – С. 15.

6. Ковалишин В. І. Розвиток тромбіно- та плазмінозалежних коагуляційних дистрофій ультраструктур ниркової кори за умов експерименту / Ковалишин В. І., Федевич С. В., Брагінець О. Г., Козак Л. П. // Експериментальна та клінічна фізіологія і біохімія : науково-практичний журнал. – 2007. – № 3(39). – С. 45–49.

7. Свередюк У. Д. Кордоцентризм у поемі-казці Івана Франка «Лис Микита» / У. Д. Свередюк // Українська філологія: школи, постаті, проблеми. До 170-річчя заснування кафедри української словесності у Львівському університеті, Львів, 4-6 жовтня 2018 р. – 2018. – С. 11.

8. Свередюк У. Дещо про порівняльну характеристику мотивів жіночого начала в українській поезії та філософії (На прикладі поезії Світлани Короненко та пісень Святослава Вакарчука) : Рецензія. – Режим доступу : <https://zolotarektozal.te.ua> »дещо про порівняльну характеристику мотивів жіночого начала в українській поезії та філософії

9. Свередюк У. Офтальмологічна символіка поезії Олеся Дяка (нейролінгвістичні роздуми) : Рецензія. – Режим доступу : <https://bukvoid.com.ua/reviews/books/2019/12/31>

10. Свередюк У. Офтальмологічна символіка поезії Олеся Дяка (нейролінгвістичні роздуми) 3 січ. 2020 р.: Рецензія. – Режим доступу : <https://zolotarektozal.te.ua> »офтальмологічна-символіка-поезія-ол

11. Шевченко Т. І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє / Тарас Шевченко // Шевченко Т. Зібрання творів : у 6 т. Т. 1 : Поезія 1837–1847 / Тарас Шевченко. – Київ, 2003. – С. 348–354; С. 737–740. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev140.htm>

12. Lewis Carroll Through the Looking Glass CHAPTER 6: Humpty Dumpty (continued): Казка. – С. 50. – Access mode: <http://www.literaturepage.com/read/throughthelookingglass-50.html>

НАПРЯМ 7. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Климович С. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Херсонський державний університет

Бондаренко Т. С.

студентка IV курсу
факультету української філології та журналістики
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛЬНОГО Й АУДІАЛЬНОГО ВПЛИВУ

Медіакультура як один із чинників соціокомунікаційних процесів у суспільстві сьогодні є відкритою темою для обговорення та дослідження представниками різних наук, починаючи з журналістів та філологів, і закінчуючи психологами й філософами. А сучасний стан і перспективи розвитку медіаосвіти на світовому на локальному рівнях викликають глибоке зацікавлення низки найавторитетніших міжнародних та європейських освітніх організацій, що співпрацюють з українськими науковцями (наприклад, проєкт «Вивчай та розривай: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси).

Усе гостріше відчувається необхідність запровадження медіаосвіти до навчального процесу, оскільки сучасні мас-медіа є потужним засобом впливу та виконують роль чіткого суспільного орієнтира. На жаль, реалії сьогодення демонструють використання маніпулятивних технологій, мови ворожнечі, свідомо неправдивої інформації, що позначається на формуванні особистості здобувачів освіти. Для розуміння сучасного інформаційного світу молодій людині вкрай необхідно володіти певним набором умінь і навичок, найголовніше – здатність до критичного аналізу, тобто медіаграмотність.

Медіаосвіту та медіакомпетентність як її наслідок пов'язують і з розвитком громадянської позиції, відповідальності, гуманізму, толерантності, чому дає пояснення психологія. Вивчення ефектів медіа – дослідження, які презентують результати медійного впливу на людину-реципієнта. Переважно виділяють такі сфери досліджень ефектів медіа: створення порядку денного, вплив медіа на поведінку людини, емоційні стани, медіа як агент соціалізації

та як чинник формування цінностей, вірувань, сприйнятів [1]. Ми погоджуємося з думкою, що обов'язковою складовою суспільної свідомості є національна свідомість, І. Кресіна наголошує, що основними елементами національної свідомості, насамперед, є: етнічна та національна ідентичність, етнічна свідомість, національна самосвідомість, подвійна етнонаціональна свідомість, історична пам'ять, національна мрія, національна ідея, національний менталітет і характер [2, с. 87].

Серед переваг медіаосвіти, безперечно, виділяємо великий її потенціал як потужного освітньо-виховного засобу. Сьогодні на рівні з родиною, школою та колом друзів медіа виступають одним із агентів соціалізації індивіда, бо часто є для нього первинним джерелом інформації. З цього випливає головна роль медіа – формувати світогляд, особисту та громадську думку, основи критичного та демократичного мислення. Адже медіа, безперечно, мають вплив на свідомість особистості, до речі, часто не контрольований.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на формування медіаграмотності засобами одного із найпотужніших ресурсів медіа – сучасного кінематографа, який має невичерпний освітній і виховний потенціал. Перш за все це позначається на емоційному рівні. І хоч це характерно для всіх ЗМІ, саме кінематограф переважно можна охарактеризувати поняттям «позитивний вплив», адже сучасний український кінематограф репрезентований також фільмами національно-патріотичного й екзистенційного характеру. Переважна більшість кінострічок, які заслуговують на увагу як елементи медіаосвіти молоді, представлена як історія України в часи боротьби за волю, незалежність, рівність, часи труднощів та їх подолання на фоні духовної могутності народу, його непереможності як носія єдиної мети, єдиної думки, єдиного слова (кінофільми «Поводир» (2014), «Гірки жнива» (2017), «Кіборги» (2017), «Крути 1918» (2018), «Заборонений» (2019), «Захар Беркут» (2019)). У реципієнта виникає почуття «залученості» до процесу і як наслідок – емпатія – здатність розуміти і співпереживати. Відбувається пробудження (а в деяких випадках і «відродження») гуманістичної соціальної свідомості, національної ідентичності людини, що має помітний вплив на формування емоційної палітри особистості. Тож, якщо з раннього віку виховувати в дитини смак до зразків кінематографа, емоційно-змістовне наповнення яких візуально та значеннєво пояснюють, що таке Батьківщина та національна гідність (навіть без номінативного нагородження), ми будемо мати потужний засіб патріотичного виховання.

Найбільше такий вплив виявляємо на лексичному рівні, адже кінострічки пронизані культурними концептами, що є носіями ментальності народу. Реалістичний сюжет з відповідним візуальним оформленням, паралельно з регулярним відтворенням концептів ВІРА, ВОЛЯ, ЗЕМЛЯ, ЖИТТЯ, ПЕРЕМОГА (у прямому чи переносному значенні) закладаються в свідомості реципієнта на асоціативному рівні. У результаті глядач пов'язує ці концепти (і емоції, які пережив при перегляді) з єдиним поняттям – Батьківщина. Переважна більшість кінострічок не несуть характеру політичної агітації, і найчастіше їх

перегляд викликаний саме індивідуальним бажанням, тому вплив здійснюється вже на підсвідомому рівні.

Отже, важко заперечити значення аудіального впливу сучасних засобів масової інформації, адже слухове сприйняття стоїть на одному рівні з візуальним. Український кінематограф сьогодні не сприймається суспільством як можлива інформаційна загроза, чого не можна сказати про інші сучасні медіа. Саме тому сьогодні так гостро стоїть питання медіаграмотності – здатності, скоріше навіть вміння, сприймати будь-яку інформацію критично, вміння не тільки аналізувати все представлене в ЗМІ, а й контролювати, навіть «редагувати» вплив медіа на свідомому та підсвідомому рівнях. На жаль, до сьогодні фіксуємо відсутність належної уваги до можливостей використання кращих зразків сучасного українського кінематографу в медіаосвіті, у формуванні національної ідентичності та здатності сучасної молоді захистити свою свідомість від негативних факторів інформаційного впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. О. Іванов. Курс лекцій «Соціологія масових комунікацій». – Лекція 9 «Ефекти масових комунікацій» – URL : <http://journlib.univ.kiev.ua/lectures/IvanovSMC.pdf> (дата звернення: 25.02.2020).
2. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / За ред. М.В. Поповича. Київ : УЦДК, 2005. 328 с.

НАПРЯМ 8. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Балаклєсь О. В.
бакалавр філології
м. Київ, Україна

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ВІДТВОРЕННІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ЗМІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (НА МАТЕРІАЛІ РОЗДІЛУ «КОРОНАВІРУС» BBC NEWS)

Якість перекладу завжди оцінюється за такими критеріями, як адекватність та еквівалентність. Їхнє гармонічне співвідношення визначає відтворення оптимальної єдності змісту і форми оригінального тексту. Тому для перекладацької діяльності трансформація має невід'ємне значення. Отже, **актуальність** статті зумовлена потребою проведення аналізу та опису особливостей перекладу текстів ЗМІ для відображення відмінностей мовних систем, зокрема й демонстрації перекладацьких рішень на практиці.

Мета статті полягає в проведенні аналізу перекладацьких трансформацій при відтворенні англomовних текстів ЗМІ на українську мову.

Матеріалом для аналізу був обраний розділ «Коронавірус» з інформаційних онлайн-ресурсів BBC News UK [7; 8], BBC Future [5; 6] та BBC News Україна [1; 2; 3; 4]. Розглянемо та проаналізуємо нижче уривки з новинних статей із погляду перекладацьких трансформацій.

«Elisabeth Kübler-Ross: The rise and fall of the five stages of grief» [7].	«П'ять стадій горя. До чого тут Covid-19 і карантин» [1].
---	---

У цьому перекладі продемонстровано приклад як лексичних, так і граматичних трансформацій. А саме: 1) членування речення; 2) опущення ввідної одиниці «Elisabeth Kübler-Ross» та словосполучення «the rise and fall»; 3) експлікація – надання додаткового речення «До чого тут Covid-19 і карантин» для конкретизації контексту «горя».

«Coronavirus: What I learnt in Oxford's vaccine trial» [5].	«Як я тестував вакцину від Covid-19: розповідь кореспондента BBC»
---	---

Переклад цього заголовку демонструє прийоми конкретизації, опущення та елементи експлікації. Отже: 1) конкретизація пов'язана з дієсловом «learnt», яке в українському перекладі має більш вузьке значення – «тестував»; також «Coronavirus» змінено на абревіатуру «Covid-19»; 2) прийом опущення стосується міста тестування вакцини – Оксфорд; 3) експлікація – «розповідь кореспондента BBC».

<p><i>«The Covid-19 vaccine developed by Oxford University has shown tantalising results so far. Richard Fisher describes what it's like to be one of the volunteers in the clinical trials» [5].</i></p>	<p><i>«Вакцина від Covid-19, розроблена Оксфордським університетом, наразі показує найкращі результати. Кореспондент BBC Future розповідає про свій досвід волонтера у клінічних випробуваннях препарату» [2].</i></p>
---	--

Наведений приклад містить трансформації лексичного характеру: модуляція, генералізація. Отже: 1) модуляція простежується як в першому, так і другому реченнях. Прикметник «tantalising» перетворився на прикметник вищого ступеня порівняння «найкращі». Такий варіант інтерпретації можна пояснити логічним причинно-наслідковим зв'язком. Згідно зі словником [9] «tantalising – something that is tantalizing is very attractive and makes you want it, although often you cannot have it». Тому наближеним за значенням синонімом можна вважати прикметник «attractive» (привабливий). Далі: словосполучення «so far» – «поки що» або «досі». Таким чином, на момент публікації статті (22.07.2020) пропонується вакцина вважалася найкращою. Модуляція в другому реченні продемонстрована в словосполученні «what it's like to be one of the volunteers» – «як це бути одним із волонтерів». Заміна процесу його наслідком виявила варіант «досвід волонтера»; 2) прийом генералізації пов'язаний із заміною конкретного ім'я та прізвища автора статті «Richard Fisher» на «Кореспондент BBC Future».

<p><i>«Why haven't more people in Japan died from Covid-19? It is a macabre question that has spawned dozens of theories, from Japanese manners to claims that the Japanese have superior immunity» [8].</i></p>	<p><i>«Чому від коронавірусу померло так мало японців? Питання, звичайно, звучить децю похмуро, проте ця статистика вже породила чимало теорій – від особливих японських звичок до припущення про якийсь надприродний імунітет у жителів цієї країни» [3].</i></p>
--	--

Український варіант демонструє такі лексико-граматичні трансформації: 1) антонімічний переклад у першому реченні, де «why haven't more...» трансформувалося в «...померло так мало»; 2) експлікація – додавання ввідних конструкцій «звичайно», «децю», «проте», «якийсь»; також «Japanese manners» це не просто японські звички, а «особливі японські звички»; 3) модуляція в словосполученні «superior immunity» – «надприродний імунітет». Отже, ці трансформації були застосовані з метою здивувати і вразити читачів унікальною інформацією.

«Greater Tokyo has a mind-boggling 37 million people and for most of them, the only way to get around is on the city's notoriously packed trains» [8].

«У Токіо і його околицях проживає 37 млн людей, і для багатьох з них єдиним засобом пересування є переповнена токійська підземка» [3].

Цей приклад містить наступні лексичні трансформації: 1) експлікація простежується в перекладі «Greater Токуо» – «У Токіо і його околицях». Дослівно – «Великий Токіо» – урбанізований японський регіон. Проте, поперше, усталеного українського перекладу не має, по-друге – назва «Великий Токіо» може бути незрозумілою для аудиторії; 2) модуляція словосполучення «packed trains» (переповненні поїзди) як «переповнена токійська підземка», тобто метрополітен.

«But there is no doubt that many Japanese, and some scientists, think there is something about Japan that is different – a so called «Factor X» that is protecting the population from Covid-19» [8].

«Проте, багато японців, та й деякі вчені, вважають, що японці дійсно відрізняються від інших народів – є у них якась особлива «родзинка», яка стала захистом від Covid-19» [3].

Український переклад містить: 1) опущення «there is no doubt», оскільки є несуттєвим зауваженням; 2) модуляцію словосполучення «Factor X». Дослівно це – певний талант/особливість. Тому в процесі смислового розвитку «Factor X» трансформувався в «родзинку».

«Tokyo University professor Tatsuhiko Kodama – who studies how Japanese patients react to the virus – believes Japan may have had Covid before. Not Covid-19, but something similar that could have left behind «historical immunity» [8].

«Професор Токійського університету Тацуїко Кодама, який вивчає те, як японські пацієнти реагують на новий коронавірус, вважає, що Японія вже стикалася раніше з Covid. Не з Covid-19, а з дуже схожим коронавірусом, який залишив слід в імунітеті населення» [3].

Цей приклад привертає увагу перекладом словосполученням «historical immunity». Дослівно – «історичний імунітет»; тобто набутий імунітет. Звідси, український варіант – «залишив слід» – є прикладом модуляції.

Висновок. Проведений аналіз трансформацій виявив, що процес перекладу вимагає комплексного підходу, а саме – комбінацію як граматичних, так і лексичних трансформацій. Серед найчастіших перекладацьких рішень визначені наступні: 1) модуляція; цей вид трансформації виявився найпоширенішим. Його застосування допомогло пояснити значення певних «автентичних фраз» україномовній аудиторії; 2) експлікація; загалом, була використана для конкретизації певного

контексту, а також для акцентування на емоційно-експресивній функції речення; 3) опущення; також продемонструвало його широке та ефективне використання, оскільки відмінностями інформаційного стилю є стислість та лаконічність; 4) зміна структури речень, їх членування; такий прийом зробив текст «чистіше» і простіше. Отже, перекладацька трансформація – неминуча. А пошук вдалих способів відтворення вимагає від перекладача не лише знання системи двох мов, а і вміння створювати доцільні варіанти інтерпретації, доречні певному контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. BBC News Україна: «Г'ять стадій горя. До чого тут Covid-19 і карантин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53373657>

2. BBC News Україна: «Як я тестував вакцину від Covid-19: розповідь кореспондента BBC» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-53527026>

3. BBC News Україна: «Чому в Японії така низька смертність від Covid-19 попри фактори ризику» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53241378>

4. BBC News Україна: «Чому найбільше жертв пандемії буде не від Covid-19» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52936750>

5. BBC Future: «Coronavirus: What I learnt in Oxford's vaccine trial» [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <https://www.bbc.com/future/article/20200721-coronavirus-vaccine-trial-what-its-like-to-participate>

6. BBC Future: «Why most Covid-19 deaths won't be from the virus» [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <https://www.bbc.com/future/article/20200528-why-most-covid-19-deaths-wont-be-from-the-virus>

7. BBC News UK: «Elisabeth Kübler-Ross: The rise and fall of the five stages of grief» [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <https://www.bbc.com/news/stories-53267505#:~:text=Denial.,Bargaining.>

8. BBC News UK: «Coronavirus: Japan's mysteriously low virus death rate» [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-53188847>

9. Cambridge Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <https://dictionary.cambridge.org/>

ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ВЕРБАЛЬНА ТА НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ

Низка наук по всьому світу вивчає особливості вербальної та невербальної мови, а саме: філософія, соціологія, культурологія, психологія та філологія. Людство з давніх-давен обмінювалось інформацією завдяки жестам, словам та навіть вигукам. Завдяки вираженням емоцій людина може пізнавати світ, де вона надає оцінку ситуаціям – позитивну чи негативну. Мовлення дає змогу ділитись емоціями з оточуючими та сприймати інформацію.

Використання лінгвістичних засобів вираження емоцій на різних рівнях соціального спілкування потребує залучення методів їхнього наукового аналізу. Це дозволить здійснити відповідну класифікацію, підбравши до кожної групи вираження емоцій власні засоби відображення різними мовами. Теорія і практика перекладу у лінгвістиці приділяє увагу вивченню способу передачі емоцій у сучасній англійській мові, адже міжнародні відмінності у мові можуть наштовхнути на політичні, релігійні, інформаційні війни, внаслідок невдалого перекладу чи значних відмінностей у невербальній мові. Основними вимогами до перекладача є знання великої кількості іншомовної лексики, культурних особистостей опонента, а також наявність навичок усного та письмового перекладу [4, с. 24]. Завдяки слову людина звикла виражати певну емоцію. Існує понад 500 різних емоцій людини, які виражаються різними шляхами для досягнення певного результату.

Саме для вираження емоційних процесів залучається міміка обличчя, змінюється його вираз, інтонація і, нарешті, варіюються і мовні засоби [2, с. 75]. Для початку, що ж себе виявляє вербальна та невербальна комунікація? Вербальна комунікація – це словесна форма або іншими словами процес мовного спілкування. Постійні комунікативні акти розуміють під собою діловий характер між двома особами, групами чи навіть не мати точного адресата. В своїх розумах Б. І. Додонов звертає увагу на те, що: «Очевидно, універсальну класифікацію емоцій створити взагалі неможливо, і класифікація, добре служить для вирішення одного кола завдань, неминуче повинна бути замінена іншою при вирішенні іншого кола завдань, принципово відмінних від перших» [5, с. 2]. Завдяки вигукам людина може показати радість, захоплення, сум, нерішучість, здивованість, незадоволення та ін. Вигуки не мають граматичного значення, як правило, вони не мають синтаксичної зв'язки між словами у реченні. Різномасштабне дослідження науковців дозволяє класифікувати емоції в англійській мові. Такі вигуки прийнято ділити на 3 групи, а саме:

1) Емоційні вигуки прийнято ділити на 2 підрозділи (позитивні та негативні емоції). Наприклад: 1.1.) позитивні: Ah! – Ah! A! (радість, захоплення, здивування); Aye! – Слухаюсь! (згода); Eh? – A? (здивованість, надія на згоду слухача); Now now! – Ну-ну! Не треба! (дружній протест); Whee! – Ура! (радість, здивованість); Yum! – Ням-ням! (вираження задоволення, найчастіше стосується їжі).

1.2.) негативні: Ahem! – Хм! (недовіра, іронія); Aw! – Ой! (недовіра, іноді співчуття); Ew – Фу! (відраза); Eek! – Ой! (переляк); Har-dee-har! – Ха-ха! (саркастична насмішка); Ick! – Фу! (відраза); Ouch! – Ой! Ух! Ох! (біль, переляк); Tsk-tsk! – Ц-ц-ц! (презирство); Uh-uh! – Ні-ні! (незгода); Yikes! – Ой, вибачте! (потрясіння).

2) Спонукальні вигуки – виражають наказ, спонування до будь-якої дії. Наприклад: Hush! – Тсс! Тихше!; Hey! – Гей! (використовують для звертання уваги); Now! – Зараз! Ну! (виконувати дію); Hist! – Тсс! Тихше! (наказ – мовчати); Oh! – Агов! (для звернення уваги); Yo-ho-ho! – Разом! Взяти! (для звернення уваги).

3) Етикетні вигуки – ввічливі слова, що виражають привітання, прохання, подяку, сподівання або прощання. Наприклад: Hi! Hello! – Привіт!; Good night – На добраніч!; Have a nice day! – Гарного дня!; Please! – Будь ласка! (благати про щось); You are welcome! – Будь ласка! (відповідати на подяку).

Також, в англійській мові є вигуки, які заповнюють паузи, нашою мовою це слова-паразити. Наприклад: Um... – Ну...; Er... – Eeee...; Like... – Типу...

Типологічно емоції сучасної англійської мови належать до трьох груп лексики мови: 1) лексика, яка називає емоції 2) лексика, яка описує емоції 3) лексика, що виражає емоції. Переклад оригіналу не завжди має відповідник у мові перекладу, тому часто словосполучення замінюється на аналог друготвору. Наприклад: She changed color! – Вона засоромилась!

Невербальні засоби вираження емоцій в сучасній англійській мові є елементами комунікативного коду, які мають лише знакову природу [1, с. 59]. В психології та лінгвістиці класифікація невербальної мови, як правило, охоплює кінетичні (рухи тіла), просторові (організація поведінки та міжособистісної поведінки) та часові характеристики взаємодії [3, с. 60]. Отже, слід почати із жестів, жести – певні дії або рухи тіла людини, які мають значення. Наприклад: Her husband shrugged sadly. – Її чоловік сумно знизав плечима. Завдяки міміці можна з легкістю зрозуміти ставлення індивіда до дій оточуючих, міміка – виразні рухи обличчя, які передають почуття людини. Наприклад: The old woman smiled – Пожила жінка посміхнулася. Також до невербальної комунікації входять контакт очима, хода, постава, різноманітні психофізичні симптоми. Невербальна комунікація як і доповнює вербальну, так і може заперечити її. Тому невербальні засоби вираження емоцій в англійській мові виконують експресивну та регулятивну роль, які створюють контакт між двома мовцями чи групами людей.

Дослідники виокремлюють від 2 до 10 різновидів базових емоцій, серед яких найбільшу популярність очолила класифікація К. Ізарда. Він визначає

10 типів фундаментальних емоцій. В його класифікації зустрічаються частіше негативні емоції, ніж позитивні, адже найбільш частотними є негативні. Позитивна чи негативна конотація емоцій може бути спричинена рядом чинників. Наприклад: радість (in the seventh heaven – бути на сьомому небі); інтерес (to be full of interest – бути повністю зацікавленим); подив (to look at smb in surprise – здивовано дивитись на когось); страждання (to feel pains – відчувати біль); гнів (to rouse smb.'s ire – викликати у когось гнів); відраза (to feel disgust – відчувати відразу); зневага (to put a slight on – виявляти зневагу); страх (to inspire terror – викликати страх); сором (to feel ashamed – відчувати сором); збентеження (to be embarrassed – бути збентеженим) [6, с. 63].

Отже, лінгвісти приділяють щільну увагу семантичній інтерпретації та категоризації емоцій, адже завжди буде існувати питання серед науковців: Чи здатна мова емоцій говорити правду(істину)? З боку теорії та практику перекладу розбір таких національних особливостей, як емоційний фактор – є значущим, адже завдяки емоціям людина здатна виразити своє вподобання або незадоволення. Філологи здійснюють кропітку роботу над вивченням англійської мови у вербальному середовищі, яке доповнює невербальне. При перекладі літератури важливо вдаватись у деталі, які стосуються вигуків, і звісно, враховувати всі міжнаціональні особливості.

Наведена класифікація вигуків, емоцій, частот вказує на неоднозначність засобів перекладу лінгвістичних елементів, тим не менш вони є концентрацією змісту і часто несуть на собі змістовне навантаження не менш, ніж основний текст. Всі ці елементи емоційного фактору, як правило, піддаються увазі перекладачів синхроністів, адже одну і ту ж емоцію можна інтерпретувати по різному. Скрізь призму таких частот інтерпретуються текст та надає відгінки сказаному. Помилкове сприйняття тексту відбувається тоді, коли емоційна частота передається без детального розбору ситуації та граматичних особливостей мови оригіналу, в нашому випадку – англійська.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст]: підручник / Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2008. – 783 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [Текст]: підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2008. – 712 с.
4. Воробйова В.Є. Особливості перекладу на слух. Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку: тези III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав, 16 березня 2020 року). – Переяслав, 2020. – С. 23-25.
5. Додоной Б.И. Классификация эмоций при исследовании и эмоциональной направленности личности // Вопросы психологии. – 1975. – № 6. – С. 1-7.
6. Изард К.Э. Психология эмоций. – СПб.: «Питер», 2007. – 464 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГРИ СЛІВ АБО КАЛАМБУРУ

Поняття гри слів і каламбуру завжди викликають науковий інтерес, адже точного визначення цих термінів досі немає. Хтось притримується думки, що каламбур та гра слів – це різні речі, а інші не розмежовують цих понять через їх надмірну схожість.

Найпоширенішим є визначення каламбуру, яке дає П. Коваль: «...стилістична фігура, яка виділяється специфічністю своєї мовної форми: слово вживається в такому лексичному оточенні, яке примушує сприймати його в двох планах, з двома значеннями, що надає думці несподіваного комічного напрямку. Каламбурне вживання слова надає особливої яскравості, емоційності всьому висловлюванню» [3, с. 54-55].

Відомий лінгвіст Виноградов В.С. писав: «Гра слів створюється завдяки вмілому використанню різноманітних співзвучь з метою досягнення комічного ефекту, повних або часткових омонімів, паронімів і таких мовних феноменів, як полісемія та зміна сталих лексичних зворотів» [2, с. 83]. Ці визначення даних термінів, на мою думку, є найбільш точними, і з них можна зрозуміти, що каламбур та гра слів є одним поняттям, або принаймні вони дуже близькі за значенням і їх важко розмежувати.

Каламбур можна класифікувати мінімум за двома критеріями: технологією або мовними засобами, якими утворено каламбур, і за роллю в тексті. За першою класифікацією їх можна поділити на три групи: ті, що побудовані на фонетичній основі, або на лексичній, або на фразеологічній. Так як гра слів, що базується на лексичній основі, зазвичай будується на явищах омонімії або полісемії, перекласти її можна лише шляхом пошуку аналогів даних образів та слів у мові перекладу. Наприклад:

З коси бузько летів на балку
(Косар косу там брав на брус),
І сів бузько в дворі на балку,
На довгий дерев'яний брус (Д. Білоус).

Каламбури, утворені за участю фразеологізмів теж не можна перекласти дослівно. Кожна мова має свої особливості гумору, різні способи опису одного й того ж явища та різні стильові забарвлення жартів. А фразеологізми, як відомо, є тісно пов'язаними з гумором та народною творчістю.

Класифікуючи гру слів за роллю або функцією в тексті, можна виділити такі її види: стилістичний зворот, самостійний твір (мініатюра), сатиричний або гумористичний заголовок статті.

Переклад каламбуру є нелегкою справою, і цим може зайнятися тільки вузькоспеціалізований перекладач. Труднощі полягають в тому, що, якщо перекласти гру слів дослівно, її значення втрачається, тому потрібно шукати інші шляхи вирішення цієї проблеми. Також слід пам'ятати, що каламбур

безпосередньо пов'язаний з гумором і в деякій мірі вважається жартом. Щоб перекладена гра слів теж була дотепною, іронічною, чи сатиричною (дивлячись на задум автора), образи та засоби, які у ній використовуються, повинні бути зрозумілими читачам іншої національності. Через ці проблеми деякі каламбури взагалі вважаються неперекладними.

Серед прийомів перекладу каламбурів є три основних: опущення, калькування та компенсація. Опущення гри слів означає переклад уривку з каламбуром як самого звичайного, при чому опускається жартівлива суть цих слів і читач перекладеного тексту навіть не здогадується, що там був жарг. Наприклад, наступний каламбур неможливо перекласти іншим методом окрім опущення:

«Diner: Is it customary to tip the waiter in this restaurant?»

Waiter: Why-ah-yes, sir.

Diner: Then hand me a tip. I've waited three – quarters of an hour» [1, с. 46].

Гра слів у прикладі є вдалою через те, що слово «офіціант» в англійській мові буквально перекладається як «той, що чекає» або «очікуючий». Але так як в українській мові такого подвійного значення це слово не має, переклавши його дослівно, каламбуру не отримаєш.

Прийом компенсації вважається еквівалентним щодо передавання суті та форми. Використовуючи його, перекладач замінює елемент тексту, який важко перекласти аналогічним, але більш зрозумілим читачеві іншої національності. Так зберігається суть гри слів, хоча вона може бути побудована на зовсім іншій основі, за допомогою інших засобів та слів. Наприклад:

Alice explains, «You see the earth takes twenty-four hours to turn round on its axis» when the Duchess interrupts Alice and says, «Talking of axes, chop off her head!» [4, с. 84].

Цей каламбур можна перекласти таким чином: «Аліса пояснює: «Розумієте, Земля обертається не менше, ніж...», як раптом герцогиня перебиває дівчину з словами: «Говорячи про ножі, голову їй з пліч!». Автор оригіналу використав схожість слів «axis» (*вісь*) та «axe» (*сокира*) для каламбуру. У перекладі ж наведено аналог потрібних слів і суть передано вдало.

Прийом калькування представляє собою слова чи вирази, скопійовані з мови оригіналу засобами мови перекладу, при чому кожна значуща частина тексту перекладається буквально і має ту ж саму роль: *superpower* – *наддержава*, *mass culture* – *массовая культура*, *green revolution* – *зелена революція*. Красномовною ілюстрацією каламбуру, побудованого на осмисленні невмотивовано розчленованих і з'єднаних частин слів, є приклад з Гаррі Поттера – *мос «Святкування» дня смерті* – «*the deathday party*». Каламбур можна передати за допомогою калькування, скориставшись антонімією з birthday party: ([Birth] day party – [ime] ніни; [death] day party – [смерті] ніни).

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаев В.И. О подаче омонимов в словаре. Вопросы языкознания. 1957. № 3. С. 31–43.

2. Виноградов В.С. Перевод. Общие и лексические вопросы. Москва : Книжный дом «Университет», 2004. 240 с.
3. Коваль А.П. Практична стилістика української мови. Київ : Вища школа, 1985. 352 с.
4. Carroll L. Alice in Wonderland. London: VolumeOne, 1995. 195 p.

Мельникова К. С.

викладач кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет

Жадан К. В.

студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Головною особливістю художнього перекладу варто назвати його небуквальність. У технічному або науковому перекладі дуже важлива точність, в художньому ж допускається вільна передача сенсу, але необхідно зберегти форму, зміст, структуру та естетичний вплив оригіналу тексту.

Процес художнього перекладу – завжди творчість. Кожен перекладач має на меті зберегти цілісність тексту для читача задля кращого сприйняття твору.

Особливо важливу роль грають емоційно-експресивні засоби (в тому числі каламбури, афоризми, різноманітні синтаксичні, стилістичні прийоми та ін.). Найчастіше перекладачеві художнього твору доводиться працювати з фразеологізмами та фразеологічними зворотами, які при точній передачі не будуть відображати смислове навантаження тексту, тому необхідно знаходити еквіваленти в мові, на який перекладається текст. Нерідко перекладачеві доводиться мати справу з грою слів. Гра слів – це особливий вид гумору, який не піддається перекладу на іншу мову. В такому випадку перекладачеві потрібно «обігрувати» слова в уже перекладеному тексті. Це все робиться для того, щоб відтворити гумористичний ефект. Саме гра слів є складним моментом у художньому перекладі.

Ось один з англійських жартів:

«Хтось приходить на похорони і ставить питання: I'm late?

Йому відповідають: Not you, sir. She is.

Не кожен зможе зрозуміти сенс, тому що слово late можна перекласти і як «покійний», і як «пізній». Тобто, той, хто прийшов, запитує: «Я спізнився?», а у відповідь отримує фразу: «Ні-ні, сер, небіжчик не Ви, а вона».

І що робити в цьому випадку?

Ось як вийшов із цієї ситуації перекладач: *Все скінчилося? – Не для Вас, сер. Для неї»* [1].

Відомі наступні засоби виразності художніх текстів: метафори, порівняльні звороти, неологізми, повтори (лексичні, фонетичні, морфемні), діалектизми, імена та прізвища та ін. У сатиричних творах дуже велика кількість «промовистих» імен. «Збереження емоційної сили імен, їхньої внутрішньої форми стає в такому випадку головним завданням перекладача. При перекладі важливо донести до свого читача не тільки своєрідність художньої мови письменника, національний колорит оригіналу, а й значення цих «промовистих» імен, особливості вживання їхньої форми (наприклад, зменшувано-пестливої або повної) в різних ситуаціях» [3, с. 121].

Наприклад, найвідоміший роман англійської письменниці Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер» повний експериментів із власними іменами, тому виникають справжні труднощі перекладу: «Візьмемо прізвище Невіла Лонгботома (Longbottom). Long – із англ. «довгий», bottom – «дно, низ», або ж навіть – «зад». Враховуючи зображення характеру героя (більш ніж незграбний) одразу спадає на думку переклад – «довгозадий». Типовий невдаха, ботанік, все ясно. Але ні. І не Лонгботтом. Варіант перекладу «bottom» як іменника, «дно», розкриває задумку автора – всі таланти героя глибоко в характері. На жаль, українською мовою не підібрати належного відповідника. І до описового перекладу не вдається – Невіл Незграбно-Надзвичайний звучить...надзвичайно незграбно» [5]. Для передачі значущих онімів краще всього «створити» еквіваленти. Якщо ж у перекладача немає можливості донести апелятивний сенс імені або особливості вживання його форми, краще використовувати послідовну транслітерацію з примітками.

Ще однією особливістю художнього перекладу є його особистісний характер. Справжній художній переклад може зробити тільки професіонал, який володіє письменницькими здібностями. Важливо зберегти атмосферу перекладного тексту, відчуття, які залишаються у читача після прочитання цього твору. Текст, який був переведений, повинен викликати такі ж переживання у читача, як і оригінал.

Черговою особливістю художнього перекладу є обов'язкове дотримання стилю тієї чи іншої епохи та відповідність культурним особливостям. Перекладач повинен спочатку перейнятися текстом, вивчити епоху, до якої відноситься художній твір. «Неможливо зберегти при перекладі всі елементи оригіналу, що містять історичну та національну специфіку, але, безумовно, слід викликати в читача враження, ілюзію історичної та національної середовища» [4, с. 789].

Ці особливості повинні бути зображені в перекладі. Тому перекладач має особливо ретельно зважувати всі деталі, з яких складається художнє враження, щоб в перекладі не позбавити твір його яскравості та індивідуальних особливостей стилю автора. Але, разом з тим, перекладач не повинен копіювати кожну деталь. У разі необхідності перекладач має право замінити один прийом іншим. В. В. Капніст писав: «Хто береться за переклад, той приймає на себе борги, які сплатити зобов'язаний, хоча не тією самою монетою, але такою ж сумою» [2, с. 13].

Художній переклад – це специфічна та складна професійна діяльність. При передачі художніх текстів від перекладача потрібні неабияка

кмітливості, фантазія та високий професіоналізм, а також володіння великим обсягом культурної інформації про країну та носіїв мови перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. До проблеми художнього перекладу. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2012/do-problemy-hudozhnoho-perekladu/>.
2. Капнист В. В. Опыт перевода и подражания Горациевых од. СПб.: «Наука», 2013. 429 с.
3. Мельникова Е. С. Авторская ономастика А.П. Чехова в современных английских переводах // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Одеса, 2019. Випуск № 41. Т. 1. С. 121-124.
4. Мирзабаева А. М. Переводы произведений Чехова на иностранные языки // Молодой ученый. 2015. № 1. С. 787-792.
5. Переклад промовистих власних назв та імен: і прибуде з тобою сила. URL: <https://everest-center.com/pereklad-promovistih-vlasnih-nazv-ta-imen-i-pribude-z-toboyu-sila/>

Мосієвич Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін
*Інженерний науково-навчальний інститут
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ НОВИН ПРО COVID-19 УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Новини про коронавірус не сходять зі шпальт газет, екранів, радіо. В англійській мові з'явилися нові слова та словосполучення с цим словом: *COVID 19, Covidiot, social distancing, coronageddon тощо*.

Ми проаналізували використання граматичних трансформацій при перекладі BBC News про коронавірус. До найбільш вживаних граматичних трансформацій у нашому дослідженні можна віднести такі:

1. Вилучення:

*...the idea is that getting your body to recognise a **unique element of the spike** will help it to fight off the whole virus / Ідея полягає в тому, що отримання організмом вміння розпізнавати цей **унікальний «шип»** допоможе йому боротися з усім вірусом [BBC News].* До мови перекладу (МП) не перенесено лексему **element**.

*...A fire at a St Petersburg hospital has killed **five coronavirus patients** in an intensive care unit / У відділі реанімації лікарні святого Георгія у Санкт-Петербурзі сталась пожежа, в якій загинули **п'ять людей** [BBC News].*

В даному реченні при перекладі вилучено лексема «coronavirus», при цьому лексема *patients* перекладено через генералізацію – *люди*. Зазначимо, що це – єдиний приклад перекладу, з яким ми не згодні, тому що він порушує достовірність інформації з оригінального джерела.

2. Додавання:

...**Coronavirus** was putting my body and my heart under a lot of stress and doctors said it had accelerated my EPGA / **Через коронавірус** мій організм і серце зазнали сильного стресу, і за словами лікарів, це прискорило розвиток мого EPGA», – каже вона [BBC News]. В даному випадку до лексеми «коронавірус» в МП додається прийменник. Більш того, в цьому прикладі ми спостерігаємо трансформацію на синтаксичному рівні: в англomовному реченні лексема «Coronavirus» була підметом, в українському варіанті – обставиною причини.

Ще один приклад додавання бачимо в прикладі:

...A woman says contracting coronavirus ended up saving her life, when **Covid doctors** discovered she had an undiagnosed heart condition / Британка Ангела Шлегель розповіла, що зараження коронавірусом у підсумку врятувало її життя, адже саме **під час лікування від Covid-19** у неї виявили серцеве захворювання, яке могло виявитися смертельним [BBC News]. Окрім лексичної трансформації, в МП додається прийменник «під час».

3. Заміна:

...Chancellor Angela Merkel says she is **self-quarantining** after coming into contact with a doctor who has got the virus / Канцлерка Німеччини Ангела Меркель – **на карантині** після того, як у п'ятницю вона зустрілася з лікарем, в якого пізніше діагностували коронавірус [BBC News].

...Ms Dorries said she **has been self-isolating** at home / Нині вона перебуває на домашньому **карантині** [BBC News]. В обох прикладах спостерігаємо заміну дієслів в мові оригіналу (МО), що вжиті в різних часових формах, іменниками в МП. Слід зазначити, що переважно відбувається заміна дієслова іменником.

Окрім заміни частин мови, є приклади заміни однини множиною:

All transport staff should have **protective equipment**, with possible protective barriers for drivers / Увесь персонал повинен мати **захисні засоби**, включно із захисними бар'єрами для водіїв [BBC News].

...Dr Tedros warned that there was no guaranteed way of easing restrictions without triggering a second wave of **infections** / Втім, у ВООЗ наголосили, що не існує гарантованого способу послабити обмеження так, щоб не спровокувати другу хвилю **інфекції** [BBC News].

Також ми виявили заміну пасивного стану дієслова активним: ...He added that even if **a vaccine is found**, controlling the virus will require a «massive effort» / Він додав, що навіть якщо **науковці знайдуть вакцину**, боротьба з вірусом потребуватиме «величезних зусиль» [BBC News]. В ході цієї заміни було введено до МП підмет «науковці».

4. Перестановка:

...The research team analysed UK data from **coronavirus patients** in Sheffield / ...Дослідницька група проаналізувала дані з Британії щодо **хворих**

на коронавірус у Шеффілді [BBC News]. При перекладі відбулася зміна розташування виділених елементів з додаванням прийменника «на».

В наступному прикладі також відбулася перестановка елементів із заміною присвійного відмінку іменника родовим відмінком: ... *Scientists don't yet have enough information to say what changes to the virus's genome will mean* / Вчені поки не мають достатньо інформації, щоб сказати, що означатимуть зміни **геному вірусу** [BBC News].

В третьому реченні в МО ліве визначення *anti-lockdown* в МП посідає вже другу позицію та пишеться після іменника: ...*Brazil's President Jair Bolsonaro has attended an anti-lockdown rally*/ Президент Бразилії Жаїр Болсонару **приєднався до акції проти карантину** [BBC News].

Отже, при перекладі англомовних новин про коронавірус українською мовою активно використовуються граматичні трансформації, найчастотнішою з яких є заміна. Це пояснюється граматичними розбіжностями англійської та української мов [1, с. 23].

В ході нашого практичного дослідження ми виявили, що при перекладі BBC News українською мовою активно використовуються граматичні трансформації (див. табл. 1.): заміни (частин мови, однини множиною, часових форм дієслів, пасивного стану активним, порядку слів у реченні), перестановки, додавання, вилучення. Граматичні парадигми в українській мовній системі є багатшими, синтаксичні зв'язки у ній можуть реалізовуватися безпримениковим шляхом, для англійської мови, в свою чергу, характерна значна кількість допоміжних елементів, широке застосування прийменників, допоміжних дієслів, часток, артиклів тощо мов [2; 3].

Наше дослідження підтвердило той факт, що в процесі перекладу англомовних новин граматична трансформація є ефективним засобом подолання труднощів перекладу граматичних категорій в МО та адекватного перетворення інформації з мови оригіналу мовою перекладу.

Ми з'ясували, що використання граматичних трансформацій при перекладі BBC News українською мовою завжди було релевантним та доцільним, за винятком одного речення, коли відбулося спотворення інформації.

Таблиця 1

**Використання граматичних трансформацій
при перекладі BBC News українською мовою**

Граматична трансформація	Кількісні показники
Додавання	15%
Вилучення	11%
Заміна	42 %
Перестановка	32 %

ЛІТЕРАТУРА

1. Карамішева І. Д. Контрастивна граматики англійської та української мов : навч. посібник. Львів, 2008. 300 с.

2. Кириленко К. І. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2003. 410 с.

3. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.

Сусіденко Є. М.

студентка факультету іноземної філології та соціальних комунікацій
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

ЗОВНІШНЬОМОВНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Становлення перекладу як виду діяльності відбулося ще 100 000 років тому. Тоді разом із утворенням різноманітної кількості суспільств набирало розвитку і питання використання ними неоднакових знакових систем, що у результаті призводить до існування різних мов. Очевидно, що швидке розповсюдження двох і більше мов формує актуальне питання їх перекладу. Переклад міцно закріплює власні позиції серед важливих одиниць мовної картини світу і в освітньому процесі [2].

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю вивчення ролі перекладу у контексті діалогу різних мов та культур, що спричинено глобальним розвитком міжнародних відносин.

Мета дослідження – з'ясування особливостей зовнішньомовного перекладу в рамках міжмовної комунікації.

Завданнями дослідження є:

- 1) вивчення суті поняття «зовнішньомовний переклад»;
- 2) виокремлення загальних характеристик даного виду перекладу;
- 3) аналіз зовнішньомовного перекладу з точки зору культурологічного аспекту.

Сьогодні переклад – це один із засобів пізнання і збагачення власної культури шляхом вивчення та усвідомлення елементів іншої культури. Як вважає численна більшість науковців, найкраще осмислення перекладу відбувається у процесі міжмовного спілкування. Переклад – один із найважливіших шляхів взаємодії та порозуміння національних культур, дієвий спосіб міжкультурної комунікації [1].

Зовнішньомовний переклад – це чітке перетворення повідомлення, вираженого засобами певної знакової системи, у повідомлення, відтворене засобами будь-якої іншої знакової системи. Спираючись на дане визначення, можна із впевненістю стверджувати, що зовнішньомовний переклад відображає симбіоз учасників комунікаційного процесу, які належать до різних етносів та культурних прошарків. Основним завданням такого симбіозу є точне висловлення прийомami однієї мови інформації, що

вже зафіксована прийомми іншої мови, у нерозривній єдності форми і змісту [5, с. 117].

Серед основних видів зовнішньомовного перекладу розрізняють наступні:

- бінарний – переклад з однієї природної мови на іншу;
- інтерсеміотичний – переклад з природної мови на штучну;
- трансмутація – переклад з однієї штучної мови на іншу.

Подібна класифікація дозволяє краще розібратися із питанням функцій зовнішньомовного перекладу, тобто з'ясувати, у чому полягає його конкретне призначення. До основних функцій даного перекладу належать також:

- 1) передача інформації;
- 2) відтворення процесу комунікації як взаємодії двох площин;
- 3) ознайомлення із характерними особливостями іншої культури;
- 4) супроводження оригіналу як паралельного тексту;
- 5) відображення особливостей кореляції мовних систем;
- 6) творення спільності та своєрідності мов комуніканта та комуніката за допомогою знаків.

Останнє пояснюється тим, що процес перекладу – це завжди пошук схожих рис між мовами та культурами. Визначення цих рис можливе саме тому, що перекладач постійно стикається із відмінностями між ними. Але суттєво важлива ціль будь-якого перекладу полягає не в усуненні цих розбіжностей, а саме у їх збереженні – текст перекладу має бути місцем проявлення іншої культури, відтворювати певну чужорідність оригінального тексту і деякою мірою нагадувати про відстань між культурними прошарками, які задіяні у процесі перекладу [4, с. 161]. У виконанні цієї функції повним чином підтверджується значимість зовнішньомовного перекладу.

Варто зауважити, що пошук спільного у процесі зовнішньомовного перекладу тісно переплітається із його культурологічним аспектом, тобто орієнтацією на взаємопроникнення культур. Очевидно, що переклад виконує посередницьку роль між мовою і культурою того чи іншого суспільства, допомагає здійснювати так званий процес знайомства. І саме поняття взаємодії культур припускає існування спільних елементів, так само як і розбіжностей, таким чином даючи можливість відрізнити одну лінгвокультурну спільноту від іншої.

Культурологічний аспект зовнішньомовного перекладу базується на понятті культури як сукупності усіх культурних цінностей тої чи іншої суспільної групи і відображає її образ життя та світосприйняття. Тому задля досягнення адекватності та повноцінності перекладу, здійснюючи його, фахівець має бути ознайомленим із немалою кількістю культурних складових носіїв мови, яка перекладається. Наприклад, говорячи про художній текст, можна стверджувати, що перекладач з однієї мови на іншу знаходиться одночасно в зоні двох національних концептосфер [3, с. 98]. Чим вищий рівень художньої образності тексту, тим вищий ступінь залежності цього тексту від тієї національної культури, у рамках якої він створений, і як результат, тим складніше завдання для перекладача.

Попри можливі труднощі у виконанні зовнішньомовного перекладу незмінним залишається той факт, що будь-яка мова – частина культури, і відтворення культурних реалій є першочерговим завданням перекладача у міжмовній комунікації [6, с. 4]. Із цього випливає думка про усталення перекладу, зокрема зовнішньомовного, як невід’ємного засобу діалогу суспільств та їх культур.

Отже, зовнішньомовний переклад розглядається як процес, у рамках якого враховується сукупність мовних і позамовних чинників, що визначають можливість і характер комунікації між людьми, які належать до різних лінгвокультурних площин. Зовнішньомовний переклад відтворює взаємодію учасників комунікації, які належать до різних етносів та культурних прошарків. При цьому, переклад з однієї мови на іншу можна назвати важливою складовою як міжмовної, так і міжкультурної комунікації, адже він забезпечує не лише взаєморозуміння носіїв різних мов, а й сприяє збагаченню їх цивілізаційних культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горощенко Т.В. Міжкультурна комунікація в перекладі / Т.В. Горощенко. Інтернет-ресурс КНУ: Код доступу <http://ua.convdocs.org/docs/index/194154.html>
2. Ємельянова О.В. ХХІ століття – нова ера можливостей для студентів-перекладачів / О.В. Ємельянова, Д.В. Мовчан, С.В. Баранова // Проблеми освіти : збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». – 2018. – Вип. 89. – С. 134–144.
3. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. К. : Либідь. 2007. – 248 с.
4. Швачко С.О. Навчати вчитися або: статус вправ на заняттях з перекладу / С.О. Швачко, І.К. Кобякова // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – 2005. – № 5 (77). – С. 159–167.
5. Швачко С.О. Об’єкти перекладознавства: монографія / С.О. Швачко, І.К. Кобякова, Т.О. Анохіна. – Суми: СумДУ, 2019. – 222 с.
6. Шелудько А.В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. В. Шелудько. – К., 2009. – 19 с.

Ходаковська О. О.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 1

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АТРИБУТИВНИХ ГРУП У ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мова виконує різноманітні і складні функції, вона є гнучкою і в той же час чітко організованою системою. Переклад – один з видів мовленнєвої діяльності. Метою перекладу є така трансформація структури оригінального тексту, в результаті якої, за умови збереження змісту, змінюється вираження – одна мова замінюється іншою. Можна зробити висновок, що головним завданням будь-якого перекладу є точна передача змісту оригіналу засобами рідної мови і, по можливості, зі збереженням стилю оригіналу.

Розвиток юриспруденції унаслідок глобалізації вимагає адекватного перекладу в кожній зі сфер права. Значна частина юридичної лексики, яка міститься в документах, книгах, статтях, є вузькоспеціальною, це робить її складною для перекладу. Крім того, різні конструкції, не властиві мові перекладу, ускладнюють інтерпретацію. До таких відносяться атрибутивні групи, які вважаються типовими для сучасної англійської мови.

Атрибутивна група складається з кількох елементів. Це можуть бути, наприклад, іменники і прикметники, або виключно іменники. Атрибутивні групи допомагають урізноманітнити текст і краще передати думку автора. Їхнє вживання притаманне стилю суспільно-політичної, науково-технічної та газетно-публіцистичної прози.

У науковій літературі значну увагу приділено препозитивним атрибутивним групам, які відрізняють низка специфічних особливостей і вони ставлять перед перекладачем чимало складних завдань.

Для правильного перекладу атрибутивних словосполучень перекладач повинен визначити їхні структурно-семантичні особливості і прийоми перекладу.

Науковці відзначають, що атрибутивні словосполучення використовуються з метою економії мовних засобів. Ці мовні одиниці відрізняються широтою і різноманітністю смислових зв'язків між їх членами. Тенденцією сучасної англійської мови є спрощення складних конструкцій або їх зникнення. Так, наприклад, присвійний відмінок, що передається за допомогою апострофа і приголосної «s» або прийменника «of» все частіше зустрічається без своїх відмінних граматичних ознак, утворюючи атрибутивну групу: *common pleas court суд загального права, alternative dispute resolution (ADR) альтернативне вирішення спору, state affairs administration управління державними справами.*

Юридична мова, як мова суспільного інституту права та науки про нього, є обумовленою екстралінгвістичними факторами. Кожна правова система діє в складних соціально-політичних межах, які відображають

історію, традиції, звичаї та устрій певної соціальної групи. Ці складні межі не є ідентичними в різних країнах, навіть тоді, коли правові системи мають спільне походження. Переклад англомовного юридичного дискурсу викликає низку проблем, пов'язаних із специфічними рисами англійської та української правових систем і мов.

У мові англійського права усталилися два типи означень – препозитивне (найпоширеніше) та постпозитивне. Перед іменником у якості детермінатива може вживатися прикметник або іменник: *Subsection (4) applies in relation to a relevant power which, ..., can be exercised to create an offence punishable on **summary conviction** by a fine or maximum fine of a fixed amount of less than 5,000...*

*Підрозділ (4) застосовується щодо відповідних повноважень, які ..., можуть бути використані для скоєння злочину, який карається відповідно до **винесеного вироку** штрафом або максимальним штрафом у фіксованій сумі менше, ніж 5,000...*

Зазвичай обставини такого типу є доволі складними для перекладу, оскільки синтаксичні та змістовні зв'язки між компонентами не є очевидними з огляду на морфологічні аспекти: *A police and crime commissioner is a corporation sole. – Поліцейський та комісар поліції – це єдина організація.* Крім того, важливо пам'ятати про те, що термін може мати кілька варіантів перекладу: *liquor control контроль за виробництвом, продажем та вживанням спиртних напоїв; правила контролю за виробництвом, продажем та вживанням спиртних напоїв, indeterminate sentence невизначений вирок; вирок до невизначеної міри покарання; не визначена у вирок міра покарання.*

Саме в таких конструкціях знаходить відображення властива англійській мові тенденція до лаконізму та мовленнєвої компресії. В англійській мові слово, яке є означенням, має зазвичай головне значення у словосполученні. Не зважаючи на обсяг означення, на кількість слів, які входять до його складу, воно вживається лише перед означуваним словом. Наприклад: *elected local policing body's area – район, закріплений за місцевим обраним поліцейським органом.*

Тенденція до вживання препозитивного означення, а також стислості та лаконічності висловлювання вочевидь спричинила значну кількість прикметників на -ed, які утворюються від іменників, *uniformed* (одягнений у форму). Прикметники такого типу найчастіше вживаються для опису зовнішності людини: *fair-haired, broad-shouldered, long-nosed* тощо, та мають відповідники в українській мові: *світловолосий, широкоплечий, довгоносий.* На противагу їм, прикметники типу *uniformed* не мають таких відповідників, та повинні перекладатися описово.

Залежно від того, яка частина мови виконує функції атрибуту, виділяють такі типи атрибутивних конструкцій:

1. Двочленні атрибутивні групи з субстантивованим атрибутом.

Роль атрибуту виконує іменник: *workers' compensation компенсація робітникам, rent withholding утримання орендної плати, contempt proceedings процедури, пов'язані з неповагою до суду.*

2. Двочленні атрибутивні групи з прикметником / дієприкметником. Роль атрибута виконує прикметник / дієприкметник: marital relationship *шлюбні відносини*, unspecified wrongdoing *правопорушення, зміст якого не визначено*, право, statutory right *передбачене законом*, law-governed state *правова держава*.

3. Атрибутивні конструкції з внутрішньою предикацією (фраза або речення є атрибутом): out-of-pocket expenses *фактичні витрати*, payable-on-death account *рахунок, кошти з якого виплачуються лише після смерті його власника*.

Особливості перекладу таких термінологічних словосполучень вимагають дотримання таких правил: 1) перекладач має бути обізнаним з тією галуззю права, яка є об'єктом перекладу. Правничі терміни та юридичні реалії потребують перекладу з урахуванням особливостей національної правової терміносистеми; 2) спочатку варто перекласти останнє слово – іменник (означуване слово у словосполученні); 3) проаналізувати смислові зв'язки між членами словосполучення і розділити їх на смислові групи (аналіз проводиться зліва направо); 4) спочатку слід перекладати кожен смислову групу.

Як показують дослідження, переклад атрибутивних словосполучень є доволі складним і передбачає залучення декількох трансформацій. Це, наприклад переклад у різних відмінкових формах, найчастішею з яких є форма родового відмінка. Також часто вдаються до конкретизації (заміна слова або словосполучення мови оригіналу лексичною одиницею з ширшим значенням): sentencing law *закон, що регулює винесення вироків*, affirmative defense *заява про факти, що спростовують обвинувачення*, aggravated felony *тяжкий злочин, вчинений за обтяжуючих обставин*; генералізації (заміни слова або словосполучення елементом з вужчим значенням) earned time credit *пільги*, weights and measures *метрологія*.

Дуже часто перекладачеві доводиться вдаватися до описового перекладу: no bill *незатверджений проект обвинувального акту*, minor traffic offense *незначне порушення правил дорожнього руху*, inequality of power *нерівномірний розподіл повноважень*, preauthorized transfer *переказ, стосовно якого було віддано розпорядження*.

Обсяг трансформацій атрибутивних груп, які відбуваються під час перекладу, визначається унаслідок аналізу семантичних зв'язків між компонентами словосполучень та встановлення галузі права, до якої належить терміноодиниця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Переклад англomовної юридичної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2006. 656 с.

НАПРЯМ 9. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Danylchuk A. L.

PhD, Associate Professor,
Applied Linguistics Department
*Lesya Ukrainka Eastern European National University
Lutsk, Ukraine*

MULTILINGUALISM AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE EUROPEAN UNION

Monocultural communication (MC) is based on similarities: common behavior, language, values. People who participate in MC assume a common perception of reality and are able to predict the behavior of others.

Intercultural Communication (IC) is based on differences, stereotypes and generalizations. It can be positive and built on the respect for other cultures, or contrary, negative – based on disrespect and negative stereotypes.

The European Union is a multicultural Union of 27 states that share common democratic principles – respect for human dignity and human rights, freedom, democracy, equality and the rule of law. The phrase «European values» arises as a political neologism in the 1980s in the context of the project of European integration and the future formation of the European Union. It was popularised by the «European Values Study», a long-term research program, aiming to document the outlook on basic human values in European populations [1].

The «European Values Study» is a large-scale, cross-national, research program on basic human values. It provides insights into the ideas, beliefs, preferences, attitudes, values, and opinions of citizens all over Europe. This unique research project on how Europeans think about life, family, work, religion, politics, and society is an important source of information for intercultural communication study.

In the 1990s to 2000s, there was an active movement towards a federalisation of the European Union, with the introduction of symbols and institutions usually reserved for sovereign states, such as citizenship, a common currency, a flag, an anthem and a motto – «United in Diversity». EU political leaders believe that a strong sense of belonging to Europe can be enhanced by people`s mobility and multilingualism. European Union Language Policy is focused on the idea of multilingualism. It is seen as a necessary precondition for smooth integration, intercultural communication and the development of the EU identity.

The 2002 Barcelona Objective invited Member States to promote multilingualism and language competences, especially among the youth. Multilingualism is seen as the main building tool for multicultural dialogues, advanced educational and career possibilities and continuous European

integration. The project ELDIA (European Linguistic Diversity for All), launched in 2010 and coordinated by the Johannes Gutenberg University combined linguistic, sociological, legal, and statistical experts from seven European countries into a consortium committed to investigate multilingualism and linguistic diversity [2].

The Official website of the European Union states: «The EU's motto «united in diversity» symbolizes the essential contribution that linguistic diversity and language learning make to the European project. Languages unite people, render other countries and their cultures accessible, and strengthen intercultural understanding. Foreign language skills play a vital role in enhancing employability and mobility. Multilingualism also improves the competitiveness of the EU economy» [3].

«If we are to derive more benefit from free movement within the single market, become more competitive in the knowledge economy and understand and be more aware of each other within an enlarged EU, we Europeans must make an effort to learn languages» [4].

International research project exploring the multilingualism in Europe «European Language Diversity for All» (ELDIA) states that today multilingualism is established only to a very limited extent. What is usually entrenched is a particular language, which can be used by a particular aggregate of people in a particular territorially-defined region. While such an approach may at best support individual multilingualism within minority areas or regions where languages are spoken locally, it does not necessarily encourage a wider societal multilingualism under conditions of mobility and globalisation [2].

The context of the European Union is quite challenging. 27 different countries, 24 different official languages and the experience of Brexit. EU cultural and linguistic diversity exceeds capability. Today, even after Brexit, English is seen as lingua franca of the EU. English functions as the main tool of intercultural communication in the EU.

Effective intercultural communication is more than knowing or speaking a language. Individual intercultural competence is the result of:

- 1) the motivation to communicate effectively with someone from a different culture;
- 2) being prepared to learn the skills needed for effective communication;
- 3) the ability to put this knowledge into use.

Modern EU English and other language courses always include introduction to intercultural and politically correct communication: rules of nonverbal behavior, communication style, local, national and super-national values and assumptions. Fundamental rules of intercultural communication are: detection of the own ethnocentrism; dealing with things that appear strange; laying the bases for tolerance; accepting the ethnic differences; talking about racism, xenophobia, sexism; stressing things in common; encouraging solidarity; training of reasonable conflict-solving-techniques; getting aware of the possibility to learn from each other and to enrich the life through the cultural contact; and getting rid of frontiers by understanding the global responsibility of everybody.

The smaller the similarities between two EU cultures, the more problematic intercultural communication is. Intercultural interaction offers the possibility of social change arising from new ideas and insights that will not always be immediately apparent. Only if communicators operate as *partners* from different cultures action on an equal basis will be ensured. These plans for action will be more successful if a high degree of intercultural competence is available.

REFERENCES

1. European Values Study (Access: July, 2020) <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/>
2. The Development Of European Identity/Identities: Unfinished Business, 2012 (Access: July, 2020) https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/development-of-european-identity-identities_en.pdf
3. About Multilingualism Policy (Access: July, 2020) https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/about-multilingualism-policy_en
4. The Commission Steps Up the Drive for Language Learning and Linguistic Diversity (Access: July, 2020) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_03_1112

Кобиляцька Г. С.

студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
*Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

ОСНОВИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ. СТЕРЕОТИПИ ТА КОНФЛІКТИ

Міжкультурна комунікація (термін, введений у науковий обіг Г. Трейгером та Е. Холлом) – комунікація між представниками окремих культур, обмін інформацією, почуттями, думками представників різних культур. Це наука, яка вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних та мовно-культурних спільнот. Перше визначення міжкультурної комунікації запропонували у 1972 році американські вчені Ларрі Самовар і Річард Портер у книзі «Комунікація між культурами» («Communication between Cultures»). Згідно з цим визначенням, міжкультурна комунікація – це такий вид комунікації, в якому відправник і одержувач належать до різних культур. Звичайним прикладом міжкультурної комунікації може бути переклад літературного твору іноземною мовою. При цьому відбувається не лише суто міжлінгвістична інтеракція, а в повному обсязі – міжкультурна комунікація.

Актуальність. Міжкультурна комунікація є багатоаспектним феноменом. Встановлення та налагодження ділових стосунків у різних сферах діяльності, вирішення конфліктів, прискорений процес глобалізації та

інтеграції країн у світовий інформаційний простір, ставлять питання необхідності налагодження комунікації на перше місце. Заслужують на увагу праці таких дослідників як Е. Холл, Д. Вундерліх, Х. Баузігер, Д. Круше, Й. Болтен та інших. Предмет статті – міжкультурна комунікація та її основні аспекти. Об'єкт – комунікаційні процеси, діалог на всіх рівнях міжкультурної комунікації. Мета – налагодження міжкультурної комунікації, взаємодії та співпраці різних груп комунікантів, вирішення конфліктів, подолання стереотипів, формування толерантності.

Враховуючи міждисциплінарний характер міжкультурної комунікації, поступово склалися три методологічних підходи до її вивчення: **функціональний, пояснювальний і критичний**. Залежно від безпосереднього предмета вивчення, виокремлюють певні аспекти міжкультурної комунікації, основними серед яких є **культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний, професійно-прикладний** [1, с. 248].

Необхідність теоретичного розроблення спеціального курсу, а пізніше й окремої науки «Міжкультурна комунікація», виникла після Другої світової війни. Досвід інтернаціональної співпраці під час війни і після неї, зокрема активістів Корпусу миру, яких відряджали до різних країн для допомоги, виявив брак знань і навичок у міжкультурному та міжетнічному спілкуванні, що призводило до невдач у позитивних намірах волонтерів. Це стало поштовхом для створення у 1946 році у США спеціального Інституту служби за кордоном (Foreign Service Institute), який очолив Едвард Холл. Цей заклад мав готувати дипломатів, розвідників, волонтерів Корпусу миру, міжнародних військових та інших фахівців для роботи за кордоном, сприяти усуненню міжрасових та міжетнічних конфліктів. Е. Холл залучив до своєї команди спеціалістів із різних галузей – психологів, етнологів, антропологів, соціологів, культурологів та ін. [1, с. 250].

Міжкультурна комунікація пов'язана із багатьма іншими науками, прикладними галузями, видами мистецтва (літературою, музикою, живописом, фольклором), дипломатією та ін. Особливе місце вона посідає у системі мовознавчих і суміжних наук. Міжкультурна комунікація як результат взаємодії культур, спирається на здобутки культурології. Наприкінці ХХ століття з царини психології, нейрофізіології, інших суміжних наук виокремилися когнітивістика (лат. *cognitio* – пізнання) і когнітивна лінгвістика. Важливими для міжкультурної комунікації є також напрацювання соціології [2, с. 24].

Зі зростанням глобалізаційних змін, поширенням міжнародних контактів, інтернаціоналізацією суспільства загалом змінився і характер спілкування. Налагодження ділових і дружніх контактів із представниками інших держав передбачає володіння іноземними мовами. Однак цього мало, оскільки серйозною перешкодою у спілкуванні з іноземцями є незнання їхніх етнічних і культурних особливостей і невербальних засобів спілкування [2, с. 26].

Особливої актуальності навички у сфері міжкультурного спілкування набули в часи бурхливого розвитку міжнародних контактів, які розпочалися

в 70-ті роки ХХ ст. У Європі інтерес до міжкультурної комунікації виник пізніше, свідченням чого є включення цього курсу до університетських програм тільки у 70-80-ті роки ХХ ст. Із розвитком євроінтеграції та розширенням Євросоюзу вона набула особливої популярності. В Україні, як і в інших країнах колишнього СРСР, здійснюють тільки перші кроки щодо утвердження міжкультурної комунікації як науки та навчальної дисципліни, що є наслідком впливу радянських освітянських стереотипів [3, с. 2].

Роком появи міжкультурної комунікації як академічної дисципліни, варто вважати 1954 рік, коли вийшла книга Е. Голла і Д. Трагера «Culture as Communication» («Культура як комунікація»), у якій автори вперше запропонували для широкого користування термін «міжкультурна комунікація». Пізніше основні положення міжкультурної комунікації були більш ґрунтовно розвинуті у відомій роботі Е. Гогга «The Silent Language» («Німа мова», 1959 рік), де автор показав тісний зв'язок між культурою та комунікацією [3, с. 3].

У міжкультурній комунікації першорядну роль відіграє спілкування – діалог або полілог культур. **Діалог культур** – взаємодія культур у процесі міжкультурної комунікації, оволодіння іноземними мовами тощо. **Культурний код** – спосіб, яким конкретна культура членує, категоризує, структурує, оцінює світ, що оточує кожну людину, приналежну до певної національної спільноти. Міжкультурна комунікація також включає в себе такі основні елементи як «народ», «нація» і «менталітет» – етнологічно ідентичні поняття, що визначають біологічне походження групи людей, але в соціально-політичному аспекті вони не є тотожними [4, с. 6].

У міжнаціональних та міжкультурних контактах, де «мова тіла» найчастіше може бути набагато зрозумілішою, ніж іноземна мова співрозмовника, важливу роль відіграють **засоби невербальної комунікації** – «безмовна мова» (за визначенням Е. Холла). Найважливішою особливістю невербальної комунікації є те, що вона здійснюється за допомогою всіх органів чуття: зору, слуху, дотику, смаку, тощо, кожен з яких утворює свій канал комунікації [4, с. 8].

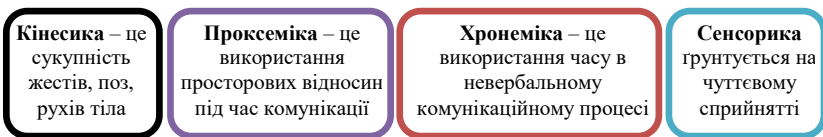

Схема 1. «Засоби – канали невербальної комунікації» [4, с. 8]

Окремо виділяють **паравербальні засоби**, які являють собою сукупність звукових сигналів, що супроводжують усне мовлення, додаючи додаткових значень (інтонація, висота і сила голосу, паузи) та ін., все те, що передає певну інформацію про співрозмовника і створює атмосферу спілкування [4, с. 9].

В залежності від кількості учасників, виділяють наступні види комунікації:

Схема 2. «Види комунікації» [5]

Стереотипи і упередження в міжкультурній комунікації. Інтернаціоналізація та глобалізація в суспільстві потребують налагодження контактів на міжнародному рівні. Як відомо, характер взаємодії між представниками однієї культури обумовлюється їхнім соціальним походженням, вихованням, освітою, сферою професійної діяльності, індивідуальним світосприйняттям. Іноді це призводить до деяких труднощів під час комунікації. У зв'язку з цим, на передній план виступає необхідність вивчення вербального забезпечення. Людина вивчає іноземну мову для того, щоб бути здатною спілкуватися нею, проте спілкування можливе лише на основі спільного коду. Мова – зв'язуючий місток між людьми, але й водночас в умовах неправильної міжкультурної комунікації – бар'єр, який призводить до культурного шоку [6].

Поняття «культурний шок» увів американський антрополог К. Оберг, який виходив з ідеї, що входження в нову культуру супроводжується неприємними почуттями – втрати друзів і статусу, подиву і дискомфорту при усвідомленні відмінностей між культурами, а також плутаниною в ціннісних орієнтаціях, соціальної та особистісної ідентичності [6, с. 280].

У міжкультурній комунікації **конфлікт** розглядається не як зіткнення чи конкуренція культур, а як порушення комунікації. У зв'язку з непорозумінням між різними групами комунікантів у процесі спілкування виникають конфлікти, підґрунтям яких є культурні **стереотипи та архетипи**. Термін «стереотип» у сучасному розумінні вперше використав американський журналіст Волтер Ліпман у своїй книзі «Суспільна думка» для позначення усталеного спрощеного образу об'єкта в свідомості людини. Ліпман виділив чотири аспекти стереотипів [7]:

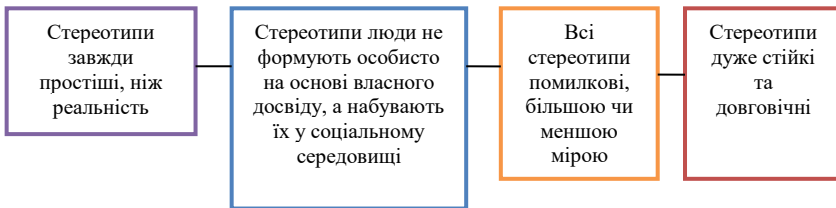

Схема 3. «Аспекти стереотипів Ліпмана» [7]

Найпоширеніші і найнебезпечніші для міжкультурної комунікації є **національні (етнічні) стереотипи**. Міжкультурна комунікація може бути успішною тільки при дотриманні **толерантності** – толерантної комунікативної поведінки, яка передбачає формування ввічливості, мовного етикету, політкоректності та культури спілкування. **Три «Т» – «Терпіння, Терпимість, Толерантність»** – ось формула міжкультурної комунікації. Позитивне розуміння толерантності досягається через з'ясування її протилежності – **інтолерантності**, або нетерпимості, яка ґрунтується на переконанні, що твоя група, твоя система поглядів, твій образ життя стоять вище всіх інших. Найпоширеніші прояви інтолерантності – расизм, націоналізм, дискримінація, вигнання, сегрегація, репресії, релігійні переслідування та ін. [8].

Для досягнення повноцінного ефекту міжкультурного спілкування, його учасники повинні володіти не лише іноземною мовою, а також і відповідними навичками – компетенціями. М. Байрам виокремлює такі види компетентності [8]:

Таблиця 1

«Види компетенцій М. Байрама» [8]

Компетенція	Опис
Аналітична компетенція	Розуміння цінностей, вірувань, практик, парадоксів іншої культури і суспільства, включаючи етнічне та політичне розуміння
Емоційна компетенція	Здатність розкрити (емпатії) до різноманітних культурних досвідів і впливів, інтерес та повага до чужих культур, цінностей, традицій, досвіду – транснаціональна культурна емпатія
Креативна компетенція	Здійснення синтезу культур, бачення альтернатив різноманітних варіантів
Поведінкова компетенція	Не лише володіння мовою, але й робота як перекладача, вільне використання міжкультурних невербальних кодів (природність), здатність до позбавлення комунікативного непорозуміння при різних комунікативних стилях, здатність підтримання міжперсональних відносин, відповіді на транснаціональні виклики, тиск глобалізації (уніфікація, міграція)

Висновок. Золоте правило моральності: «Стався до людей так, як хочеш, щоб ставилися до тебе» з давніх часів було основним етичним принципом. **Платинове правило Бенета:** «Поступай з іншими так, як вони вчинили б самі з собою». В основі цього правила лежить здатність до емпатії. Отже, розуміння відмінностей, подолання стереотипів, отримання відповідних знань і компетенцій є запорукою успішної міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедева Л. Е. Міжкультурна комунікація: лінгвістичний аспект. Філологічні студії. – Вип. 9, 2013. С. 246–252.
2. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. Освітологічний дискурс, № 2 (6), 2014. С. 23–32.
3. Холоденко О. В., канд. педагог. наук, доц. Особливості міжкультурної комунікації. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 3 с.
4. Бахов І. С. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, № 2, 2012. 9 с.
5. Конспект лекцій з дисципліни «Міжкультурна комунікація». 42 с.
6. Палько І. М., асист. каф. педагог. і педагог. Майстерності. Міжкультурна комунікація як чинник формування міжкультурної толерантності майбутніх соціальних педагогів. Житомирський державний університет ім. І. Франка. Серія: Межкультурний діалог. История и современность. С. 277–283.
7. Поняття міжкультурної комунікації. https://stud.com.ua/90288/kulturologiya/ponyattya_mizhkulturnoyi_komunikatsiyi. URL (дата звернення: 08.08.2020).
8. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація / В. М. Манакін. «Академія», 2012. 288 с.

Колісниченко А. В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національний авіаційний університету
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ВАГОМА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

На нинішньому етапі розвитку суспільства, в умовах інтегративних процесів і глобалізації соціум, і держава разом із ним, ставлять нові вимоги до освітнього процесу, підпорядковуючи його актуальним потребам. Стандартного викладання виявляється недостатньо, адже часто викладання пов'язаних суміжних предметів відбувається розрізнено, тож реципієнту важко прослідкувати міждисциплінарні зв'язки. Виходячи з цього, виникла необхідність інтегративного викладання, що реалізується не лише в подвійних спеціальностях для студентів, а й у комплексному поєднанні декількох дисциплін.

У вищезазначеній ситуації актуальності набуває розвиток і культивування у викладача професійної мобільності. Це поняття відносно

нове, не всі науковці дають однозначне його тлумачення, отож, ми послуговуємося дефініцією, яка наголошує, що професійна мобільність – це «якість особистості, що дозволяє їй бути соціально активною, конкурентоспроможною, професійно-компетентною, здатною до саморозвитку й модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності» [2, с. 6]. Акцентуючи на аспекті модернізації педагогічної діяльності, зауважимо, що одна з провідних складових мобільності – це вміння гармонійно й відносно легко переключатися не лише між різними видами діяльності, а й між різними категоріями матеріалу, між різними об'єктами вивчення.

Предмети гуманітарного циклу зазнають видозміни, адже студенти в процесі здобуття знань уже не задовольняються лише вивченням окремо іноземної мови, літератури, культури, а радше воліють до комплексного підходу, до можливості узагальнення, ущільнення. До прикладу, все більшої популярності набувають вивчення іноземної мови через художній текст, пісню, кіно, театр і т. ін., аніж «класичне» (дуже часто – виключно граматичне) заняття. Викладачам стає вкрай необхідно виходити за межі свого комфорту, орієнтуючись на потреби студентства, і не обмежуватися знаннями одного предмету. Професійна мобільність стає необхідною складовою педагогічної діяльності. У даному випадку вертикальну мобільність ми не беремо до уваги, адже вона апелює до зміни соціального статусу / посади, у нашому дослідженні послуговуємося виключно горизонтальною, яка функціонує в площині особистісного зростання. Отже, горизонтальна мобільність спонукає до підвищення компетентності, до ефективного використання «особистісних якостей у професійному розвитку, <...> здатність особистості до саморозвитку в конкретних професійних умовах, що змінилися» [1, с. 69]. Звернемося до вищезначеного прикладу вивчення іноземної мови крізь призму різноманітних мистецтвознавчих категорій. По-перше, такий підхід ефективно готує студентів до «живої» міжкультурної комунікації, по-друге, демонструє гармонійну взаємодію різних елементів національної спадщини різних культур. Наприклад, досліджуючи англomовний варіант античних міфів, викладач досліджує не лише їх оформлення на смисловому, лексичному, фразеологічному, граматичному та інших рівнях, а й переносить їх у площину різних видів мистецтва. Звертаючись до кінематографу, студенти мають можливість оцінити точність відображення міфологічних образів і сюжетів у – фільмах, порівняти мову персонажів та першоджерела, простежити особливості режисерської інтерпретації, зумовленої запитами глядацької аудиторії. Переглядаючи театральні постановки, що базуються на міфологічних сюжетах, у студентів є нагода проаналізувати майстерність акторів, співставити та порівняти емоції від прочитання міфу та перегляду живо. Сучасна музика не уникає використання античних елементів, тому цікаво простежити доцільність та аллозивність інкорпорування їх у тексти пісень. Навіть ці поодинокі приклади дають можливість зрозуміти, що таке синергетичне дослідження об'єкта дає можливість студентові прослідкувати й упорядкувати поняття, дистанційовані в часі та просторі, підготувати його до осмисленої міжкультурної комунікації. Грунтовність знань і майстерність викладача в цьому контексті відіграють ключову роль.

«Положення щодо інтеграції фундаментальних та спеціальних знань покладено в основу дидактичного процесу, що спрямовується на об'єднання в тому чи іншому навчальному предметі узагальнених знань з різних навчальних предметів і відповідних їм наук; оволодіння учнями системними знаннями; комплексну реалізацію всіх складових системи виховання особистості; формування загальнонавчальних умінь та навичок майбутніх фахівців; глибоке оволодіння основними науковими поняттями з різних навчальних предметів; узгодженість діяльності викладачів усунення дублювання та економії часу педагогів та студентів» [3, с. 570].

ЛІТЕРАТУРА

1. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя / Н. Ю. Брижак // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Випуск 1 (38), 2016. – С. 67-70.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Сушенцева Л. Л., Сушенцев О. О. Вплив професійної мобільності на конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці / Л. Л. Сушенцева, О. О. Сушенцев // Молодий вчений. – № 4 (31), 2016. – С. 568-571.

Панченко І. Г.

спеціаліст вищої категорії,

викладач циклової комісії іноземних мов

Торговельно-економічний коледж

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Київ, Україна

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У зв'язку зі зростанням міжнародних культурних та професійних контактів, інтеграцією України в ЄС, все частіше стає актуальним потреба суспільства у підготовці конкурентноспроможних фахівців, які б доцільно орієнтувалися в різноманітних комунікативних ситуаціях та показували високий рівень готовності до продуктивної співпраці з представниками різних культур. До того ж, це прагнення стосується не лише професійної підготовки, а й стає елементом саморозвитку особистості студента. Проте, зараз постає проблема, що формування міжкультурної компетенції студентів є недостатньо реалізованою в процесі вивчення та опанування іноземної мови. Студенти недостатньо володіють знаннями історичного минулого, культури, традицій свого та інших народів, що своєю чергою проявляється в почуттях, оцінці та поведінці у відношенні до представника іншої національності. Тож розвиток міжкультурної компетенції у студентів все ще залишається проблемою в сучасних закладах освіти.

Іноземна мова є важливим засобом міжкультурного спілкування, вона сприяє вербальному порозумінню громадян різних країн, забезпечує рівень їхнього культурного розвитку, який дозволяє вільно орієнтуватись і комфортно почуватись у країні, мова якої вивчається.

Слід зауважити, що серед учених відсутня єдина думка про поняття міжкультурної компетенції. У російській науці часто використовується визначення, наведене в підручнику О. Садохіна: «Міжкультурна компетентність – комплекс знань і умінь, що дозволяють індивіду в процесі міжкультурної комунікації адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку» [1, с. 278].

І. Плужник вивчала міжкультурну компетенцію студентів та запропонувала таке визначення цього феномену: «міжкультурна компетентність – здатність взаємодіяти з людьми інших культур на основі врахування їхніх цінностей, норм, уявлень та вибирати комунікативно доцільні способи невербальної й вербальної поведінки» [2, с. 51].

Загалом, основою міжкультурної комунікації є формування у студентів міжкультурної комунікативної компетенції. За допомогою розробки методичного та практичного матеріалу для розвитку комунікативних навичок та вивчення культурологічних особливостей країни, мова країни якої вивчається та його інтегрування в навчальний процес стає можливим на високому рівні розвинути міжкультурну компетенцію. При цьому доцільним буде викладати іноземну мову у зіставленні з рідною мовою та культурою. Саме такий підхід дає можливість педагогу акцентувати увагу на мовних розбіжностях: лексичній сполучуваності, у явній еквівалентності деяких слів, синтаксичних конструкціях тощо. Таким чином, при навчанні студентів іноземної мови як засобу спілкування слід враховувати той факт, що мову потрібно буде застосовувати у різних галузях та спілкуватися з представниками різних культур, тобто бути залученими в процес міжкультурної комунікації.

Слід зауважити, що поняття «компетенція» визначає повноваження, до яких входять отримані знання (лінгвістичні, соціокультурні, професійні, культурознавчі), уміння (вербальної та невербальної комунікації представників іншої культури), навички використання набутих знань на практиці, які студент має опанувати в процесі вивчення іноземної мови та бути готовим взяти участь в міжкультурній комунікації. Педагог же, своєю чергою постає провідником в реалізації формування цілого ряду компетенцій таких як загальнокультурна, лінгвістична, країнознавча, соціолінгвістична та міжкультурна.

До аналізу іншомовної комунікативної компетенції слід застосовувати системний підхід і розглядати її як систему взаємопов'язаних елементів, а саме:

1) країнознавча компетенція (це комплекс країнознавчих знань, умінь та навичок);

2) лінгвокраїнознавчої компетенції (це усвідомлення того, що кожна мова є не тільки засобом пізнання і спілкування, а й формою соціальної пам'яті, культурним кодом нації);

3) соціолінгвістичної компетенції (передбачає розширення знань соціокультурної специфіки країни, мова якої вивчається, адекватно створювати комунікацію з урахуванням соціального статусу партнера та ґрунтовно розуміти лінгвокультурну специфіку).

Отже, щоб досягти ефективного міжкультурного спілкування потрібно не тільки вміти користуватися мовою, а й навчитися ефективно використовувати її відповідно до соціокультурного життя носіїв мови. Тому основним для розвитку у студентів міжкультурної компетенції є формування вищезгаданих взаємопов'язаних компетенцій. Формування таких компетенцій дозволить студентам без побоювань та значних труднощів брати участь в обговореннях соціокультурних проблем, висловлювати свою думку у формі, прийнятній для носія іншої культури та стати конкурентно спроможними на світовому ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация: [Учебное пособие] / А. П. Садохин. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 340 с.
2. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: дис... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Ирина Ленаровна Плужник. – Тюмень, 2003. – 335 с.

НАПРЯМ 10. РИТОРИКА

Харицька С. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національний авіаційний університету
м. Київ, Україна

ЕМФАТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ У СМИСЛОВОМУ ПЛАСТІ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

Загальні правила публічних виступів пропонують нам ще античні автори. Цицерон виділяв два типи промов: ораторську мову, повну красномовства і призначену для публічних виступів перед великою аудиторією, і бесіду, дискусію в «малому колі». Плутарх найважливішим для державного діяча вважав уміння виявити справжнє благородство, батьківську прямоту і дбайливість, переконливі й усім доступні думки. Він вважав доречним використовувати у виступах державних мужів історичні приклади, перекази і порівняння. Мова повинна бути обдумана заздалегідь, жодне необдумане слово не повинно зірватися, а пов'язана з жартом думка запам'ятовується легко.

Цікаву інформацію про технології маніпулятивних прийомів створення промов публічних політиків пропонує у своїй класичній праці «Дослідження авторитарної особистості» Т. Адорно. До них відносяться: а) підкреслено симульована спонтанність виступу за допомогою усвідомленого і наполегливого підкреслення своїх почуттів; б) декларація відсутності «високих покровителів»; в) поєднання самореклами і незрозумілих натяків з приводу своєї особистості; г) декларація своєї активності і невтомності (готовий працювати день і ніч на благо ...); д) трюк «посланець», коли політик називає себе рупором певних соціальних сил; е) симуляція особистого тепла, близькості і довіри; ж) апеляція до «добраго старого часу» («адже був гарний, і багато ...»), оскільки найактивнішим електоратом продовжують залишатися старші вікові групи; з) розпливчастість декларованих цілей; і) розгляд спірних питань, проблем як вже вирішених; к) подання одиної думки як універсальної, загальної («ні у кого не викликає сумніву, що ...»); л) навіювання про існування прихованих небезпек, про які обізнаний тільки оратор («якби ви тільки знали ...»); м) демонстрація «брудної близни», загроза викриття політичних супротивників; н) заклик до прагматизму. Хоча ці характеристики виступів Т. Адорно приписує авторитарним особистостям, але аналіз публічних виступів вітчизняних політиків переконує в універсальності виділених прийомів. Досить ефективним є поєднання позитивних і негативних суджень про об'єкт для посилення впливу на слухачів. Значущою характеристикою виступу, що цінується слухачами, є ширість оратора.

Досягти її можна не тільки за рахунок відповідної інтонації, а й особливим підбором слів [1].

На нашу думку, саме тут не аби яку роль можуть зіграти професіоналізми, влучно вжиті та доречно застосовані. Професіоналізми – це напівофіційні стилістично марковані мовні одиниці (слова або словосполучення), уживані у професійному мовленні вузьким колом фахівців на позначення відомого поняття. Оскільки професіоналізми вживають на позначення певних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови і можуть бути не зрозумілими пересічній особі. Професіоналізми є неофіційними синонімами до термінів, вони досить різноманітні щодо семантичних характеристик, виникають стихійно на власній мовній основі, завдяки своїй точності і влучності приживаються і витісняють відповідні офіційні терміни. Галузеві ж терміни переважно створюються свідомо, часто з використанням чужомовних слів та словотворчих засобів.

Саме професіоналізми є широко вживаними в усному мовленні, а публічні виступи є одним із найпоширеніших прикладів цієї діяльності. Вживання таких слів та словосполучень не тільки приверне увагу слухача, але й надасть мові оратора лексичного забарвлення та глибини. Але й перенасичення виступу такими мовними одиницями може згубно вплинути на усю промову.

Особливу роль відіграє початок виступу, оскільки протягом приблизно перших трьох хвилин виступу аудиторія вирішить, чи варто продовжувати слухати оратора. Потрібно пам'ятати про «ефект краю (межі)» (запам'ятовується найкраще початок і кінець промови). Дуже зручний прийом – використання форми «запитання-відповідь». Добре продумана композиція мови (взаємнерозташування, співвіднесення структурних елементів тексту виступу) є важливим показником професіоналізму як спічрайтера, так і оратора.

Наведемо деякі приклади, які на нашу думку були б доречними. Виступаючи перед аудиторією, що пов'язана із авіаційною сферою, оратору слушно було б ужити такі професіоналізми: «дати добро» – авіаційній галузі це означає – хороші погодні умови для здійснення польоту. Під час публічного виступу це надало б лінгвістичного забарвлення мові та вказало б на сприятливі умови та можливості для втілення/вирішення певних завдань. Інший професіоналізм «додати/дати ногу». Льотчики та інструктори вживають цей термін для вказання (означення / позначення) на професійний рух льотчика з управління літаком ногою, особливо у позаштатній ситуації при можливій відмові автопілота. Оратори могли б використати подане словосполучення для того, щоб підкреслити максимальні зусилля прикладені для виконання поставлених задач. «*Бросить под винт*» (Кинути під гвинт) – зазнати невдачі, потрапити у перепалку, спорити/опонувати. «Паперовий тигр» – проєкт літака, який існує лише на папері або макеті. У промові такий професіоналізм буде дуже доречним про виконання намічених планів.

Недоречно під час публічних виступів вживати професіоналізми, що набули забарвлення жаргонізмів, особливо, якщо в слухачькій аудиторії є

жінки, або оратор жінка. Це не тільки відверни аудиторію від промови, а ще й додасть негативного забарвлення усьому заходу. Наприклад, «Всуроп'ятьклячі» – дати повний газ – почати діяти негайно [2].

Між написанням та проголошенням промови – прірва, яку має подолати оратор. Досвідчені спічрайтери на початку тексту не пишуть найбільш значущі речі, оскільки перші кілька хвилин на початку виступу йдуть на адаптацію оратора до ситуації і «настрій» на публіку. Значення вступу і навіть просто початкової фрази – не просто вигадка софістів. Хоча і політика, і державного службовця «захищає» його статус, проте мова повинна будуватися з урахуванням особливостей сприйняття слухачів (аж до того, що потрібно враховувати ефект «втоми» – приблизно кожні 12-15 хв. інтерес слухачів до самого блискучого виступу починає згасати). Саме у такі моменти і потрібно вводити у промову професіоналізми, але дозовано, відчуваючи настрій аудиторії.

Фр. Зейтель запропонував зведений список правил для спічрайтерів, які пишуть промови як політикам, так і чиновникам високого рангу. На нашу думку вони є досить доречними при введенні у текстові промови професіоналізмів: 1) зберіться (перш ніж говорити, дайте відповідь на чотири питання – кому, що, де і коливи будете говорити); 2) дотримуйтеся теми; 3) будьте логічні (не перескакуйте з теми на тему); 4) зробіть записи/нотатки (перед вами про всяк випадок повинен бути текст); 5) говоріть, а не читайте (потренуйтеся, оскільки читання має вигляд невідготовленості); 6) припускайте заперечення (слід заздалегідь подумати і врахувати можливу критику сказаного); 7) будьте зрозумілі (говоріть конкретно і ясно, щоб люди могли вас зрозуміти); 8) розумно використовуйте графіку (вона повинна тільки підтримувати, а не замінити виступ); 9) будьте переконливі (слід бути цікавим, щоб довести значимість сказаного); 10) вчасно зупиніться [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. https://studme.org/322446/menedzhment/podgotovka_vystupleniya
2. <https://mil.in.ua/forum/viewtopic.php?t=1280>
3. <https://publications.hse.ru/books/91670922>

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Міжнародна науково-практична
конференція

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ»

14–15 серпня 2020 р.
м. Одеса

Видавник – Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»

Адреса для кореспонденції: 65001, м. Одеса, а/с 332

Електронна пошта: nauka@fcenter.org.ua

Сторінка: www.fcenter.org.ua, Т: 099 415 08 03

Підписано до друку 17.08.2020 р. Здано до друку 18.08.2020 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 8,13.

Тираж 100 прим. Зам. № 1808-20.